



GÖTEBORGS UNIVERSITET  
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

# “MAN PROMENERAR I DIMMA”

**En studie av flyktingars berättelser om asylprocessen**

SW2227, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 30hp  
Scientific Work in Social Work, 30 higher education credits  
Avancerad nivå  
2011-01-03  
Författare: Åsa Andersen  
Handledare: Maren Bak

# ABSTRACT

**Titel** “Man promenerar i dimma” – en studie av flyktingars berättelser om asylprocessen

**Författare** Åsa Andersen

**Nyckelord** narrativ, identitet, asyl, migration

**E-mail** andersen.asa@gmail.com

Denna uppsats bygger på sju livsberättelseintervjuer med personer som genomgår eller har genomgått en lång asylprocess. Fyra kvinnor och tre män har bidragit med sina berättelser om deras erfarenheter av att vänta länge på beslut om uppehållstillstånd. Uppsatsens huvudsakliga syfte är att ge ökad förståelse kring hur flyktingskap och en lång asylprocess påverkar människors förmåga att berätta och således deras möjlighet att vara aktiva i konstruktionen av sin egen identitet.

De frågor som avhandlas och diskuteras är:

- Vad kan det innebära för en individs identitet att fly sitt land och under lång tid vänta på beslut om asyl?
- Vilka berättelser kan berättas?
- Vilken verklighet lyfts fram som central i berättelserna?
- Hur hanterar de sin situation och ger sina liv mening?

Analysen bygger på framför allt två teoretiska perspektiv: narrativ teori och identitetsteori. Utgångspunkten är att människor skapar mening i händelser genom berättande och att de i denna meningsskapande process formar (och omformar) sina identiteter – den bild av sig själv som man har och som man vill presentera för andra.

I analysen urskiljs tre olika typer av berättelser som representeras i det empiriska materialet: *berättelsen som inte kan berättas*, *berättelsen som kan berättas* och *berättelsen som måste berättas*. Studien visar att mina intervjupersoners erfarenheter av asylprocessen för de flesta av dem inte låter sig berättas. I berättelserna skildras en verklighet präglad av ovisshet, upplevelse av att vara misstrodd, samt maktlöshet. Ett tydligt resultat är att asylprocessen påverkar människors berättelse, identitet och självbild. Att hantera väntans villkor upptar intervjupersonernas berättelser och möjligheten att själv reflektera över sin egen identitet uppslukas därför helt av ovisshet.

Titeln på uppsatsen sammanfattar studiens resultat väl – att vänta på asyl är som att promenera i dimma. Som asylsökande lever man med den ständiga frågan om vad som ska hända imorgon och vad som ska hända efter asylprocessen. Att inte veta något om framtiden gör det mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att skapa en sammanhållen berättelse och bild av sig själv.

# ABSTRACT

**Title** “Walking in fog”– a study on refugee narratives about the asylum process

**Author** Åsa Andersen

**Key Words** narrative, identity, asylum, migration

**E-mail** andersen.asa@gmail.com

This essay is based on seven lifestoryinterviews with people who are undergoing or have undergone a long asylum process. Four women and three men have contributed with their stories about their experiences of waiting for a determination of their application for residence permit. The main aim of the essay is to give better understanding of how to be a refugee and a long asylum process affects people's ability to narrate and thus examine their opportunities to be active in the construction of their own identity.

The questions that are debated and discussed are:

- What can it mean for an individual's identity to escape her country and for a long time wait for decision of asylum?
- What stories can be told?
- What reality are highlighted as central in the stories?
- How do they handle their situation and give meaning to their lives?

The analysis is based on two main theoretical perspectives: narrative theory and identity theory. The approach is that people create meaning of events through storytelling and that they through this process of narrating construct (and reconstruct) their identities - the self image as one have and wants to present to others.

In the analysis three different types of stories are distinguished, stories that are represented in the empirical material: *the story that can not be told*, *the story that must be told* and *the story that are gladly told*. The study shows that my interviewees experiences of the asylum process for most of them can not be told. The stories depict a reality marked by uncertainty, a feeling of being mistrusted, and powerlessness. A clear result is that the asylum process affects people's stories, identity and self image. Managing the conditions of waiting occupy my interviewees stories and the possibility to reflect over ones own identity becomes therefore completely engulfed of uncertainty.

The title of the paper summarizes the results of the study well - waiting for asylum is like walking in fog. As asylum seekers are living with the constant question of what will happen tomorrow and what will happen after the asylum process. Not knowing anything about the future makes it very difficult, not to say impossible, to create a coherent story and self image.

## FÖRORD

I min anteckningsbok tidigt denna höst skrev jag följande rader: ”Redan nu har jag insett att denna höst kommer bli en berg- och dalbana med dagliga svängningar från hopp till förtvivlan och tillbaka igen. Igår tyckte jag att jag var grym, men idag...”. Skrivandet av den här uppsatsen har inte bara inneburit en process att skriva uppsats med alla dess faser, utan det har också varit en personlig resa där jag tycker mig ha utvecklat berättelsen om mig själv och således kanske processat min egen identitet. Jag har hunnit vara grym, snurrig, intelligent, obegåvad, ledsen, glad, peppad, oinspirerad... Det har svängt, ibland inte bara dagar emellan utan också från timme till timme. I detta, mitt förord, vill jag nu ta tillfället i akt att både tacka och be mina närmaste om ursäkt. Ursäkten gäller mitt ständiga tjat om uppsats, berättelser och identitet, men tack kära ni för ert tålamod och för att ni lyssnat.

Mitt allra största tack vill jag dock rikta till er, intervjupersoner, som så öppet berättat er historia för mig. Tack att ni tog er tid. Tack att ni ville berätta. Tack för fika och middagar. Jag kommer aldrig någonsin kunna förstå den fullständiga innebörden i vad ni är och har varit med om, men ni har hjälpt mig (och förhoppningsvis andra via denna uppsats) på vägen till djupare förståelse. Jag har blivit starkt berörd av er som människor och av era berättelser.

Det finns ytterligare några personer som varit av särskild stor betydelse för genomförandet av denna uppsats. Tack Maren för fantastisk handledning och för att du trodde på mig. Pappa och Anita för att jag fick bo hos er en tid när det behövdes, praktisk hjälp... ni vet själva vad ni hjälpt mig med! Ni som var behjälpliga i att få kontakt med intervjupersonerna vill jag av anonymitetsskäl inte nämna vid namn, men ni är också värda ett stort tack. Karin, pappa (igen), Gustav, Frida och Lise tack för läsning. Till sist, tack Martha för datasupport!

Göteborg den 3 januari 2011

Åsa Andersen

<b>1. INLEDNING .....</b>	<b>1</b>
Flyktingar, asylsökande och migrationsverkets uppdrag .....	1
Syfte och frågeställningar.....	2
Disposition .....	3
<b>2. TIDIGARE FORSKNING.....</b>	<b>4</b>
Asylsökande och psykisk ohälsa.....	4
I väntan på beslut om asyl.....	5
Identitet och flyktingskap.....	6
<b>3. TEORETISKA PERSPEKTIV .....</b>	<b>9</b>
Narrativ teori .....	9
Vad är en berättelse? .....	9
Finns en verklighet bortom berättandet? .....	10
Berättande i och om lidande .....	10
Identitet.....	11
Identitet och möjlighetshorisonter .....	12
Identitet i en flytande modern värld .....	12
Den sociala identiteten .....	13
<b>4. METOD OCH EMPIRI.....</b>	<b>15</b>
Livsberättelsen som metod.....	15
Så fick jag kontakt med deltagare .....	15
Presentation av deltagarna .....	16
Intervjuerna .....	17
Bearbetning .....	19
Analys .....	20
Har studien någon trovärdighet?.....	21
Etiska överväganden .....	22
<b>5. BERÄTTELSEN SOM INTE KAN BERÄTTAS .....</b>	<b>24</b>
Blertas berättelse .....	24
Att berätta när livet är i kaos.....	26
Fragmentering och cykliskhet i den traumatiska berättelsen.....	28
När det inte finns något slut - att vara fast i ett liminalt tillstånd .....	30
Ett krympt tidsperspektiv .....	33
Uppehållstillstånd, och sen? .....	34

Livet är hårt och det blir aldrig bättre .....	35
<b>6. BERÄTTELSEN SOM MÅSTE BERÄTTAS.....</b>	<b>36</b>
<b>Ervins berättelse .....</b>	<b>36</b>
En moralisk skyldighet att berätta - sökandeberättelsen .....	38
Den tunna livstråden – barnen .....	40
Stackaren, skurken och önskan om det normala livet .....	43
Livet är hårt men jag fortsätter framåt .....	46
<b>7. BERÄTTELSEN SOM GÄRNA BERÄTTAS .....</b>	<b>48</b>
<b>Darush berättelse.....</b>	<b>48</b>
Att berätta när livet inte är i kaos .....	50
När den sociala identiteten kommer i gungning.....	51
Tristessen – från att vara 100 % aktiv till noll.....	54
Finns det någon skillnad i hur kvinnor och män berättar?.....	55
Livet är hårt men jag klarar mig alltid.....	56
<b>8. SLUTSATSER OCH DISKUSSION .....</b>	<b>58</b>
Sammanfattning och slutsatser .....	58
Slutdiskussion.....	59

# 1. INLEDNING

Man promenerar i dimma, man vet inte vad är efter den process. Vad ska hända? Det är, du tänker att: okej du hade problem när du kom här och du har skrivit någonting, att någon ska bestämma /.../ att du ska stanna eller inte. Så hela tiden man tänker att: vad ska hända efter? Vad ska hända imorgon? Så man väntar och väntar, så det påverkar på hälsan. Man vet inte vad man ska göra. Vad är framtiden? Vad ska hända med mina barn? Vad ska du göra här? Var, var jag rätt att komma hit, kanske det var fel eh... mm... land jag har hittat så? Det kommer hela den, det kommer hela eh... moment att eh jag var fel. Vad ska hända imorgon?

Citatet är hämtat från en av mina intervjupersoners berättelse om livet i väntan på asyl. Han heter Darush och är från Irak. Under två och ett halvt år fick han och hans familj vänta på permanent uppehållstillstånd. Darush använder ordet dimma som en metafor för att beskriva asylprocessens oförutsägbara väntan. Man väntar och väntar utan att veta vad som ska komma efter, säger han. Dimma begränsar sikten åt alla håll och när man befinner sig i dimma går det inte att se åt vilket håll man ska gå för att ta sig därifrån. Sikten är skynd både bakåt, framåt och åt sidorna.

Uppsatsen handlar om några av de tusentals människor som varje år tvingas lämna sina hemländer på grund av krig, svält och förföljelse. Närmare bestämt handlar den om flyktingars berättelser om asylprocessen. Den handlar om identitetskapande processer och om vilken möjlighet asylsökande individer har att berätta sin berättelse. Att berätta är enligt min uppfattning att vara aktiv i konstruktionen av sin egen verklighet och det är i sin tur att vara aktiv i att (om)konstruera sin egen identitet. Därav har jag intresserat mig för hur en lång och utdragen asylprocess påverkar flyktingars berättelser och identitetskonstruktion.

## **Flyktingar, asylsökande och migrationsverkets uppdrag**

En flykting är enligt FN:s flyktingkommissariat en person...

... som flytt sitt land med anledning av en välgrundad fruktan för förföljelse på grund av ras, religion, nationalitet, tillhörighet till en viss samhällsgrupp eller politisk uppfattning, som befinner sig utanför det land, vari han är medborgare och som på grund av tidigare nämnd fruktan inte kan eller vill återvända till det landet.

UNHCR 2010

Asylsökande blir flyktingen när denne i ett främmande land ansöker om skydd (asyl). Så länge som ärendet fortfarande behandlas hos ansvarig myndighet förblir hon/han asylsökande ([www.migrationsverket.se](http://www.migrationsverket.se)). En ansökan om asyl betyder med andra ord att man ansöker om att erkännas som flykting och en beviljad asylansökan innebär i praktiken att erkännas som flykting. I denna uppsats benämner jag emellertid även människor som lever gömda (och alltså fått sin ansökan avgjord i form av avslag på sin ansökan) som asylsökande och jag använder begreppet flykting helt enkelt för de människor som flytt sina hemländer.

Migrationsverket är den myndighet som på uppdrag från riksdagen och regeringen prövar ansökningar om asyl. En asylsökande får enligt utlänningslagen uppehållstillstånd om hon anses vara flykting, skyddsbehövande eller uppfyller krav på vad som i lagen kallas ”synnerligen ömmande omständigheter”. Det sistnämnda handlar

vanligen om humanitära skäl såsom sjukdom eller att man vistats i Sverige under mycket lång tid. I migrationsverkets uppdrag ingår att ta emot asylsökande och värna om deras rätt till skydd. Under tiden som ansökan prövas skall verket bistå asylsökande med bostad och sysselsättning (vanligen svenskundervisning). Asylsökande har rätt att arbeta om de medverkar till att klargöra sin identitet, de blir då undantagna kravet på arbetstillstånd. De har dock begränsad tillgång till sjukvård, välfärd och social service. Vid avslag ska migrationsverket ge stöd till asylsökande för ett gott återvändande. Ett avslagsbeslut går emellertid att överklaga till migrationsdomstolen, och om prövningstillstånd medges, även till migrationsöverdomstolen

Antalet personer som söker asyl i Sverige har under senare decennier ökat. År 2009 fick migrationsverket in totalt 24 194 ansökningar. Fram till 1 december 2010 hade de redan fått in 29 600 ansökningar. Den genomsnittliga handläggningstiden för att få ett avgörande på sin ansökan i första instans är idag knappt sju månader. Mellan åren 2000-2009 beviljades emellertid endast 25 % av alla asylärenden i första instans, betydligt fler fick sin ansökan beviljad efter prövning i alla instanser. Att överklaga sitt beslut innebär dock att tiden för avgörandet förlängs, ibland drar det ut flera år innan man kan få ett slutgiltigt beslut. Att denna långa väntan påverkar flyktingarnas både fysiska och psykiska hälsa är det idag få som ifrågasätter. Studier har till och med hävdats att denna fas kan vara traumatiserande i sig självt (se t ex Loodin 2009). Trots detta är Sverige ett av få länder i EU där man som asylsökande har begränsad tillgång till sjukvård.

En del av den kritik som de senaste åren riktats mot det svenska flyktingmottagandet handlar om långa handläggningstider och asylsökandes påtvingade passivitet under väntetiden. I statens offentliga utredning *Aktiv väntan – asylsökande i Sverige* (SOU 2009:19) fastslår utredarna att samhällets insatser för att erbjuda asylsökande det stöd som de behöver i sin vardag måste utvecklas. Enligt utredningen präglas asyltiden ofta av passivitet, varför meningsfull sysselsättning förespråkas. Utredarna menar till exempel att det ska bli lättare att få arbetstillstånd under tiden man söker asyl, samt att annan organiserad sysselsättning ska finnas.

## **Syfte och frågeställningar**

Jag delar den statliga utredningens uppfattning om att det stöd som erbjuds asylsökande måste utvecklas, emellertid tror jag att det sannolikt behövs mer än meningsfull sysselsättning. Sedan årtionden tillbaka har man på migrationsverket försökt att arbeta mot kortare handläggningstider, men liksom utredarna antyder har just detta arbete kommit att ta fokus från andra arbetsområden som också måste utvecklas. För att kunna erbjuda ett bättre stöd till flyktingar och asylsökande anser jag att det krävs ökad kunskap om de processer som sker hos de människor som väntar på asyl.

Mitt fokus i denna uppsats är asylsökandes berättelser, identiteter och självbilder, faktorer som jag anser vara essentiella för flyktingars välmående. ”Exilen är den kraftigaste attacken mot individens identitet”, skriver flyktingforskarna Birgitta Angel och Anders Hjern (2004 s. 159). Med större kunskap om dessa processer torde det sociala arbetet på ett bättre sätt kunna stödja de människor som kommer till Sverige och söker skydd. Detta med beaktande av teorin att identiteten eller självbilden har stor betydelse för vår upplevelse av välbefinnande och känsla av tillhörighet.

Det huvudsakliga syftet med denna uppsats är att ge ökad förståelse kring hur flyktingskap och en lång asylprocess påverkar människors förmåga att berätta och således deras möjlighet att vara aktiva i konstruktionen av sin identitet. Jag vill belysa detta genom ett livshistoriskt perspektiv där individers berättelser får spela en central



roll. Utgångspunkten är att identitet skapas och omskapas genom berättelser (Johansson 2005).

De frågor som avhandlas och diskuteras i denna studie är:

- Vad kan det innebära för en individs identitet att fly sitt land och under lång tid vänta på beslut om asyl?
- Vilka berättelser kan berättas?
- Vilken verklighet lyfts fram som central i berättelserna?
- Hur hanterar de sin situation och ger sina liv mening?

## **Disposition**

Uppsatsen är indelad i åtta kapitel. I nästkommande kapitel följer en genomgång av tidigare forskning inom de tre områdena: asylsökande och psykisk ohälsa, i väntan på beslut om asyl, och identitet och flyktingskap. I kapitel tre introduceras de teoretiska perspektiv som ligger till grund för studien. Framförallt bygger uppsatsen på två övergripande teoretiska perspektiv: narrativ teori och identitetsteori. I kapitel fyra redovisas hur jag gått tillväga metodologiskt i uppsatsen. Jag redogör för livsberättelsen som metod och hur jag tänkt gällande urval. Intervjupersonerna presenteras kortfattat. Jag beskriver hur intervjuerna gått till och på vilket sätt de bearbetats och sedermera analyserats. Avslutningsvis tar jag i kapitlet upp några etiska överväganden och utvärderar studiens trovärdighet. Sedan följer tre kapitel där jag urskiljer tre mönsterberättelser som grund för min analys. Slutsatser och diskussion utgör uppsatsens åttonde kapitel.

## 2. TIDIGARE FORSKNING

Vid sökning efter tidigare forskning har jag koncentrerat mig på tre områden: *asylsökande och psykisk ohälsa, i väntan på beslut om asyl, samt identitet och flyktingskap*. Området asylsökande och psykisk ohälsa är inte direkt sammankopplat med denna studies syfte. Den psykiska hälsan är dock nära sammankopplad med identitet och självbild och ett centralt tema i de berättelser som ligger till grund för denna uppsats. De studier som presenteras nedan har valts ut då de speglar forskningsläget kring asylsökande, väntan på beslut och identitet. Jag har dock inte funnit några studier som särskilt inriktat sig på den *långa* asylprocessen. Vidare är forskning kring identitet och flyktingskap begränsad med några få undantag. Detta är områden där min studie kan få fylla ett tomrum.

Primärt har databasen ”Sociological abstract” nyttjats för att söka reda på relevanta artiklar. De inledande sökningarna gjordes i tre sökblock som sedan kombinerades. I ett första block användes ord som asyl, migration eller flykting. Andra blocket innehöll ord som stress, trauma, depression, kris eller posttraumatisk stressyndrom (PTSD). Tillsist söktes på begrepp som identitet, etnisk identitet eller social identitet. I den fortsatta sökningen tillades även sökord som narrativ, biografi och självbiografi. Sökning gjordes vidare i databasen ”PsychINFO” med liknade sökord, där fick jag dock inget relevant resultat. I denna databas gick det nämligen inte söka på ’asyl’ som nyckelord, vilket resulterade i att sökningen blev alldeles för bred. Jag kunde endast söka på orden: mänsklig migration, flyktingar och immigration. För att hitta forskning som utförts i en svensk kontext har en vanlig sökning på Göteborg Universitet biblioteks sökmotor ”Gunda” varit mest användbar, i de böcker och avhandlingar jag funnit därigenom har jag sedan sökt vidare genom hänvisningar till andra författare och genomgång av referenslistor. Sökning gjordes också på databasen ”SwePub”.

### Asylsökande och psykisk ohälsa

Det finns en ansevärd mängd studier om flyktingskap, traumatiska erfarenheter och deras inverkan på den psykiska hälsan, mer än vad som kan göras överskådligt inom ramen för denna uppsats. Charles Watters och David Ingleby (2004), som studerat psykisk hälsa och sociala behov för flyktingar i Europa, sammanfattar det emellertid på ett bra sätt. I sin redogörelse om forskningsläget framhåller de att det under slutet av 1900-talet fanns en betoning på vilken påverkan traumatiska upplevelser från ursprungslandet har på den psykiska hälsan efter migration. Medan senare forskning har visat hur postmigrationsstress i sig är en faktor som påverkar människors psykiska hälsa. Den här uppsatsens intresseområde tillhör den senare kategorin och min genomgång av forskning bekräftar vad ovanstående forskare observerat. De holländska forskarna Hondius et al (2000) är exempel på några av dem som på senare tid poängterat vikten av att uppmärksamma även postmigrationsstress när det gäller att söka förstå flyktingarnas lidande. Andra är britterna Gorst-Unsworth och Goldenberg (1998) som i sin studie om flyktingar från Irak framhöll att sociala faktorer i exil spelar en viktig roll när det gäller utvecklandet av PTSD och depressivitet. De drog slutsatsen att dåligt socialt stöd är en större anledning till depression än traumatiska faktorer.

Asylprocessen innebär ofta påfrestningar som att sitta i förvar, restriktioner gällande att få arbete, boende, utbildning, välfärd, trötthet, isolering och erfarenheter av diskriminering under asylprocessen (Ekblad 2009). Isolering och tidsspillan under

väntan på asyl är dock de starkaste signifikanta riskfaktorerna för suicidala tankar enligt den kvantitativa intervjustudie som Solveig Ekblad gjort med 108 vuxna asylsökande i Sverige. Enligt henne kommer tidigare trauman ofta i bakgrunden då den sökande koncentrerar sig på asylprocessen.

En annan stressfaktor i asylprocessen kan vara att få tillfälligt uppehållstillstånd. En komparativ studie från Australien har analyserat skillnaden i psykisk hälsa mellan de flyktingar som fått tillfälligt visa i jämförelse med dem som fick permanent uppehållstillstånd (Momartin et al 2006). Resultatet visade att de med tillfälligt visa hade högre känslighet för ångest, depression och PTSD, detta trots att de hade liknade erfarenheter av trauma och förföljelse sedan tidigare. Fethi Mansouri och Stephanie Cauchi (2007), också australienska forskare, har genom narrativ metod undersökt hur dessa tillfälliga skyddsvisum kan inverka på flyktingars psykiska hälsa. De framhåller att när flyktingar förnekas stabilitet att återkonstruera sina liv ges ingen möjlighet att lämna trauma bakom sig, något som förvärrar deras sårbarhet för ytterligare stress.

I en svensk kontext har redan Ekblads (2009) studie nämnts. Andra är Roth, Ekblad och Ågren (2006) som utfört en longitudinell, prospektiv studie om PTSD hos flyktingar. De visade att graden av PTSD ökat 1,5 år efter migration. Flera förklaringar diskuteras i studien: att flyktingarna hade hög grad av PTSD redan från början, att det tar lång tid att utveckla PTSD samt påfrestningar efter migration. Henrik Loodins (2009) avhandling *Biografier från gränslandet* är en annan betydelsefull studie i sammanhanget. Han har genom narrativa intervjuer sökt förstå innebörden av psykisk sjukdom för en människas liv. I sin avhandling presenterar han en delstudie beträffande flyktingar med PTSD, i vilken han valt ut tre berättelser som i hans material urskilt sig från andra. Vad dessa tre hade gemensamt är att de alla ansökt om permanent uppehållstillstånd i Sverige, men sedan fått avslag. Studien bekräftar att anpassningsfasen i det nya landet kan vara traumatiserande i sig och frambringa symptom som kan diagnostiseras som PTSD. Lodin hävdar till och med att asylprocessen kan vara traumatiserande i sig.

Inledningsvis i detta avsnitt skrev jag att senare forskning alltmer kommit att kretsa kring postmigrationsstress. Syftet med Ekblads (2009) studie var emellertid att kartlägga samband mellan stress före och under asylprocessen. Traumatiska upplevelser från ursprungslandet är fortfarande en viktig riskfaktor för utvecklandet av psykisk ohälsa (Ekblad 2009 med hänvisning till Jaronson et al 2007). Dessutom är det av vikt att komma ihåg att familjer och individer har olika förutsättningar att hantera svåra erfarenheter (se t ex Bek-Pedersen och Montgomery 2006; Yakusho, Watson och Thompson 2008).

## **I väntan på beslut om asyl**

I eftersökningen har jag som nämnt inte funnit någon forskning som särskilt fokuserat på den *långa* väntan. Här vill jag emellertid lyfta fram några studier som behandlat just väntetiden som påfrestande faktor under asylprocessen, något som jag till viss del redan berört ovan. I *Mellan hopp och förtvivlan - erfarenheter och strategier i väntan på asyl* har Rebecka Lennartsson (2007) undersökt situationen för asylsökande i två län i Sverige. Hon har använt sig av enkäter och ostrukturerade intervjuer för att samla in sitt material. Därutöver har hon utfört tio intervjuer med yrkesverksamma inom asylprocessen. Lennartsson kommer fram till att asylsökandes vårdbehov ofta kan härledas till osäkerhet och oro som råder under tiden man väntar på asyl, ett resultat som går i linje med de studier som presenterats ovan. Både de asylsökande själva och

personal framhåller att antalet symtom ökar i takt med att tiden går. Informanterna beskriver väntan som en ”tom tid”, präglad av tristess, stagnation, jobbiga minnen som inte kan bearbetas, oro, förvirring och nervositet. Som en röd tråd i intervjuerna med flyktingarna märks behovet av identitet och att tillerkännas mänskligt värde.

Norrmannen Jean-Paul Brekke (2004) har undersökt hur asylsökande upplever väntetiden och vilka konsekvenser denna har för senare integration, alternativt återvändande. Han har dels använt sig av fotografier som asylsökande själva tagit för att beskriva sin situation och dels av kvalitativa intervjuer. Studien utfördes inom ramen för ett svenskt projekt där man försökte hitta nya metoder för att förbereda flyktingar för både integration och eventuellt återvändande. Vad som framkom i studien var att flyktingarna inte var förberedda för vare sig det förra eller det senare. Vidare visade resultatet att flyktingarna hamnade lågt vid en mätning avseende deras psykiska hälsa. Även Brekke nämner identitetsbegreppet i sin rapport och skriver att det är svårt för asylsökande att (åter)skapa identitet under asylprocessen.

Omtalas i detta sammanhang bör också statens offentliga utredning *Aktiv väntan – asylsökande i Sverige* (SOU 2009:19), som nämndes inledningsvis. Denna utrednings uppdrag var att å svenska regeringens vägnar se över mottagandet av asylsökande. Särskilt ville man att utredarna skulle titta på följande områden: sysselsättning, ekonomiskt bistånd, social omsorg, den statliga ersättningen till kommunerna samt återvändande vid avslag. Utredarna kom fram till att mottagandet av asylsökande behöver utvecklas. Förslag som presenteras för detta ändamål är kortare handläggningstider, att man under asylprocessen ska arbeta förberedande både mot framgångsrik integration och ett eventuellt återvändande. Vidare betonas att stödet till asylsökande måste utvecklas, de skriver: ”Asylsökandes behov ser i princip inte annorlunda ut än behoven hos dem som är bosatta i landet...” (ibid. s. 14). Att underlätta för de asylsökande att arbeta eller praktisera är något som starkt framhålls i rapporten, då man menar att passivitet ofta präglar asylsökandes vardag. Även boendefrågan lyfts fram, författarna förespråkar i denna fråga etablerande av särskilda ankomstboenden och att instrument måste utvecklas för att påverka asylsökandes val av boende. Gällande sociala insatser menar man att det måste bli tydligare ansvarsfördelning mellan olika huvudmän.

## **Identitet och flyktingskap**

De hittills presenterade studierna har sålunda rört psykisk ohälsa och att leva i väntan. När det gäller mitt intresseområde *identitet* finns det viss forskning, men studier angående identitet och asylprocess förekommer dock i mycket begränsad omfattning. En ingång gällande identitet och flyktingskap är emellertid att titta på hur de diskursivt framställs av media och samhället. I en brittisk studie ställde sig Leudar et al (2008) frågan huruvida fientlighet som riktas mot flyktingar, av media och samhälle, bidrar till psykologiska problem hos gruppen. Frågan är ställd utifrån utgångspunkten att självet (ett begrepp som kan relateras till identitet) konstrueras socialt och narrativt. Forskargruppen bad sex personer berätta om sina liv som flyktingar. De intervjuade även människor i omgivningen, samt tittade på hur tidningar skrev om flyktingar. I sin analys kunde forskarna bland annat se hur intervjupersonerna i sina berättelser försökte etablera en autentisk personlig identitet samt att det underförstått i deras berättelser fanns ett försvar mot den fientlighet som gick att urskilja från omgivning och media. De illustrerar också svårigheten för flyktingar att försöka få flyktingstatus utan att framhålla negativa kvaliteter hos sig själva, något som flyktingarna löste genom att skapa en berättelse om att livet i ursprungslandet inte tog till vara på individernas kvaliteter. Alla

flyktingarna som deltog i studien sa att de hade psykologiska problem och kopplade ihop dem med sina svårigheter att leva i Storbritannien. Den holländska forskaren Halleh Gorashi (2007) har även han utfört en narrativ studie kring hur olika diskurser i samhället påverkar flyktingars berättelser. Han intervjuade kvinnliga flyktingar i Nederländerna och i USA och jämförde sedan deras berättelser. Kvinnorna från Nederländerna upplevde i högre grad än kvinnorna från USA att de blev behandlade som "de andra". Detta sammankopplas med hur de holländska kvinnorna blev tysta när han frågade om framtiden, vilket inte skedde i intervjuerna med kvinnorna från USA. Ghorashi menar att den narrativa metoden är oersättlig när det kommer till att kunna analysera olika nivåer av erfarenheter, till exempel kunde han i sin studie analysera just när kvinnorna blev tysta och förknippa det med olika diskurser i de båda nationerna.

En annan forskare som studerat diskurser om flyktingar är den amerikanska forskaren Sarah Steimel (2010). Hon har i sin studie undersökt hur flyktingar porträtteras i 54 tidningsartiklar. Hon finner tre dominerande teman i artiklarna: flyktingar som offer, flyktingar som söker den amerikanska drömmen, samt flyktingar som upplever sig oförmögna att nå den amerikanska drömmen. Den amerikanska drömmen står för att de söker ett bättre liv än vad de tidigare kunnat ha möjlighet att ha i sina hemländer. De artiklar som analyserats har bedömts vara artiklar som skrivs för mänskliga intressen, alltså som skrivits för flyktingars sak.

I artikeln *How other people see you, it's like nothing that's inside* presenterar Gill Valentine och Deborah Sporton (2009) en undersökning om diskrepansen mellan hur andra betraktar en och hur man själv definierar sig. Författarna har intervjuat 50 unga somalier och deras föräldrar/förmyndare i syfte att undersöka hur de unga positionerar sig själva i förhållande till dominerande ramverk och hur de utifrån detta skapar sina berättelser om sig själva. Forskarna visar i analysen hur de unga försöker få vara britter, men att de inte fullt ut får vara det. Detta samtidigt som de aidentifierar sig som svarta. I intervjuerna noteras att de unga snarare tycks definiera sig i förhållande till religiös tro framför ras, kön och etno-nationalitet.

Stella Händel och Siewertz Siewertz (2010) har i sitt examensarbete vid psykologiska institutionen i Göteborg undersökt hur upplevelsen av sig själv påverkas av att leva som gömd flykting i Sverige. Studien utgår ifrån ett psykodynamiskt perspektiv på identitetsbegreppet och är således mer inriktad på individnivå än de studier som återgivits ovan. Författarna har intervjuat fem gömda flyktingar och har utifrån dessa identifierat tre huvudteman: *Att vara eller inte vara*, *Att kunna vara den man är* och *Platsens betydelse*. Kort sammanfattat visar studien att det att leva som gömd flykting begränsar möjligheten att uttrycka vem man är.

Psykologen Pennie Blackburn (2010) arbetar terapeutiskt med flyktingar i London. Som en del av ett större projekt har hon nyligen skrivit en artikel om narrativ terapi med traumatiserade flyktingar. I artikeln får man följa två av hennes klienter och deras berättelser. Blackburn beskriver hur hon i terapin söker skapa utrymme för kvinnornas föredragna berättelser för att stärka deras känsla av sig själva och de identiteter de själva föredrar, med andra ord vilken berättelse de vill framhålla om sig själva. Detta är sålunda ett exempel på hur nära sammankopplat psykisk hälsa och identitet är. Argumentationen som förs är att vi måste hitta sätt att prata om hur dominant diskurser, i både urspungs- och mottagarland, kan få människor att dra negativa slutsatser om sig själva och sina identiteter. Själv förespråkar hon en narrativ terapeutisk ingång.

Ett angränsande begrepp till identitet är subjektivitet. Den kanadensiska forskaren Marie Lacroix (2004) använder sig av detta begrepp när hon i sin forskning behandlar frågeställningarna: 1) Vilken effekt har flyktingpolicyn på personer som

ansöker om flyktingstatus? 2) Hur ändras deras subjektivitet under beslutsprocessen?<sup>1</sup> Genom åtta semi-strukturerade djupintervjuer med åtta manliga flyktingar har hon undersökt den sociala konstruktionen av flyktingars subjektivitet inom tre områden: familj, arbete och stat. Subjektivitet refererar i detta sammanhang till den ”medvetna och omedvetna” känslan hos individen, hennes känsla av sig själv och hennes vägar att förstå sin relation till världen. Lacroix har särskilt intresserat sig för processen att bli en flykting. Hon beskriver hur de flyktingar hon intervjuat själva ser sig som flyktingar, men att det uppstår en diskrepans då de måste bevisa detta för en administrativ instans. Att bli flykting är att bli någon annan än de tidigare var, skriver hon. Hon beskriver hur flyktingar under asylprocessen blir fångade i ett tillstånd av laglig ’limbo’, ibland under flera år. Detta tillstånd påverkar deras uppfattning om vem de *var*, vem de *är* och vem de kommer att *bli*.

En svensk avhandling inom området och som även använt narrativ metod är *Bryta upp och börja om – Berättelser om flyktingskap, skolgång och identitet* (Wigg 2008). I sin avhandling belyser hon hur unga människor berättar om sina erfarenheter av att tvingas bryta upp från sitt hemland och börja om på nytt i ett annat land under sin skoltid. En av hennes forskningsfrågor handlar just om på vilket sätt deltagarna i studien skapar sina identiteter. I berättelserna framhålls att identitet konstrueras i förhållande till en rad referenspunkter, varav de mest framstående är de i relation till familj och vänner. Tre profiler urskiljs: utanförskap som identitet, en kluven identitet och aktivitet som identitet. Wigg understryker inte desto mindre att identitetskapandet inte behöver vara mer komplicerat för flyktingar än vad det är för andra ungdomar, om än det kan vara en annorlunda process för dem. En central konklusion är att identitetskonstruktion är en komplex process.

Sociologen och svensk/bosniern Nihad Bunar (1998) bidrar med ett beaktansvärt kapitel i boken *Mot ett normalt liv: Bosniska flyktingar i Norden*. Med utgångspunkt från sin egen berättelse om uppväxten i Bosnien, flykten till Sverige, livet i exil och tiden efter permanent uppehållstillstånd (PUT) reflekterar han kring identitet, flyktingskap och vardagsliv. I sin skildring om väntetiden på att få asyl använder han begreppet *liminalitet* (med hänvisning till van Gennep 1960; Turner 1969) för att beskriva den övergångsperiod som man som flykting träder in i efter flykt och i väntan på PUT. Liminalitet är ett begrepp hämtat från teorin om övergångsriter och kännetecknar den fas en individ träder in i efter att man lämnat en tidigare strukturell position, tills dess man funnit och inkorporerat en ny position. Jag återkommer till detta begrepp i min analysdel. Enligt Bunar begränsar det liminala tillståndet identifieringens och igenkännandets möjligheter, vidare rubbas föreställningarna om sig själv som individ och som medlem av ett större kollektiv i detta tillstånd.

---

<sup>1</sup> På engelska lyder frågeställningarna: 1) What is the impact of refugee policy on refugee claimants? 2) How is their subjectivity altered by the refugee determination process?

### 3. TEORETISKA PERSPEKTIV

Denna uppsats bygger på framförallt två teoretiska perspektiv: *narrativ teori* och *identitetsteori*. Två begrepp som på många sätt går in i varandra, men som ändå behöver skiljas åt för att åskådliggöra uppsatsens teoretiska perspektiv. Här presenterar och diskuterar jag dessa två utgångspunkter, samt klargör vilka perspektiv jag haft som utgångspunkt.

#### Narrativ teori

”Ett narrativ är en tråd som väver samman händelser och skapar en berättelse”, skriver den australienska familjeterapeuten Alice Morgan (2007 s. 14). Alla människor bär inom sig en mångfald av beskrivningar om sig själv, andra och sin omvärld. Det kan vara en så enkel sak som att beskriva sig som kvinna/man till mer komplicerade berättelser om hur det exempelvis kom sig att man valde ett specifikt yrke.

Enligt ett narrativt synsätt skapar vi människor mening i händelser genom vårt berättande, samtidigt som berättelser också skapar mening skriver sociologen Anna Johansson (2005). Detta är en cirkulär process. I denna meningsskapande process formar (och omformar) vi också vår egen identitet, den bild av oss själva som vi vill presentera för andra. Eftersom syftet med denna uppsats är att studera hur en lång asylprocess påverkar människors framställning av sig själva och identitetskonstruktion har det redan från början fallit sig naturligt att ha en narrativ teoretisk ansats. Det perspektiv som här presenteras är emellertid bara ett av flera möjliga narrativa teoretiska perspektiv. Johansson (ibid.) betonar att det inte finns en enda narrativ teori eftersom den inbegriper en rad olika teoretiska traditioner.

#### Vad är en berättelse?

Mitt intresse för denna studie är inte alla sorters berättelser, utan studien rör den muntligt framställda livshistoriska berättelsen. Enligt Johansson (2005) är en livsberättelse en berättelse som en individ berättar om sitt liv eller valda aspekter av sitt liv. En livsberättelse innehåller ofta flera underberättelser. Men frågan är dock om allt som människor berättar om sina liv kan definieras som berättelser? Lars-Christer Hydén, som är en av de ledande forskarna i narrativa metoder i Sverige, menar att det inte är så. Han skiljer exempelvis redogörelser av händelser från berättelser (Hydén, L-C 1997). Därtill går även att skilja ut argumentationer, instruktioner, konversationer och reflektioner från det narrativa (Johansson 2005).

Det finns ingen given definition av vad en berättelse egentligen är, men jag har funnit Hydén, L-C:s (1997) tankegångar användbara. Han skriver att det finns vissa drag som gör berättelsen till just en berättelse:

Centralt för en berättelse är *händelser*, som sker i ett visst *sammanhang*, är *orsakade* eller *förorsakade* av något (kanske av huvudpersonen i berättelsen) och *upplevda* av någon (exempelvis berättaren – men inte nödvändigtvis) och som *framställs* av någon.

Lars-Christer Hydén 1997 s. 20

Han fortsätter och förklarar att en berättelse måste bygga på två eller flera händelser och att dessa händelser måste vara förbundna med varandra över tid. Om man bara berättar

om händelser som inte är sammanlänkade med varandra handlar det exempelvis snarare om en redogörelse. I berättelsen flätas händelser in i en intrig, det är genom denna som liv och spänning skapas i berättelsen. Vanliga benämningar på intriger i filmens och böckernas värld är drama, tragedi, action och komedi. Genom intrigen får vi en känsla av vad det är för typ av berättelse, den skapar spänning och liv i berättelsen. Det som berättaren vill framhäva eller betona i berättelsen brukar kallas berättelsens poäng. Hydén (ibid.) skriver inte närmare om vad en poäng är. Johansson (2005) illustrerar det dock med hur vi reagerar när vi lyssnat på en rolig historia och frågar oss vad poängen var? Det handlar om vad berättaren vill förmedla till lyssnarna.

### ***Finns en verklighet bortom berättandet?***

Inom forskningen har det genom åren rått delade meningar om vad det språkligt framställda egentligen säger något om. Hydén, L-C (1997) framhåller att det finns två olika uppfattningar om berättelsens betydelse i forskningen. Det finns de som ser narrativ metod som en av många möjliga källor för att få kunskap om en social verklighet, medan andra menar att det inte finns någon social verklighet bortom det berättade. Det socialkonstruktionistiska perspektivet är nära sammankopplat med den sistnämnda uppfattningen, inom detta perspektiv menar man att den sociala verkligheten skapas just språkligt och i interaktion med andra.

Uppsatsen bygger till stor del på antagandet att verkligheten uppstår i det narrativa, den har således ett socialkonstruktionistiskt grundantagande. Det finns emellertid en risk i ett alltför långt gången socialkonstruktionistiskt perspektiv. Det är att de faktiska erfarenheter som intervjupersonerna berättar om inte tas på allvar, det vill säga att intervjupersonernas erfarenheter inte analyseras som om de vore verkliga händelser. Johansson (2005) menar liksom jag att det är viktigt att kunna utgå från ett konstruktionistiskt perspektiv utan att hamna i en "total relativism" som lutar åt uppfattningen att verkligheten *endast* skapas språkligt i den mellanmänniska kommunikationen. Utgångspunkten i denna studie hamnar därför mellan de positioner som Hydén skriver om och de erfarenheter som förmedlas av deltagarna betraktas av mig som verkliga i allra högsta grad. Johansson skriver med hänvisning till Bruner (1986) att man kan skilja mellan livet, erfarenheten och berättelsen. Livet är det som faktiskt händer, erfarenheterna är de subjektiva upplevelserna. Tolkningar av dessa händelser och berättelsen i sig är formad av kulturella berättarkonventioner och skapas i samspel mellan berättare och publik i det sammanhang som den berättas i. Vad jag i mina intervjuer får ta del av är den sista av dessa tre, alltså berättelsen formad i ett specifikt sammanhang. Denna kan ses som en *retrospektiv reflektion* (Johansson 2005 med hänvisning till Öberg 1999), i vilken berättelsen inte betraktas som en återspeglning av en händelse så som det "faktiskt var", utan förstås utifrån att människor ständigt tolkar om sin historia med hänsyn till situationen och berättelsens intrig. Som sådan är berättelsen därför intressant att studera i sig eftersom den säger något om hur vi "gestaltar och upplever vår fysiska och sociala värld, oss själva och andra" (Hydén, L-C 1997 s. 16).

### ***Berättande i och om lidande***

Artur W. Frank, professor i sociologi vid Calgary Universitet i Kanada, har skrivit en bok som heter *The wounded storyteller* (1995). I denna teoretiserar han utifrån sin egen och andra sjuka/sårade människors berättelser. Han menar att allvarligt sjuka människor inte bara är sårade i kroppen, utan också i rösten eller i förmågan att berätta. Genom att



berätta kan sjuka/sårade emellertid återfå sin röst som sjukdomen ofta tagit bort. Hans teorier är relevanta inte bara när det gäller kroppsligt sjuka människor. De går att applicera även på psykiskt sårade människors berättande, som är en grupp inom vilken merparten av mina berättare definierar sig själva i. Detta eftersom berättelserna från dessa olika grupper har liknande karaktärsdrag.

Den viktigaste resursen för att kunna framhålla en berättelse är enligt Frank att det finns en känsla av tidslighet (temporality). Vårt berättande bygger i grunden på något förgånget som leder till en bild av en förutsägbar framtid. När en individ blir sjuk förlorar hon denna grundläggande resurs för att hålla sin livsberättelse gående. Hennes berättelse blir därför havererad "because its present is not what the past was supposed to lead up to, and the future is scarcely thinkable" (Frank 1995 s. 55). Att bli sjuk innebär att man förlorar kontrollen över sin livsberättelse. Det går inte längre att föreställa sig en framtid då denna blivit märkbart oviss. Det finns därför ett behov hos den sårade människan att berätta för att på så sätt hitta nya sätt att navigera sig i världen. Berättandet kan med andra ord ses som ett sätt att skapa mening av erfarenheter i lidandet.

Frank beskriver tre olika typer av narrativ som sårade människor skildrar: *the restitution narrative*, *the chaos narrative* och *the quest narrative*. Den förstnämnda berättelsetypen är ett narrativ som är inriktat på återhämtning. Händelseförloppet är i korthet att man var frisk, blev sjuk och att man ska bli/har blivit frisk igen. I motsats till denna slags berättelse finns kaosberättelsen där föreställningen är att livet aldrig blir bättre. Den tredje typen av berättelse är den sökande berättelsen – en berättelse som accepterar sjukdomen man drabbats av, men som söker vinning av erfarenheterna som sjukdomen medför. Berättaren försöker finna mening och alternativa sätt att vara sjuk på.

## Identitet

När man ger sig in i studiet av identitet inser man ganska snart att identitet inte är ett enkelt begrepp att definiera. Utgångspunkten i denna studie är emellertid att identitet konstrueras i berättande om sig själv. Identitet är enligt detta synsätt inte något av naturen givet, istället betraktas det som något som skapas och förändras på basis av sociala, kulturella, historiska och ekonomiska faktorer (Hammarén och Johansson 2009). Den engelske sociologen Anthony Giddens hävdar helt i linje med denna föreställning exempelvis att en persons identitet finns i dennes förmåga att hålla en särskild berättelse om sig själv vid liv (Giddens 1991). Margareta Hydén, professor i socialt arbete, skriver:

Den livshistoriska berättelsen ger således uttryck för vår egen självuppfattning. Den speglar också vårt självideal och vad vi värdesätter i livet. Det är genom denna berättelse vi kan förmedla till andra – och oss själva – vilka vi är, vilka vi skulle vilja vara, samt hur det kom sig att vi blev som vi blev.

Margareta Hydén 1997 s. 183

När jag berättar om mig själv ger jag alltså genom min berättelse uttryck för min identitet/självbild, samtidigt som denna berättelse också skapar min identitet. Identitetsbildning handlar emellertid inte bara om hur jag berättar min berättelse, utan också om att berättelsen alltid skapas i ett sammanhang och i relation till något annat. Enligt den norske socialantropologen Thomas Hylland Eriksen (2004) är dialogen med andra grundläggande för vår identitetsutveckling. Identitetsskapande handlar om

invecklade processer där människor ömsesidigt medverkar till att definiera och bekräfta sig själva och andra. Hittills har jag skrivit *en* identitet, viktigt att understryka är att samma person kan uppleva olika identiteter beroende på i vilken situation denne befinner sig i (Hammarén och Johansson 2009). Nedan lyfter jag fram tre teoretiska perspektiv på identitetskonstruktion som är betydelsefulla i denna studie: *identitet och möjlighetshorisonter*, *identitet i en flytande modern värld* och *den sociala identiteten*.

### ***Identitet och möjlighetshorisonter***

Har alla samma möjlighet att konstruera sin egen livsberättelse och således sin identitet? Hylland Eriksen är en av de många forskare som ägnat en stor del av sitt arbete åt samtiden och identitetsbildning i modern tid, med särskilt intresse för etnicitet och kultur. Vad som i hans tankegångar är av särskilt intresse för denna uppsats är hur han sammankopplar identitetsbegreppet med något som han kallar för ”möjlighetshorisonter”.

I boken *Rötter och fötter. Identitet i en föränderlig tid* (2004) diskuterar han identitetsbegreppet ur olika perspektiv. Bokens titel anspelar på det centrala temat i boken: ”Det finns mer både–och än antingen–eller i världen” (ibid. s. 169). I inledningskapitlet tar han upp frågan kring natur och kultur, alltså frågan om huruvida identitet är något medfött eller något som är under ständig konstruktion. Han menar att det är för deterministiskt att se identitet som något medfött. Detsamma gäller om man betraktar identitet som enbart en kulturell konstruktion. Ingetdera synsätt medger nämligen att människan själv är med och påverkar sin identitetsbildning. Därför lägger han till en tredje komponent till diskussionen, nämligen den fria viljan. Enligt Hylland Eriksen är människans identitet ett komplext samspel mellan natur, kultur och fri vilja. Människan har både rötter och fötter, hon kan gå själv men är också påverkad av hennes rötter och kulturella aspekter.

Frågan om den fria viljan är emellertid inte så enkel i förhållande till identitet. Han skriver: ”När väljer vi helt fritt? Svaret är: aldrig. Men svaret är också: Vi väljer fritt inom den möjlighetshorison som vi ser” (ibid. s. 134). Därefter redogör författaren för ett exempel om en ung man från ett västafrikanskt land som sparar ihop pengar och lyckas ta sig till Frankrike i förhoppning om ett bättre liv. Mannen gör flera aktiva val under vägs, till slut blir han dock deporterad. Poängen är att mannen fråntagits de valmöjligheter som tas förgivna i västvärlden. Detta perspektiv är i allra högsta grad relevant i studiet av asylsökandes berättelser. Utifrån vilka möjlighetshorisonter konstruerar de sin livsberättelse och identitetsuppfattning?

### ***Identitet i en flytande modern värld***

I boken *Identity – conversations with Benedetto Vecchi* (2004) reflekterar Zygmunt Bauman, en välkänd polsk sociolog, om identitet i den moderna världen idag. Boken bygger på en e-mail korrespondens mellan journalisten Vecchi och Bauman. Vecchi liknar vid ett tillfälle biografier med ett svårlöst pussel där det är svårt att få ihop de olika bitarna. Bauman köper inte denna metafor fullt ut då han menar att identitet i dagens samhälle inte är målstyrt på samma sätt som när vi pusslar ett pussel med en färdig bild, vi vet nämligen inte vilken som är den slutgiltiga bilden. Han instämmer med att vi måste komponera vår identitet(er) likt ett pussel, men identitetsbildning är idag inte så förutbestämt som ett pusslande. Vi vet dessutom inte om vi har alla pusselbitar eller ens vilka pusselbitar vi behöver för att komponera vår identitet, framhåller han. Identitetsarbete menar Bauman istället är medelstyrt:

You do not start from the final image, but from a number of bits which you have already obtained or which seem to be worthy of having, and then you try out how you can order and reorder them to get some (how many?) pleasing pictures. You are *experimenting with what you have*.

Bauman 2004, s. 48-49

Bauman menar att identitetsbildning är en ständigt pågående process och att vi människor prövar olika identiteter utifrån de medel vi har tillhands. Människans strävan är att komponera en tilltalande bild av sig själv.

Det har emellertid inte alltid varit så att den identitetsskapande processen varit medelstyrd. Förr definierade individer sig utifrån sociala institutioner som familj, jobb och grannskap, institutioner som då var relativt fasta. Om man förr föddes in i en viss klass som till exempel borgare, så kunde man oftast relatera sin identitet till denna under hela sitt liv. I dagens moderna samhälle ser det inte längre ut så, vi har rört oss från en fast fas i tiden till en flytande fas, skriver Bauman. De sociala institutionerna kallas flytande eftersom de är under ständig förändring och hela tiden byter form. Idag måste vi förhålla oss till fler sociala institutioner än tidigare, varför identitetskonstruktionen kräver flexibilitet. Socialpsykologen Thomas Johansson (2002 s. 47) uttrycker samma sak på följande sätt: ”Människan tolkar sitt liv, och den berättelse om sig själv som hon skapar är ytterst instabil, inte minst på grund av att de perspektiv som anses som giltiga och värdefulla hela tiden skiftar.” Han menar att det idag finns många svar på frågan om vem man är, samt många alternativa berättelser. I allt högre grad har identitetsfrågan överlämnats åt individen själv i det moderna samhället, det är upp till henne att skapa ett meningsfullt liv. Och denna skapande process måste ske med de medel som finns tillhands för varje individ eller åtminstone med medel som denne har möjlighet att tillskansa sig. Visst finns familjetillhörighet fortfarande med som en källa för identitetsskapande, men används idag inte oreflekterat utan identitet kräver aktivitet från individen själv.

Bauman (2004) kommer i en del av sin bok in på identitet, klass och makthierarki. Han framhåller att det finns människor som inte tillåts att anta en identitet som de skulle vilja, dessa människor befinner sig längst ner i makthierarkin. Enligt Bauman finns det dock dem som inte ens har rätt att göra anspråk på en identitet, dessa människor hamnar om möjligt än lägre i hierarkin. Resonemanget går att jämföra med Hylland Eriksens tankegångar om den fria viljan och möjlighetshorisonter att kunna skapa sin identitet. Den första gruppen tillåts göra anspråk på identiteter, men förnekas att anta den identitet som hon/han skulle önska. Den andra gruppen förnekas att överhuvudtaget göra anspråk på någon identitet. Denna sistnämnda gruppen befinner sig utanför det sociala rum där identiteter söks, väljs, konstrueras, utvärderas, bekräftas och vederläggs. Flyktingar nämns som exempel på en grupp som befinner sig utanför detta sociala rum. Bara genom att kallas flyktingar och asylsökande skiljs de från rummet där andra människor lever och konstruerar sina identiteter. De befinner sig utanför det sammanhang där identiteter kan göras anspråk på och i vilka identiteterna förväntas bli övervägda.

### ***Den sociala identiteten***

”Den sociala identiteten” är en benämning som brukar användas inom socialpsykologin och sociologin för att relatera begreppet identitet till sociala strukturer, institutioner och positioner i samhället (Hammarén och Johansson 2009). Erving Goffman, amerikansk

sociolog, har i sina studier teoretiserat kring den sociala identiteten. Denna utgörs enligt honom delvis av kategorier såsom kön, klass, etnicitet, men också av personliga egenskaper såsom 'hederlighet' och strukturella egenskaper som 'yrke' [1963] (2005). Den sociala identiteten ger individen en plats i samhället. Goffman tillhör även han dem som menar att identitet påverkas av strukturella faktorer och att människan är aktiv i sin egen identitetskonstruktion. Han förklarar social identitet genom att visa på hur vi när vi möter en främling inom kort placerar henne/honom i olika kategorier och därtill tillskriver denne vissa egenskaper som man tänker sig tillhöra den kategori man placerat främlingen inom.

I boken *Stigma - den avvikandes roll och identitet* (ibid.) skriver han om hur en avvikande (eller potentiellt stigmatiserad) person hela tiden ställs inför hur hon/han ska bemöta samhällets krav och förväntningar, i en process i vilken man hela tiden arbetar med sin identitetsuppfattning. Begreppet *stigma* beskriver Goffman som den situation som drabbar en individ som inte är i stånd att vinna fullt socialt erkännande. Det handlar inte bara om hur omgivningen betraktar individen, utan också om hur individen tror att omgivningen uppfattar henne/honom. Goffman beskriver två konsekvenser som stigmatiseringen kan få för individen: antingen håller denne sig undan sociala sammanhang, eller så försvarar hon/han sin situation. Han skiljer mellan det han kallar för virtuell social identitet och faktisk social identitet. Den virtuella är den identitet som en människa tillskrivs utifrån andras intryck av henne, medan den faktiska identiteten är den som hon själv menar att hon är. Till exempel kan en virtuell social identitet, kopplat till denna uppsats, vara att som flykting bli betraktad som ohederlig, medan flyktingen själv ser sig som en hederlig människa. Stigma uppstår när det finns en diskrepans mellan den virtuella och faktiska identiteten, det vill säga när hur man blir betraktade av andra inte stämmer överens med egen bild av sig själv.

## 4. METOD OCH EMPIRI

### Livsberättelsen som metod

Det empiriska underlaget för denna studie bygger på sju livsberättelseintervjuer med personer som genomgått eller har genomgått en lång asylprocess. Med asylprocess avses här inte bara den period från när man ansökt hos migrationsverket tills ett beslut fattats, utan jag har också medräknat till exempel perioder av att vara gömd. Utifrån studiens syfte har det fallit sig naturligt att ha en kvalitativ ansats, eftersom en kvantitativ ansats enligt mig inte hade kunnat besvara de frågeställningar som ställts lika bra. Den främsta anledningen till att just livsberättelseintervjuer valdes framför mer strukturerade intervjuer är att jag var intresserad av att höra mina intervjupersoners berättelse utan att jag skulle avbryta med förberedda frågor. Jag var intresserad av hur de presenterade sina erfarenheter och vad de själva såg som viktigt och centralt att berätta (jmf Johansson 2005). Mitt intresse har rört identitetskonstruktion, Ghorashi (2007) skriver: "If the concept of identity is not seen as a static idea, but rather as a process, the life story becomes one of the few methods that can grasp this processlike character." En narrativ ingång ger en unik möjlighet för att få ökad förståelse för hur människor orienterar sig i tillvaron och omtolkar sina liv (Johansson 2005). Min kan studie närmast liknas med det som Johansson kallar för processororienterad berättelseforskning i vilken man ser berättelsen som ett resultat av berättarens urval och presentation i ett givet sammanhang.

### Så fick jag kontakt med deltagarna

De två viktigaste kriterierna när det gällde att hitta intervjupersoner var att de skulle ha väntat länge på asyl och att de skulle kunna uttrycka sig någorlunda bra på svenska. Jag satte upp en minimumgräns på två års väntetid för att ha en utgångspunkt där väntetiden sannolikt hade påverkat deltagarna. Vad gäller det andra kriteriet ville jag utföra intervjuerna på svenska för att komma ifrån metodiska problem vad gäller tolkanvändning. Det var också en resursfråga. Vid intervjun med Diana<sup>2</sup> tolkar hennes man delar av hennes berättelse, det tycks som om han i översättningen ibland väljer att förklara lite omkring det som Diana berättat. Detta påverkar naturligtvis min möjlighet till analys. Utöver ovanställda kriterier satte jag också upp några önskvärda kriterier, närmare bestämt att jag ville ha en så jämn könsfördelning som möjligt och att jag gärna ville träffa personer som befann sig i olika skeden av vänteprocessen.

Av andras erfarenheter visste jag när jag inledde denna uppsats att det kan vara svårt att få kontakt med personer som kan tänka sig att ställa upp på intervju när man lever i en så pressad situation som en asylprocess innebär. De som väntar på asyl kan vara oroliga för om deltagandet kan påverka deras process och gömda personer kan vara rädda för att bli upptäckta genom medverkan. Då jag hade vänner som jag visste hade hjälpt flyktingar på många sätt under många år bestämde jag mig därför för att ta det säkra före det osäkra och genom dem etablera kontakter med intervjupersoner. Jag har med andra ord använt mig av nätverksprincipen för att få kontakt med intervjupersonerna (se Johansson 2005). Jag kom i förbindelse med Ervin, Edita, Darush och Diana genom dessa vänner. Dessutom fick jag genom mina vänner numret till en

---

<sup>2</sup> Se presentation av deltagarna nedan.

annan man som på frivillig basis arbetar med att hjälpa asylsökande i rättsprocessen. Jag ringde honom och han förmedlade i sin tur kontakten med Adelina. Ervin, en av deltagarna, ordnade mötet med Besim och Blerta. Intervjupersonerna är bosatta i två olika mindre städer i västra Sverige. Det tog omkring tre veckor från det att en första kontakt togs med mitt nätverk tills den första intervjun genomfördes.

Att jag fått kontakt med deltagarna genom vänner har naturligtvis betydelse för hur deltagarna förhåller sig till mig och vilka berättelser de delar med mig. Till exempel har mina vänner stöttat Edita och Ervin, både praktiskt och emotionellt, under deras process. Man kan därför tänka sig att de ställde upp till viss del av tacksamhetsskuld. Jag har emellertid varit noga med att poängtera att studien bygger på frivilligt deltagande och att de när som helst kan dra sig ur. Dessutom tror jag att det faktum att de kände förtroende för mina vänner gjorde att de kände större förtroende för mig och därför kunde berätta de ganska djupgående berättelser som de gjort. Det är sannolikt att några deltagare inte hade ställt upp på en intervju med vilken främmande människa som helst. Även för Diana och Darush har mina vänner varit ett stort stöd. Vad gäller dem hade jag träffat dem vid något tillfälle för flera år sedan. Att jag träffat dem tidigare tror jag underlättade berättandet, men vi känner inte varandra så väl att det hindrat mig i analysarbetet.

Något som kan tänkas ha påverkat de berättelser jag fått är att jag utförde enskilda intervjuer med personer som är gifta med varandra, samt att några av intervjupersonerna kände till varandra, eftersom dessa personer delar vissa erfarenheter med varandra. Jag ser emellertid inte detta som ett problem eftersom berättelserna sett väldigt olika ut även om de intervjuade berättat om gemensamma erfarenheter. Intresset för studien är vidare inte att analysera särskilda erfarenheterna i sig, utan snarare erfarenheternas betydelse för den enskilda personens förmåga att berätta. Berättelser är alltid konstruktioner påverkade av individuella, samhälleliga och kulturella faktorer.

### ***Presentation av deltagarna***<sup>3</sup>

**Adelina** är 23 år. Hon bor tillsammans med sin man Adrian och deras två döttrar, fem och snart två år gamla. De kommer från Kosovo och har väntat på asyl i omkring två år. Innan de kom till Sverige har de emellertid levt som gömda i Kosovo under nio år. Familjen har fått slutgiltigt utvisningsbeslut, men har fått beviljat verkställighetshinder då Adelina väntar tvillingar och av läkare blivit ordinerad sängläge.

**Blerta** och **Besim** är gifta. De är omkring 40 år och lever sedan juni 2010 gömda tillsammans med sin yngsta dotter som är 12 år. Familjen består även av en son som är 19 år och en dotter som är 18 år. De äldre barnen bor inte längre med föräldrarna. Sonen är gift sedan en kort tid tillbaka och har därmed fått uppehållstillstånd. Familjen kom till Danmark från Serbien 2000. I Danmark sökte de asyl under sex år innan de flyttade till Sverige. De fick tillstånd att pröva sin asylansökan här, trots Dublinförordningen<sup>4</sup>, eftersom familjen tidigare sökt asyl här 1992. Dottern som är 18 år är född i Sverige och har svenskt personnummer.

**Edita** och **Ervin** är båda i 30-årsåldern. De är gifta och bor tillsammans med sina två söner, sju och åtta år gamla. De kom till Sverige från Kosovo 2002. Edita hade då blivit

---

<sup>3</sup> Alla namn är självklart fingerade.

<sup>4</sup> Reglerar bland annat att en person som varit asylsökande i ett annat EU-land ska få sin asylansökan prövad där.

utsatt för två våldtäkter i sitt hem och Ervin hade blivit kidnappad och misshandlad. Efter åtta års väntan fick de till slut uppehållstillstånd i Sverige våren 2010. Av dessa åtta år levde de gömda under de sista tre åren. Deras yngsta son är hörselskadad och hans funktionshinder påverkade beslutet att de till slut fick stanna.

**Diana** och **Darush** är gifta och bor tillsammans med två av deras tre barn. Döttrarna som bor hemma är 10 respektive 17 år gamla. De har även en son som är 20 år, men han har flyttat hemifrån. Familjen tvingades lämna Iran 2003 på grund av Darush engagemang i revolutionära rörelser. De väntade på asyl under två och ett halvt år innan de fick uppehållstillstånd. Vid intervjutillfället har de haft uppehållstillstånd i drygt fyra år.

## Intervjuerna

Den första intervjun hölls med Adelina hemma hos henne. Min kontakt följde mig dit och presenterade mig och projektet, han lämnade oss sedan. Adelina låg i sin säng och hennes man Adrian satt med i bakgrunden under hela samtalet. Han gör också några inflikningar under intervjun (varför jag valde att inte utföra en enskild intervju med honom). Ervins intervju genomfördes en kväll då jag var på besök hos honom tillsammans med mina vänner som förmedlat kontakten. Hans fru Edita och mina vänner lekte med barnen i ett angränsande rum när intervjun genomfördes. Jag åkte tillbaka till familjen dagen efter och intervjuade då Edita. Intervjuerna med Blerta och Besim utfördes hemma hos mina vänner.

Intervjuerna med Diana och Darush genomfördes i deras hem två veckor efter de andra. När jag hade utfört mina första intervjuer började jag nämligen fundera över varför det inte riktigt blev de berättelser jag hade föreställt mig (svaret på detta kommer ytterligare belysas i analyskapitlena). Min tes var att de personer jag intervjuat fram till dess inte haft möjlighet att skildra en sammanhållen berättelse eftersom de antingen lever mitt i den historia jag ber dem skildra, eller att beskedet om uppehållstillstånd tidsmässigt ligger allt för nära som det gör för Edita och Ervin. Jag bestämde mig därför för att jag ville se hur en berättelse kunde utformas från personer som haft uppehållstillstånd en längre tid. Så kom det sig att jag tog kontakt med Darush och Diana som haft uppehållstillstånd sedan fyra år tillbaka. Det visade sig att jag inte hade helt fel i min hypotes, Darush blev den av mina intervjupersoner som framställde den mest detaljrika och sammansatta berättelsen.

Jag hade inte någon intervjumall, utan intervjuerna utformades utifrån att jag bad deltagarna berätta om ett specifikt livsområde, asylprocessen, i relation till temat identitet (jmf Johansson 2005). Deltagarna ombads att berätta om sin asylprocess och jag förklarade att jag är särskilt intresserad av hur processen påverkat dem som personer och hur de ser på sig själva. Inledningsfrågan formulerades inte exakt lika till deltagarna, men den hade samma innebörd. Exempel på hur en inledningsfråga ställdes är hur Besims intervju inleddes:

**Jag:** Så eum... som sagt så är jag intresserad av din berättelse eh arbetet handlar om asylprocessen eh lite om man tycker att man har förändrats som person under den tiden. Jag vill höra din berättelse från din flykt och asylprocessen och där du är idag.

I de flesta fall berättade intervjupersonerna om deras erfarenheter av asylprocessen och hur denna påverkat deras psykiska hälsa och de pratade inte explicit om hur processen

förändrat dem som personer. Under samtalen med Ervin och Darush inbjöds jag emellertid i slutet av deras berättelser att ställa frågor, jag passade då på att åter lyfta fram frågan om huruvida de tycker att de ändrats som personer under asylprocessen. De reflekterar då över detta. Även i intervjun med Adelina försökte jag att fråga om hon tycker att hon förändrats som person, hon förstod dock inte frågeställningen. I mitt försök att förklara sa jag att jag själv tänker att det de varit med om måste påverka ens personlighet, vad man tänker om sig själv och sina drömmar. Adelina snappade då upp temat drömmar och berättar om hur hon drömmer om att allt en dag ska bli bra, men att hon inte kan drömma om en framtid om hon tvingas åka tillbaka.

Sannolikt spelade det inte någon roll exakt hur jag ställde frågan då temat om asylprocessen var satt. Eftersom asylprocessen är så viktig för mina deltagare berättade de vad de tyckt varit viktigt att framföra. Den amerikanske professorn i sociologi Catherine Kohler Riessman hävdar att det spelar mindre roll hur man i detalj formulerar sina frågor än att själva intervjusituationen uppmuntrar till berättande (Riessman 1997). Alla mina intervjupersoner ansträngde sig att berätta om sina erfarenheter. Trots att det för några av dem var svårt att uttrycka sig på grund av språkbrister och nervositet berättade de alla.

Tidsmässigt varade intervjuerna mellan 23 och 74 minuter. Editas intervju var den som tog kortast tid. Hon brast i gråt i slutet av intervjun och förklarade att hon egentligen hade mer att berätta, men att det försvunnit. Allt viktigt menade hon dock att hon berättat. Jag ville inte pressa mina intervjupersoner när jag uppfattade att det var jobbigt för dem att berätta. Darush var den person som tycktes ha enklast att berätta, hans intervju blev därav den längsta.

Få frågor ställdes under intervjuerna för att undvika att intervjupersonernas berättelser påverkades. En av den narrativa metodens fördelar är just möjligheten att kunna fånga upp vad intervjupersonen själv ser som mest centralt (Johansson 2005). Mina kommentarer bestod framförallt i stödjande ”mm”, ”ja” och ”nej”. Jag försökte även upprepa det jag förstått blivit förmedlat, dels för att visa att jag lyssnade och dels för att kolla av om jag förstått det som berättats så som berättaren önskat. Ett exempel:

**Blerta:** Vad ska jag göra i Serbien? Inte dokument, ingenting, vad ska jag göra?  
[Jag: mm] ((andas ut)) Mycket, mycket problem. Mycket den, jag efter tillbaka.  
Vad ska jag göra? Den så mycket.

**Jag:** Du tänker mycket på vad ska hända om ni ska åka tillbaka?

**Blerta:** Ja, vad ska jag tillbaka? Ingenting [Jag: nej], ingenting [Jag: nej].

Att lyssna är inte en passiv handling, utan lyssnade sker alltid i ett samspel (Hydén, M. 2008). Enligt Hydén handlar ett gott lyssnande om att ta emot, tolka och svara på en berättelse; om att skapa psykologiskt utrymme. Detta var min strävan med mina stödjande kommentarer.

”När vi ska lyssna till någon annan gör vi det aldrig förutsättningslöst”, skriver Hydén, M. (2008 s. 98). Det är därför av vikt att som forskare lyfta fram sin förförståelse till medvetenhet. Vad gäller min förförståelse hade jag en föreställning om att mina intervjupersoner skulle berätta för mig om hur de förändrats som personer under asylprocessen, detta mot bakgrund av att jag hade kunskap om att asylprocessen är nedbrytande för människors psyken. Deltagarna har berättat om detta, men inte så explicit som jag först hade föreställt mig. Framförallt berättade de om sina erfarenheter av asylprocessen och hur stressande det är att inte veta vad som kommer att hända. Som jag skrev ovan reflekterade endast två av dem uttryckligen över hur processen ändrat



dem som personer. När en berättelse skapas görs alltid ett val om vad man vill berätta om, vilka händelser man vill berätta om och vilka som ska uteslutas (Mishler 1997). En av den narrativa metodens fördelar är just att man får ta del av vad som är mest centralt för berättarna, utan att intervjuarens agenda styr.

Alla deltagare, utom Diana, berättade sin berättelse på svenska som inte är deras modersmål. De hade olika färdigheter inom svenska språket och med stor sannolikhet hade berättelserna framställts annorlunda om deltagarna hade framställt berättelserna på ett språk som de hade större färdigheter inom. Jag valde dock att låta dem berätta på svenska av resursskäl och jag uppfattade att de lyckades förmedla vad som var mest centralt för dem. Efter intervjun med Blerta frågade jag om det var något hon ville berätta som hon skulle vilja att Ervin översatte, hon sa då att hon sagt allt som hon velat säga.

## Bearbetning

Samtliga intervjuer bandades och transkriberades därefter. Strävan var att göra en så ordagrann transkription som möjligt, detta var emellertid omöjligt då det emellanåt var svårt att förstå enskilda ord och meningar. När det är något jag inte uppfattat skrevs det in i transkriptionen, antingen skrev jag att det var ohörbart eller också gjorde jag en fotnot där jag var osäker på om jag hört rätt. Jag använde mig av en modell som Johansson (2005 s. 173) presenterar i sin bok med hänvisning till Norrby (1996) och Atkinson och Heritage (1999). När jag och intervjupersonen pratade i mun på varandra visade jag detta med symbolerna [, ord som betonades markerades med understrykning, i dubbla parenteser skrev jag in beskrivande fenomen som till exempel när någon ((skrattar)) eller ((suckar)). Kortare pauser angavs (p) och var det längre än fem sekunder paus skrev jag in antal sekunder i parentes istället för p. Utöver detta skrev jag in alla mina uppmuntrande ”mm”, ”ja” och ”nej” i den löpande texten inom klamrar, exempelvis [Jag: mm]. Denna transkription, som totalt omfattar 74 sidors utskrift, utgjorde sedan underlaget för fortsatt analys. Att jag tog med alla mina egna kommentarer var viktigt för att ha en möjlighet att se hur jag var delaktig i konstruktionen av berättelserna (jmf Kohler Riessman 1997).

I mina återgivningar i resultatkapitlen tog jag emellertid bort mina ”mm”, ”ja” och ”nej” för att öka läsbarheten. I kortare pauser bytte jag där ut (p) mot tre punkter... Dubbla parenteser byttes ut mot enkla. Språket redigerades i vissa fall för att göra berättelsen mer lättläst, men strävan var att bibehålla känslan i berättelsen. Utdragen nedan visar hur jag arbetade när jag förändrade transkriptionen till hur berättelsen ser ut i uppsatsen.

Ett avsnitt ur Blertas transkriberade intervju:

Min flicka kommer ett år, hon är tolv år eh inte känna Kosovo, inte känna Serbien. Vad ska jag göra där med flickan? [Jag: mm] Med barn? Inte inte gå i skolan, ingenting. Jag eh i Sverige vänta, vänta, vänta negativ eh (p) eh gå tillbaka och allt problem [Jag: mm]. Inte lätt [Jag: nej]. Inte lätt ((suckar)), inte gå i skola (p)

Bearbetad version:

När vi kom var min flicka ett år, hon är tolv år nu. Hon känner inte Kosovo, hon känner inte Serbien. Vad ska jag göra där med flickan? Med barn? Hon kan inte gå i skolan, ingenting. I Sverige: vänta, vänta, vänta, negativ eh... Om vi går tillbaka blir allt problem. Inte lätt, inte lätt (suckar). Inte gå i skola...

För att visa när jag hoppat över partier i analysdelen användes tecknet /.../ för att visa när kortare avsnitt togs bort och //...// när längre avsnitt hoppades över. Berättelserna är återgivna i den ordning som de berättades.

Hydén, M. (2008) framhåller att man bör se med skepsis på sammanfattningar och redigeringar av intervjuer eftersom man riskerar att tappa bort vad som är forskarens påverkan och vad som är den intervjuades ord. Vidare ifrågasätter hon detta att lyfta ut citat ur sina sammanhang. Genom att visa hur jag gått tillväga ovan hoppas jag att det blivit tydligare hur jag har gjort i förhållande till vad mina intervjupersoner berättat. Jag anser att jag inte skulle ha gjort mina intervjupersoner rättvisa genom att skriva deras berättelser rakt upp och ned eftersom det på grund av deras språkliga svårigheter skulle vara svårt för en läsare att förstå vad som blivit sagt. För att undvika att bara plocka citat ur sina sammanhang arbetade jag i analysen med tre längre utdrag ur berättelserna. Att visa längre utdrag skapar en metodologisk genomskinlighet (Hydén, L-C 2008).

## Analys

När jag hade transkriberat mina intervjuer insåg jag att de flesta av berättelserna inte skulle kunna definieras som berättelser, om definitionen är att berättelser måste bestå av sammanlänkade händelser. Jag ställde mig därför frågan vad det var för berättelser jag fått. Hur kan jag analysera berättelser som inte kan definieras som berättelser? Jag kom sedermera över Arthur Franks bok *The wounded storyteller*, hans teorier blev sedan vägledande när det gällde hur jag skulle kunna tolka och förstå mina intervjupersoners berättelser. Med hans teorier i bakhuvudet blev det uppenbart för mig att även mina intervjupersoner var 'sårade' berättare och analysen kom därmed att alltmer kringla försöka förstå vad det är för typ av berättelser jag fått ta del av och vad det är dessa berättelser förmedlar. Vissa teoretiska perspektiv, såsom det narrativa och att identitet konstrueras genom berättandet, fanns med från början emedan andra teorier alltså tillkommit längst vägen. Man kan således konstatera att jag både varit teoristyrd och att materialet fått mig att finna andra teorier. Ytterligare hjälp fick jag senare av Hydén, M. (2008) som framhåller (med hänvisning till O'Connor 2000) att det finns tre slags narrativ: *berättelser vi gärna berättar*, *berättelser som måste berättas* och *berättelser som inte kan berättas*. Självt har Hydén intervjuat misshandlade kvinnor och hon framhåller deras berättelser som exempel på berättelser som inte kan, men måste berättas. I analysen har jag använt dessa tre kategorier för att strukturera mitt material, varje kategori utgör ett analyskapitel.

Genom att använda dessa kategorier såg jag en möjlighet att visa på hur berättelser som egentligen inte kan berättas kan se ut. Om jag endast hade tematiserat mitt material utifrån innehåll hade risken varit överhängande att jag missat att lyfta fram just det lidande som egentligen motsätter sig att berättas. Av de totalt sju livsberättelserna valde jag ut tre berättelser som jag menar bäst illustrerar de tre kategorierna. Blertas berättelse illustrerar *berättelsen som inte kan berättas*, Ervins berättelse illustrerar *berättelsen som måste berättas* och Darush berättelse illustrerar *berättelsen som gärna berättas*. Ett längre utdrag från dessa berättelser inleder varje kapitel och analyseras sedan utifrån olika teman som kan kopplas till den berättelsen. Det är naturligtvis så att det inte finns någon berättelse som helt och hållet kan isoleras inom en viss kategori, människor och berättelser är mer komplexa än så. Det finns emellertid vissa mönster som framträder mer märkbart i några av berättelserna, medan andra mönster framträder tydligare i andra. De fyra berättelser som inte återges i några

längre utdrag används för att belysa olika teman som urskiljts i mönsterberättelserna. Editas och Besims berättelser kan närmast placeras inom kategorin *berättelsen som inte kan berättas* och Adelinas berättelse befinner sig någonstans emellan det som inte kan berättas och det som måste berättas. Intervjun med Diana har fått en särställning i analysarbetet eftersom Darush tolkade delar av hennes berättelse, och ibland också tillförde förklaringar till vad hon sagt. Jag har i analysen varit noga med att klargöra att det är tolkat material och när jag uppfattar att det är Darush som förklarar vad som sagts.

Johansson (2005) urskiljer tre sammanvävda dimensioner i analysen av livsberättelser: innehållsanalysen, analysen av uttrycksmedel/uttrycksform och analysen av den interpersonella dimensionen. Denna uppsats berör sammanfattningsvis alla dessa tre dimensioner, men med särskild betoning på de två förstnämnda. Jag har alltså både analyserat enskilda berättelser med utgångspunkt från de tre kategorierna ovan, dessutom har jag belyst olika innehållsliga teman som framkommit i berättelserna. På detta sätt liknar min analys på många sätt den hermeneutiska cirkeln, där man pendlar mellan delar och helhet i sin tolkning (Kvale 1997). Uttalanden har tolkats i relation till både helhet och de andra intervjupersonernas uttalanden (jmf Wigg med hänvisning till Skott 2004). Berättelserna analyseras med utgångspunkt av att deltagarna tolkar de förflutna, snarare än att de reproducerar det förflutna som det var. Man kan säga att jag analyserat berättelserna som en del av ett framträdande (Kohler Riessman 2008). I detta perspektiv betonas berättandet som en ömsesidig företeelse mellan en berättare och en publik. Berättelsen ses som ett framträdande i vilken vi också framställer vår identitet.

## Har studien någon trovärdighet?

Johansson (2005) menar att begreppen generaliserbarhet, validitet och reliabilitet som traditionellt använts för att bedöma studiers giltighet och trovärdighet inte går att använda för en narrativ analys. Istället förespråkar hon (med hänvisning till Riessman 1993 och Lieblich; Tuval-Mashiach och Zilber 1998) andra kriterier för att pröva analysens trovärdighet, vilka jag anser vara mer användbara för att värdera denna studie.

Det första kriteriet gäller huruvida analysen är *övertygande och möjlig*. Ett sätt att vara övertygande i sin studie är att i analysen ta med många och sammansatta citat för att läsaren ska kunna bedöma den tolkning som gjorts. Jag har i min analys tagit med långa utdrag från några av intervjuerna för att kunna göra en fördjupad analys på vissa unika drag i berättelserna, emedan jag vid tematiseringen kunnat fånga sådana fenomen som uppmärksammats i flera av berättelserna. Det går naturligtvis att kritisera att fyra av berättelserna får en något mera perifer plats i analysen, jag anser dock att vinsten varit desto större genom att använda tre mönsterberättelser. En viktig del av analysen är att göra materialet läsbart och förståeligt för andra, hade jag gått på djupet i alla sju berättelserna är risken stor att analysen blivit övermättad.

Andra kriteriet gäller tolkningarnas *överensstämmelse* med vad deltagarna uttryckt. Här framhålls att ett sätt att öka tolkningarnas trovärdighet är att låta de intervjuade ta del av materialet och säga om de tycker att tolkningarna stämmer överens med vad de sagt. Min bedömning har varit att deltagarna i denna studie inte är tillräckligt insatta i studiens teoretiska perspektiv varför de inte skulle kunna bedöma tolkningarna som gjorts. Dessutom anser jag att jag måste ta ansvar för tolkningarna.

*Insiktsfullhet* är det tredje kriteriet som Johansson (2005) lyfter fram. Intervjupersonernas erfarenheter är unika och deras egna, men samtidigt delas dessa erfarenheter av flera. Jag har i min analys strävat efter att förhålla mitt material till annan forskning och olika begrepp för att lyfta det som sagts till ett större sammanhang,

vilket torde ge större möjlighet till ökad förståelse för asylsökandes situation i Sverige idag.

Det fjärde kriteriet är *sammanhang*, vilket berör hur de olika delarna i tolkningen skapar en fullständig och meningsfull bild, både gällande hur tolkningen hänger ihop internt och hur den har relaterats till tidigare forskning. Det som jag kommit fram till i min analys stämmer väl överens med tidigare kunskap inom området och jag anser att de tolkningar jag gjort knyts ihop internt.

Ett sista kriterium handlar om forskningens *pragmatiska nytta*. Kan studien ligga till grund för andra framtida arbeten? Det jag gjort för att detta ska vara möjligt är att jag varit så transparent som möjligt när det gäller att beskriva mitt tillvägagångssätt och tydliggöra vad jag bygger mina tolkningar på. Jag har försökt att vara tydlig med hur jag själv har resonerat när jag kommit fram till olika tolkningar för att tydliggöra hur min egen förförståelse påverkat tolkningen.

Det viktigaste vad gäller trovärdigheten i min studie anser jag dock vara att alla mina intervjupersoner berättat. Kvaliteten på datamaterialet är trots allt den viktigaste källan för att kunna göra en god analys.

## Etiska överväganden

Jag har utgått från de forskningsetiska principer som antagits av humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet. De framhåller fyra huvudkrav: *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (Vetenskapsrådet n.d.). När det gäller *informationskravet* har jag innan intervjuerna muntligt informerat deltagarna om att jag studerar på universitetet och att jag gör ett arbete i skolan där jag är intresserad av deras berättelse om asylprocessen. Att deltagandet är frivilligt har poängterats flera gånger, samt att de när som helst kan dra sig ur. Detta har även förmedlats till de personer som hjälpt mig att få kontakt med deltagarna.

Innan jag började med intervjuerna skrev jag dessutom ett informationsbrev (se bilaga). Detta brev skickades till den man som förmedlade kontakten till Adelina, några exemplar skickades även till Ervin så att han själv kunde läsa och vidarebefordra informationen till Edita, Blerta och Besim. Jag tror dock inte att detta brev har använts i någon större utsträckning, utan jag har muntligt fått gå igenom premisserna för deltagandet med samtliga. Darush och Diana fick endast informationen muntligt. Adelina är den enda person som uttryckt oro för hur informationen skulle kunna komma att användas, hon sade efter vårt samtal att hon inte berättat allt av oro för att migrationsverket kanske skulle läsa min rapport. Hon ville dock inte dra sig ur och både jag och personen som förmedlat kontakten intygade för henne att hennes medverkan inte skulle komma att påverka processen hos migrationsverket.

Det är tveksamt hur mycket deltagarna förstått av informationen, men Ervin har hjälpt till med översättning till Blerta och Besim. Det tycks som om alla personer velat berätta och att det varit viktigt för dem. Att de valt att delta har jag tagit som *samtycke*. Jag har därav inte ansett det varit nödvändigt för dem att skriva under något papper på deltagande.

*Konfidentialitetskravet* handlar om skydd av personuppgifter. Alla namn är både i transkriptionerna och i uppsatsens ersatta med andra namn, jag har heller inte närmare beskrivit var intervjupersonerna bor. Bandinspelningarna är säkert förvarade och kommer att raderas när uppsatsen är färdig. De specifika händelser som nämns i rapporten är inte av sådan art att någon utomstående skulle kunna identifiera någon deltagare.

Angående *nyttjandekravet* kommer uppsatsen framförallt att läsas och

diskuteras på skolan. Den kan dock komma att användas i andra sammanhang, exempelvis om en artikel skulle skrivas. Detta har deltagarna informerats om. En viktig aspekt när det gäller nyttjandekravet är vidare hur det empiriska materialet bearbetas och analyseras. Forinder (2008 s. 338) ställer en viktig fråga i detta sammanhang: ”Kan man överhuvudtaget forska kring en upplevd verklighet som motsätter sig att artikuleras?” När jag påbörjade mitt arbete och bestämde mig för att intervjua asylsökande förstod jag på ett plan att det kommer att bli tunga berättelser. På ett annat plan upptäckte jag att jag var ganska oförberedd på de berättelser som jag fick ta del av. Alla berättelser i denna uppsats är skildringar av utsatthet, intervjupersonerna skildrar händelser där de varit utsatta både före, under och efter asylprocessen. Intervjuerna väckte hos mig en känsla av maktlöshet eftersom jag inte kände att jag kunde göra något för att förändra deras situation (jmf Hydén, M. 2008). Under transkriptionsarbetet återupprepades denna känsla av maktlöshet då jag om och om igen lyssnade till deras berättelser.

Som jag ser det gör denna känsla det än mer viktigt att forska kring utsatthet, eftersom ”ett centralt mål för samhällsvetenskaperna är att frambringa kunskap som kan förbättra människans situation och ge henne ökat värde” (Kvale 1997 s. 104). Det viktiga är att låta människor berätta utifrån sina förutsättningar och att behandla materialet på ett sådant sätt att det som egentligen inte kan sägas ändå får komma fram. Det handlar bland annat om att i analysarbetet inte välja bort vad som inte ryms i forskarens kategorier, utan att uppmärksamma det som inte kan artikuleras (Forinder 2008). Just detta att lyfta fram det som inte kan sägas har varit centralt i analysarbetet, men också den stora utmaningen.

Ytterligare en etisk aspekt som kommit i upp i arbetet med denna uppsats har varit vilket ansvar jag har för de känslor som väcks till liv när vi i intervjusituationer behandlar svåra teman. Flera av mina deltagare har till exempel brustit ut i tårar när de kommit in på svåra ämnen. En forskningsintervju är emellertid inte ett terapeutiskt samtal och det är mitt ansvar som forskare att upprätthålla denna skillnad (Kvale 1997). När jag förstätt att det varit tungt för dem att berätta har jag försökt att bara vänta, i någon intervju frågade jag helt enkelt om jag skulle hämta papper för att torka tårarna. Efter intervjun har jag frågat hur de upplevt samtalet och det verkar som att de tyckt att det varit okej. En fördel med att jag fått kontakt med dem via vänner är att jag vet att det finns människor runt omkring dem som skulle kunna fånga upp känslor som uppstått efteråt.

## 5. BERÄTTELSEN SOM INTE KAN BERÄTTAS

Vi har nu kommit fram till den del av uppsatsen där analys och resultat ska presenteras. Denna del består av tre kapitel som vart och ett inleds med ett längre utdrag från en av deltagarnas berättelser. Dessa berättelser illustrerar som tidigare nämnts olika mönster av narrativ som gått att urskilja i materialet. Efter utdragen analyserar jag berättelsen och belyser slutsatserna med hjälp av de andra deltagarnas berättelser. Blertas berättelse utgör i detta kapitel exempel på en *berättelse som inte kan berättas*. I det nästkommande kapitlet följer ett utdrag ur Ervins berättelse som exempel på en *berättelse som måste berättas*. Därefter illustrerar Darush skildring *berättelsen som gärna berättas*.

### Blertas berättelse

År 2000 flydde Blerta från Serbien tillsammans med sin man och deras tre barn. Familjen kom till Danmark och där bodde de i sex och ett halvt år innan de blev utvisade. Då de inte såg det som ett alternativ att återvända till Serbien efter utvisningen flyttade de till Sverige. Här fick de tillstånd att ansöka om asyl eftersom familjen tidigare sökt asyl i Sverige 1992. Till historien hör att deras äldsta dotter föddes i Sverige vid denna tidpunkt och att hon därför har svenskt personnummer. Själv är Blerta ursprungligen från Makedonien.

När jag träffar Blerta lever hon sedan tre månader tillbaka gömd med sin man och deras yngsta dotter. Familjen har under denna tid flyttat mellan olika lägenheter och har nu en lägenhet som de kan bo i fram till årsskiftet. Därefter vet de inte vart de ska ta vägen. Det är första gången jag träffar Blerta och hennes familj vid intervjutillfället. De har kommit på besök hem till mina vänner tillsammans med Ervin och intervjun hålls i ett litet rum på övervåningen i huset. Blertas berättelse får representera den slags berättelse som egentligen inte kan berättas, denna typ av berättelse finns representerad i nästintill alla intervjupersonernas berättelser i längre eller kortare sekvenser. I Blertas berättelse är det dock påtagligt igenom hela samtalet:

*Jag: Jag skulle vilja höra berättelsen om ditt liv och asylprocessen...*

*Blerta: Ja. Det är inte lätt, inte lätt med asyl. Migrationsverket jobbar inte bra med asyl, kunden kommer från Kosovo, ett år och inget positivt – gå tillbaka<sup>5</sup>. Men jag har väntat i 11 år! 11 år i Danmark och Sverige. 11 år inte lätt: inte idag, imorgon. Vad ska jag göra? Vad ska med mig? Vad ska med barn? /.../*

*När vi kom var min flicka ett år, hon är tolv år nu. Hon känner inte Kosovo, hon känner inte Serbien. Vad ska jag göra där med flickan? Med barn? Hon kan inte gå i skolan, ingenting. I Sverige: vänta, vänta, vänta, negativ eh... Om vi går tillbaka blir allt problem. Inte lätt, inte lätt (suckar). Inte gå i skola... eh Blùsha går i skolan nu, men det är inte lätt för henne. Hon är mycket rädd och säger till mig: "Mamma, när jag går i skolan är jag rädd att de ska hämta dig, polisen. Vad ska hända med mig?" När vi väntar hemma är hon mycket rädd: kommer polisen? Den och den... förstår du? Mycket rädd. När hon går i skolan är hon rädd på samma sätt. Hon skriver, hon tänker: "Vad ska hända om mamma och pappa blir hämtade av polisen? Vad ska hända med mig?" Mycket svårt. Inte lätt. Migrationsverket bra: ett år okej, stanna. Om man inte får stanna – gå i deport, gå. Inte vänta, vänta, vänta... Vad ska jag göra?"*

---

<sup>5</sup> Blerta menar att det skulle vara bättre att få ett beslut inom ett år, något som hon också återkommer till.

*Jag kom hit med tre barn. De har inte gått i skola, när de gått i skola – inte bra! Inte tänka på stanna i Sverige: jag ska gå i skolan, jag ska jobba, jag ska... förstår du? Man tänker: ja negativ och vi ska åka tillbaka. Tillbaka, tillbaka... inte stanna här i Sverige och kunna tänka att allt ska bli bra och allt.*

**Jag:** *Inte kunna tänka på framtiden?*

**Blerta:** *På framtiden? Förstå, inte komma prata med migrationsverket, nej (ohörbart) inte tänka på framtiden. Vad ska jag göra? Vänta... inte vuxen, inte hemma, inte jobba, inte gå i skolan. //...//*

*11 år, samma negativ. Deport, gå där, där, där... annan lägenhet, byta, alltid rädd. 11 år – mycket rädd. Rädd den, rädd den, rädd den... Jag är mycket nervös. Mycket stressad. Jag sover inte på natten för jag tänker: ah (andas in), kommer polisen? Vad ska jag göra? Vad ska med barnen? Jag lever inte. Jag dricker tablett för att sova, men det hjälper inte. Inte hjälpa. Jag är mycket nervös, det hjälper inte. Jag vet inte varför jag inte kan sova. Ingenting hjälper.*

*I Danmark bodde vi sex och ett halvt år. Jag är från Makedonien och min man är från Kosovo/Serbien. I Danmark sa de att vi, jag skulle åka till Makedonien och de sa: "Din man är alban och ska åka till Serbien". Varför ska vi dela? Varför? Jag kan inte åka till Makedonien. Jag är född i Makedonien och har inga papper i Serbien. Jag åkte från Makedonien till min man i Serbien. Jag åkte inte hem, jag kom till Sverige. Sverige sa: "kom". Gå i samma med flykting, ja, förstår?*

**Jag:** *Du kom som flykting?*

**Blerta:** *Ja, varför ska jag åka till Serbien som flykting? Jag var flykting där. //...//*

**Jag:** *Du tänker mycket på vad ska hända om ni ska åka tillbaka...*

**Blerta:** *Ja, vad ska jag tillbaka? Ingenting, ingenting. Inte hus, inte jobba, inte mina dokument. Mina dokument är viktiga i alla problem. Jag kan inte gå till läkare utan dokument, jag kan inte gå någonstans. Vad ska jag? //...//*

*Inte tänka på framtiden. Åh, idag är det bra för att polisen inte kom. Men ska de komma imorgon? (viskar) Imorgon, idag, imorgon, idag om... hela tiden. 11 år det är idag, imorgon, idag, imorgon... 11 år! Idag rädda, aah (andas in), mycket rädda, mycket stress. Imorgon samma. Tänk att du under 11 år: vänta, vänta, vänta, vänta, rädd, rädd, rädd, rädd.*

*När min flicka går ut säger hon: "Titta polisen, vad ska jag göra? Mamma titta, mycket poliser." (talar med låg stämma) När hon går till skolan på morgonen: "Vad ska jag göra i skolan? Tänk om du blir hämtad av polisen, vad händer då med mig?" Hon är mycket rädd, mycket rädd. Hon tittar på dörren, låser den och säger: "Mamma, stäng dörren". Förstår?*

**Jag:** *Din dotter gör så?*

**Blerta:** *Ja, hon är mycket rädd, mycket rädd. Det är inte bra för mina barn att vara mycket rädd och mycket stressad. Det är bra att hon går i skolan och läser mycket, men hon är mycket rädd, mycket stress. Hon skriver, antecknar: "Vad ska hända med mamma? Vad ska hända med pappa?" (pratar med låg stämma) /.../ Du förstår, barn tänker mycket: "Mamma, jag skriver att jag tänker mycket på dig, på pappa." Hon tänker jättemycket: Vad kommer polisen göra med mig? Ska jag stanna i Sverige? Hon är rädd för att åka till Serbien. Det är mycket, mycket tänka. /.../ (suckar) Jag vet inte, mycket svårt med asyl. Mycket svårt, mycket svårt, mycket svårt. Det är inte lätt. Jag vet inte, mitt land var inte bra och jag kom till Sverige för att få hjälp. Men Sverige har inte hjälpt, förstår? /.../*

**Jag:** *Du har inte fått den hjälp som du...*

**Blerta:** Jag kom till Sverige, jag har inte gått i skolan. Kom en månad, mitt barn är hemma (ohörbart)

**Jag:** Vad sa du?

**Blerta:** Jag pratar inte svenska, inte har pratat med kompisar. Förstår?

**Jag:** [[  
Nej

**Blerta:** Kontakt. Kanske berätta, prata ingenting, lite

**Jag:** Svårt med språket när man inte träffar

**Blerta:** Ja (utandning, lång paus), så mycket stress och mycket ont. Inte prata bra, jag är mycket nervös (skrattar)

**Jag:** Du pratar bra //...//

**Blerta:** Jag tittar på svenskar som är glada, men ska jag en dag bli glad? Jag vet inte att skratta med mitt hjärta. Förstår du?/.../

**Jag:** Du skrattar inte med hjärtat

**Blerta:** Inte under hela mitt liv (pratar med låg stämma och suckar) (lång paus) En dag kanske jag... när jag tänker på mig har inte en dag varit bra. Förstår du?

**Jag:** Det har inte varit en bra dag, hela livet

**Blerta:** En vacker dag glad. //...//

Kanske Gud ska hjälpa mig en dag? (pratar med låg stämma) Mina barn, inte mig, utan mina barn. /.../ Jag står och tittar på mitt barn: okej, inte glad. Det är inte lätt för en mamma och en pappa. Hon vill ha något och pekar (pratar mycket tyst), men det är inte lätt att köpa utan pengar. Inte lätt. Jag säger: "Okej, jag ska köpa om en månad, om en månad". (skrattar) Hela tiden. //...//

Mitt liv, allt! Jag gifte mig, men det gick inte ett år innan det blev mycket krig i Serbien. Kriget, allt. Det gjorde att vi kom till Sverige 1992. Vi kom, men deport och tillbaka. När vi kom tillbaka var det nytt krig, Bosnien, Kosovo. Allt... krig, krig, krig. År 2000 var vi mycket rädda, det var mycket krig så vi åkte till Danmark. Vi kom till Danmark. Där var det bra kanske två år, sedan fick vi negativ och deport. Det... så, så, så... Vi kom till Sverige och samma problem. Mitt liv är en katastrof.

### **Att berätta när livet är i kaos**

Blertas berättelse måste förstås mot bakgrund av att hon fortfarande lever i den berättelse hon delger. Med andra ord är det inte en berättelse först och främst om det som varit, utan om det som är. Tidigare skrev jag om Arthur Franks teorier om den sjuka/sårade historieberättaren. Han menar att det finns tre typer av narrativ som sårade individer berättar: *the restitution narrative*, *the chaos narrative* och *the quest narrative*. När det gäller Blerta och berättelsen som inte kan berättas kommer jag här tolka denna utifrån de mönster som Frank menar utmärker kaosberättelsen. Kaosberättelsen utmärks som tidigare noterat av en underton i berättelsen av att livet aldrig blir bättre. I kaosberättelsen har personen som berättar inte någon distans från sitt eget liv och kan



således inte reflektera över det. Frank menar att berättande blir omöjligt när man lever i kaos. Han skriver:

If narrative implies a sequence of events connected to each other through time, chaos stories are not narratives. /... / these stories cannot literally be told but can only be lived.

Frank 1995 s. 98

Många gånger läste jag Blertas skildring utan att kunna förstå dess handling eller intrig. Det är inte en traditionellt ordnad berättelse i den meningen att den följer ett mönster av början, mitten och slut, det vill säga en skildring av sekvenser av händelser som är sammankopplade till varandra från början till slut (jmf Johansson 2005). Frank (1995) själv benämner kaosberättelser som ”anti-narrativ”. Lidandet är helt enkelt för stort för att kunna berättas.

I stort sett alla mina deltagares berättelser bär karaktären av kaosnarrativ i längre eller kortare sekvenser. Editas berättelse är en av dem, där det liksom i Blertas berättelse, blir påtagligt hela berättelsen igenom. Hennes berättelse är även den mycket osammanhängande och kretsar kring den psykiska stressen som väntan på asyl innebär. Följande excerpt belyser detta:

Sen jag blir sjuk... gråter och gråter och gråter. Och sen jag inte träffa min familj<sup>6</sup> på 20 år också. Bara med honom<sup>7</sup> hemma och med barnen. Men dom kommer från kyrkan och hälsar på någon gång. Så jag blir jättedeprimerad. Jag vill inte höra någon prata, jag vill inte se mycket folk, jag vill inte gå ut. Alltid mycket ledsen. Jätteledsen.

Vad Edita inledningsvis pratar om här är vilka konsekvenser det inneburit för henne att vara gömd. Under bara några korta meningar hinner hon emellertid komma in på flera olika trådar: hon är ledsen och deprimerad, hon träffade inte sina föräldrar på 20 år, det fanns en tristess i att bara umgås med familjen under tiden hon var gömd och nu orkar hon inte träffa människor. Trots att Edita har uppehållstillstånd sedan cirka nio månader tillbaka är det inte en berättelse om återhämtning, inte heller är det en berättelse om sökandet efter mening vare sig för henne eller för andra. Edita lever fortfarande kvar i minnena från vad hon varit utsatt för under kriget och de åtta år som hon väntade och hoppades på att få uppehållstillstånd i Sverige. Hennes berättelse kan ännu inte berättas, sannolikt på grund av den djupa depression hon sannolikt har. Förmågan att berätta har förlorats på grund av allt kaos, och just förlusten av denna förmåga vidmakthåller kaoset.

En annan sekvens som visar på hur rörigt berättandet kan bli är från intervjun med Blertas man Besim. Han pratar här inledningsvis om att han har en svensk granne som kallar honom för Rasmus eftersom det är lättare att uttala:

**Besim:** Ja, på orten<sup>8</sup> känner alla mig som Rasmus. Ja, ja jag blir lika glad för det. Namnet, Besim... Rasmus det gör detsamma. Jag ska ha bra kontakt med människor. Jag har i Sverige bra personer, förstår? Parlament, det nya inte heller bra (pratar med låg röst)

---

<sup>6</sup> Här pratar Edita om sina föräldrar.

<sup>7</sup> Syftar på sin man.

<sup>8</sup> Säger egentligen ett namn på den ort där han bor.

**Jag:** Att starta... vad sa du?

**Besim:** Parlament, förstår? Man måste ha en ny väg för asyl. Okej, du ska stanna... fem månader. Du kan inte åka tillbaka efter fem år. Måste ge positiv (viskar) på fyra, fem månader. Han, han, han... trauma, förstår?

**Jag:** Då börjar... om man inte får svar så börjar trauma?

**Besim:** Vad ska du bliva? Vad ska du bliva? Vad ska du bliva? Man ska bli en gång (gör en ljudeffekt och tecknar för att visa att man bli knäpp) sådan efter. Jaha, nu har han problem med familjen, vad ska han?

Här kan man följa Besims försök att förmedla något till mig och jag försöker följa hans associationsbanor. När han pratar om sin svenska vän kommer han in på en ny tråd, som han visserligen nämner några ord om men sedan tappar. Besim fortsätter efter denna sekvens att prata allt snabbare och forcerat och han berättar hur trött och nervös han är. Det finns inget ljus i tunneln och han förmår just här inte berätta det han vill förmedla. Det är kaos. Gemensamt för Blerta, Besim och Edita är att de alla tre kört fast i sina berättelser, de är inte på väg någonstans och livet upplevs meningslöst. Vilka möjlighetshorisonter finns egentligen för dem att skapa mening i sina liv? Vilka medel finns tillhands för dem att framhålla sin livsberättelse och skapa sin identitet? Utifrån Baumans (2004) resonemang anser jag att dessa personer står utanför det sociala rum/sammanhang där identiteter förhandlas. Få medel finns tillhands för dem att berätta sin berättelse utifrån. Resultatet går i linje med vad Händel och Siewertz (2010) kom fram till i sin studie om gömda flyktingar. Att leva gömd, som Blerta och Besim fortfarande gör, begränsar möjligheten att uttrycka vem man är. Blerta och Besim existerar utanför det sammanhang där identiteter kan göras anspråk på.

### ***Fragmentering och cykliskhet i den traumatiska berättelsen***

I föregående avsnitt beskrev jag Blertas berättelse som kaotisk med utgångspunkt från boken *The wounded storyteller*. En annan person som forskat kring mänskligt lidande och berättande är Ulla Forinder, fil. dr i socialt arbete vid Stockholms universitet. Hennes forskningsområde har handlat om reaktioner och strategier hos anhöriga vid traumatiska situationer. Hon skriver om *den traumatiska berättelsen* (Forinder 2008), som på många sätt har likheter med kaosberättelsen. Flera av de karaktärsdrag hon funnit i sina intervjupersoners berättelser känns igen i mina deltagares berättelser. Här kommer jag fokusera på två av dessa karaktärsdrag, nämligen fragmentering och cykliskhet.

I ordboken<sup>9</sup> förklaras ordet fragment som ett brottsstycke; ett ofullbordat stycke och fragmentering förklaras som sönderdelning. Det handlar alltså om något som är sönder och ofullbordat. De osammanhängande utdragen som jag presenterade ovan är exempel på hur berättelser, och till och med enstaka meningar, är ofullbordade i deltagarnas berättelser. Forinder (2008) menar att fragmentering är ett sätt att skydda sig från en outhärdlig verklighet. När man sätter ord på tankar och känslor blir det man berättar nämligen verkligt, varför man i den traumatiska berättelsen många gånger försöker hålla isär olika skeenden. Min tolkning är att det fragmenterade berättandet också speglar hur röriga tankarna kan bli på grund av all stress, något som jag var inne på ovan. Plötsligt dyker en association upp och berättandet tar där vid, sen kan man

---

<sup>9</sup> Bonniers svenska ordbok 2005

hastigt vända tillbaka när man upptäcker hur det blivit, alternativt fortsätta på ett annat spår. Men kanske är just detta ett sätt, medvetet eller omedvetet, att skydda sig själv från outhärdliga känslor? Ervins berättelse är ett exempel på hur man kan använda fragmentering som ett sätt att distansera sig:

Därför det var krig i vårt land. Eh, under kriget så jag, var jag kidnappad i tre månader. Jag hade uniform, jag hade uniform på mig. Jag hade fullservice uniform som var... eh, jag var inte frivillig. Jag var militär (säger ett ord jag inte förstår), alltså tvungen att jobba för serberna, och jag var kidnappad. På morgonen var jag ute och skulle köpa bröd och socker. Så blev jag stoppad av polisen som sa: hoppa in i lastbilen. Så jag hoppade in där.

Sen min familj visste inte var jag var, inte min fru heller. Och efter tre månader släppte dom mig. Dom släppte mig och jag hade inget annat än uniform. Så med uniform var vi ute på stan. Vi gick på stan och sen kom jag hem.

I citatet berättar Ervin om en sannolikt traumatisk händelse i sin livshistoria, han beskriver det dock mycket övergripande. Detta kan visserligen bero på att jag inte i brett honom berätta om tiden innan asylprocessen varför han bara snabbt vill ge mig viss bakgrundsinformation, emellertid präglar detta sätt att berätta genomgående hans historia. I en annan typ av berättelse är det tänkbart att Ervin mer ingående hade beskrivit hur polisen stoppade honom, hur färden till det ställe där han var kidnappad gick till. Hur såg det ut där han var kidnappad? Vad fick de äta? Vad fick de göra där? Kanske är det för jobbigt för honom att prata om det? Därför får vi bara ta del av vissa brottsstycken ur berättelsen. Samma livshistoriska sekvens skildrar Ervins fru Edita på följande sätt:

Eh (suckar) när jag var i mitt land Kosovo jag hade också mycket hemska saker. För att eh... när vi var gifta, vi är rom och alban, och sen eh... vi gifta efter åtta månader han var kidnappad i kriget. Och sen eh... vi visste inte var han var under tre månader. Eh... men när jag gifte mig med honom min familj tyckte inte att han skulle vara rom, man ska gifta alban och alban. Och jag hade inte mer kontakt med mina föräldrar. Och sen det var krig, vi var en liten, en kort tid med mina föräldrar. Sen alla försvann från kriget och sen vi kunde inte träffas på 20 år och alltid tänkte jag att dom hade dött.

Liksom Ervin beskriver Edita händelserna mycket övergripande. Den röda tråden i ovanstående citat är att det hände Edita flera hemska saker även i hemlandet, emellertid är det som följer mycket fragmenterat. Precis när Edita ska berätta att Ervin blev kidnappad, kommer hon på att hon måste förklara att hon är alban och han rom. Hon tappar sedan delvis tråden och fortsätter istället berätta att hon under en mycket lång tid inte hade kontakt med sin familj. Alla dessa händelser är centrala för Edita för att förklara hur hon mår idag, hon förmår dock inte att berätta om dem mer ingående. Hon är distanserad, men inte på samma sätt som Ervin. Ervin pratar mer lättamt, medan Edita visar mer tydligt att hon är berörd av allt som hänt henne. Inte minst märks det på hennes suck som inleder ovanstående sekvens. En suck som står för den enorma förtvivlan som genomsyrar hela Editas berättelse.

Det andra karaktärsdraget i den traumatiska berättelsen som jag tänkte beröra i detta avsnitt är cykliskhet, alltså när sekvenser i berättelsen hela tiden återkommer. Forinder (2008) skriver att cykliska historier har ett statiskt flöde och att de alltid återkommer till samma sak. Blerta inleder sin framställning med orden: ”Det är inte lätt, inte lätt med asyl” och dessa ord löper som en röd tråd igenom hela vårt samtal. Att asylprocessen är mycket svår är vad Blerta är mest angelägen om att förmedla till mig

och andra, och det blir nästintill som ett mantra för henne. Berättelsen handlar om psykiska problem, om stress, sömnlöshet och oro. Här är viktigt att understryka den ansträngning som Blerta gör för att berätta trots hennes svårigheter att uttrycka sig på svenska. Hon säger: "Inte prata bra, jag är mycket nervös" och skrattar till. Det händer vid fler tillfällen under samtalet att jag behöver uppmuntra henne och säga att hon pratar bra svenska. Svårigheten att finna ord på svenska kan vara en del av förklaringen till upprepadet, när Blerta inte vet vad hon ska säga understryker hon nämligen än en gång hur svårt det är med asyl. Det är ett sätt för henne att säga något när hon blir nervös och inte finner ord. Samtidigt är det hon upprepar också hennes mest centrala budskap. På liknade sätt som Blerta återkommer Edita ständigt till hur trött och stressad hon är, bara under de två första sidorna av transkriptionen hinner hon vid olika tillfällen uttrycka:

Jag blir i psykisk kris  
Jag är psykiskt trött  
Sen jag kom i stress. Jag mycket grät, grät, grät. Sen fick jag ångest. Jag blev deprimerad, jag fick diabetes, högt blodtryck. Allting. Sen blev jag bara sjuk.  
Även nu, blir jag mycket stressad /.../ men jag är deprimerad  
Jag är mycket nervös  
I mina muskler har jag fått stress  
Min hälsa är skadad nu  
Jag orkar inte  
Därför vi har mycket stress inuti

En stor skillnad mellan cykliskheten i Editas berättelse och Blertas berättelse, är att Blerta fortfarande känner hopp, emedan Edita inger en större hopplöshetskänsla hos mig som lyssnare. Kopplat till identitet som social konstruktion är Editas återkommande beskrivning av sig själv att hon är psykiskt sjuk. Detta är faktiskt den enda självbild hon ger uttryck för. Genom att återupprepa att hon är deprimerad och stressad skapas en identitet i att var psykiskt sjuk. Att fastna i sådana "tunna" beskrivningar om sig själv och upprepa dem som ett mantra så som Edita gör torde successivt minska utrymmet för henne att hitta andra berättelser om sig själv (jmf Morgan 2007). Forinder (2008) betonar därför vikten av att den traumatiserade människan kan behöva hjälp att bryta denna cykliskhet.

### ***När det inte finns något slut - att vara fast i ett liminalt tillstånd***

Det finns trauman som utgörs av avgränsade händelser, och så finns det trauman som karaktäriseras av oändlig ovisshet (Forinder 2008). Hittills har jag skrivit om kännetecknen för den traumatiska berättelsen i allmänhet. En asylsökandes berättelse är dock inte bara en traumatisk berättelse, det är också en berättelse utan slut. Blerta vet exempelvis ännu inte slutet på den sekvens av hennes liv som jag bad henne berätta om. Det finns spekulationer om möjliga slut, till exempel vad som skulle ske om familjen tvingades att åka tillbaka. Blerta förklarar att hon inte kan bo i Serbien eftersom hon inte har några dokument som är giltiga där. Ett scenario är att familjen splittras: att de två äldsta barnen stannar i Sverige, mannen flyttar till Serbien med yngsta dottern och hon själv till Makedonien. Yngsta dottern kan dock inte bo i Serbien eftersom hon pratar albanska. Det är uppenbart en komplex situation. Det tycks lättare för Blerta att spekulera i hur livet skulle te sig om de skulle tvingas åka tillbaka, än att föreställa sig hur det skulle vara att stanna här. Positiva utsikter för framtiden är svåra att se för Blerta. Flera gånger säger hon att hon inte kan tänka på framtiden. Blerta har emellertid inte helt gett upp hoppet, hon säger: "En vacker dag, glad". Men någonstans i den långa

väntan verkar det som om Blerta har tappat bort vad det är hon längtar efter förutom uppehållstillståndet, hon vet bara att ett återvändande inte är möjligt. Vad ett uppehållstillstånd skulle innebära är för henne oklart.

Kanske kan vi bättre förstå Blertas berättarposition med hjälp av begreppet "liminalitet"? Själva ordet liminalitet härstammar från det grekiskans "limen" som betyder tröskel (Bunar 1998). 1909 publicerade den franske antropologen och etnologen Arnold van Gennep boken *The Rites of Passage*, översatt till engelska 1960 (1977). I denna skriver han om de riter som används för att markera övergångar mellan olika strukturella positioner i livet, såsom födsel, pubertet, bröllop och död. Van Gennep studerade framförallt stamkulturer, men vad han uppmärksammade i sina observationer var att riterna inte skiljer sig så mycket från en kultur till en annan. Han menade att riterna i grunden är universella.

Tre faser kännetecknar dessa övergångsriter: separation, liminalitet och aggregation, skriver den brittiske etnologen Victor W. Turner (1979) med hänvisning till van Gennep. Separationsfasen handlar om den fas där man symboliskt markerar individens lösgörande från en tidigare fast punkt i den sociala strukturen. Den liminala perioden kännetecknas av en tvetydighet i det att man är på en plats i livet där man har få eller inga attribut, varken från vad som varit eller till vad som komma skall. Efter denna fas övergår personen till aggregationsfasen där man skall inneslutas i ett nytt stabilt tillstånd i vilket man förväntas att bete sig enligt de normer och den moral som tillhör den nya positionen.

Turner har med utgångspunkt från van Genneps ritteori i sina studier av stamkulturer intresserat sig särskilt för det liminala tillståndet. Det är detta tillstånd som också är av särskilt intresse i mina försök att få ökad förståelse av asylsökandes berättelser och situation. Detta tillstånd präglas alltså av tvetydighet:

... they are neither one thing nor another; or may be both; or neither here nor there; or may even be nowhere /.../ and are at very least 'betwixt' and 'between' all recognized fixed points in space-time of structural classification.

Turner 1979 s. 236

En person som befinner sig i det liminala tillståndet är undantagen en strukturell position och därmed också värderingar, normer, känslor som är associerade med den tidigare positionen. Människor som tvingas lämna sitt land och sina tillhörigheter förlorar en del av sitt sammanhang att berätta sin historia utifrån. Som jag förstår Blertas berättelse är detta just detta vad som hänt henne, under 11 år har hon successivt förlorat alla fasta punkter i tillvaron och hon har inte kommit i förfogande över några nya att berätta utifrån. Hon säger: "Vad ska jag göra? Vänta... inte vuxen, inte hemma, inte jobba, inte gå i skolan." Återupprepar hon om idag och imorgon och att hon levt på detta sätt i 11 år. Hennes man Besim säger: "Jag går runt, se... inte har en plats. Ingenting." De är fast i ett liminalt tillstånd, i en strukturell osynlighet.

Ett avsnitt i van Genneps [1960] (1977) bok handlar om riter i samband med att en främling kommer till ett stamsamhälle. Han beskriver hur en främling i dessa samhällen, inte helt olikt hur Sverige bemöter sina asylsökande, måste bevisa sina intentioner för att få tillträde. Migrationsverket kan liknas med hur stammar skickar valda delegater för att möta främlingarna som kommer. När främlingen lagt fram sina intentioner följer överläggning för beslut om eventuellt tillträde. För mina berättare har tiden för överläggningar dragit alltför länge ut på tiden, för Blerta och Besim tycks det som en oändlighet. Det finns med andra ord riter under den liminala perioden, men

dessa inbegriper inte främlingen. För främlingens del kvarstår efter man lagt fram sina intentioner endast väntan. En väntan med ett ovisst slut:

**Darush:** Och man kan säga före man fick uppehållstillstånd det är som man eh... som man eh... går eller som man promenerar på eh, vad heter... eh... mörk eller på vad heter?

**Jag:** När det är mörkt på natten, eller...

**Darush:** Ja, nej, det kommer... vad heter? När det är vinter och vad kommer när man kan inte...

**Jag:** Eh, dimma

**Darush:** Dimma ja. Man promenerar i dimma, man vet inte vad är efter den process. Vad ska hända?

Darush liknar asylprocessens väntan med att promenera i dimma. Det går inte att se vad som finns bortom den tjocka vinterdimman. Den asylsökande är utlämnad att promenera i den tills dimman har lättat, men varje steg är en chansning då man inte kan se var man sätter sina fötter. Att promenera i dimma är som att befinna sig 'betwixt' and 'between' alla fasta punkter i tillvaron.

Nihad Bunar (1998) har även han tagit hjälp av liminalitetsbegreppet för att, som han skriver, tydliggöra olika skeenden under den existentiella resan genom exilens landskap. Han framför en viktig poäng i det att ett uppehållstillstånd inte alltid leder in i aggregationsfasen. När en flykting får uppehållstillstånd lämnar hon/han den liminala fasen och intar en position i samhället, om än den positionen kan benämnas arbetslös eller marginaliserad. Att inta en position som arbetslös skulle dock (igen) kunna benämnas som en övergångsfas, det vill säga att man är mellan att inte ha ett arbete till att få ett arbete. Med andra ord finns det en stor risk att hamna i en ny oändling liminalitetsfas eftersom utsikterna för att få ett arbete många gånger inte ser lovande ut. Bunar skriver:

Men om någon, mot all förmodan optimistiskt insisterar på att denna period fortfarande är övergående, att här minsann pratar vi om ett långsiktigt integrationsarbete, då är mitt svar att det visst alltjämt kan framstå som en transitionell period, men den är dessvärre permanentad.

Bunar 1998 s. 39

Darush berättelse är ett exempel på hur man efter uppehållstillståndet kan bli fast i ett tillsynes permanent liminalt tillstånd, i alla fall gällande vissa delar av livet. Han har fortfarande, fyra år efter att han fått uppehållstillstånd, inte fått något arbete som han kunnat stanna på en längre tid. Frågan är om överläggningarna för mottagandet av främlingen i själva verket är klara? Är hela samhället verkligen med på att ta upp främlingen som fullvärdig medlem i gemenskapen?

Syftet med övergångsriter är att de ska hjälpa personer att gå från en position till en annan. Flyktingens verklighet präglas dock av en avsaknad av riter i alla faser. De lämnar ofta sina länder hastigt och har således få möjligheter till att genomgå separationsfasen. Därefter träder de in i ett liminalt tillstånd, en vänteperiod i en strukturell osynlighet som för mina berättare blivit mycket utdragen. När beslut om uppehållstillstånd kommer lyser initiationsriterna med sin frånvaro. Flyktingen ska integreras i samhället och det finns diverse insatser för detta, men enligt Bunar (ibid.) är

förutsättningarna för övergångsprocessens fullföljande är inte tillräckliga. Flyktingen riskerar därför att bli fast i ett permanentat liminalt tillstånd. Emellertid tycks det som om en önskad strukturell position som arbetslös åtminstone är en utgångspunkt att berätta sin berättelse om sig själv utifrån (vilket vi ska se i det tredje analyskapitlet), en utgångspunkt som den asylsökande flyktingen inte verkar ha.

### **Ett krympt tidsperspektiv**

Föregående avsnitt inleddes med en reflektion kring berättelser som inte har något slut, vilket jag sammankopplade med att vara fast i ett liminalt tillstånd. Jag vill nu lyfta fram ytterligare ett karaktäristiskt drag som är genomgående i alla mina berättelser när det gäller strategier för att överleva det liminala tillståndets strukturella osynlighet. Jag återvänder därför till Forinder (2008) och den traumatiska berättelsen. Hon skriver nämligen om något som hon kallar *det krympta tidsperspektivet*, och menar att en strategi för att hantera vardagssituationen när man befinner sig i kris är att ”ta en dag i taget”. Detta är något som även framkommer i de berättelser som ligger till grund för denna uppsats. Blerta pratar om idag och imorgon. Darush beskriver hur han hela tiden tänkte på vad som skulle hända imorgon under hans asylprocess. Adelina säger: ”Vi går dag för dag, det är svårt. Det är svårt därför jag är i Sverige idag, men imorgon vet jag inte om jag ska vara kvar här. Ja, jag pratar om idag.” Genom att ta en dag i taget kan en känsla av kontroll skapas, men utan vare sig tillgång till det förflutna eller en bild av framtiden blir det svårt att leva i nuet. Besim jämför väntetiden med att bli dömd till fängelse:

11 år till exempel: uff, vad ska det bli? Till exempel om man går i fängelse. Okej, man har gjort något fel och får kanske 10 år, 20 år. Det är normalt. Jag har inte ställt till problem, ingenting sådant. Men vänta i 10 år! Det är mycket, mycket. Också psykiskt... också med allt. Så är systemet.

Han menar att han inte begått något brott och ändå har han levt som i ett fängelse i 11 år. Skillnaden mellan det liv som Besim och hans familj lever är att det finns ett slut på fängelsevistelsen. När man väntar på asyl finns ingen inramning av tiden, det enda man kan hålla fast vid är dagen idag. Detta går att jämföra med Franks (1995) teorier om att den viktigaste resursen för att kunna framhålla en berättelse är att det finns en känsla av tidslighet och en bild av en förutsägbar framtid. Brekke (2004) framhåller i sin studie svårigheten att (åter)skapa identitet när man har en begränsad tidshorisont.

När mina intervjupersoner försöker beskriva väntetiden är det flera av dem som tar upp hur central den dagliga postutdelningen blir när man väntar på asyl:

Jag vänta 11 år. 11 år kommer posten kl. 12. Uff, vad ska då komma? När posten kommer blir man rädd, kanske ska det komma ett papper som inte är bra från migrationsverket; ah inte bra. Förstår? Kommer posten och det inte kommer någonting; uff bra idag! Vad ska det bli imorgon? Förstår du?

Besim

Jag tänker om det kommer post eller reklam eller något. Jag tittar, är det några papper för mig? Är det bra eller inte?

Adelina

Och så, hon<sup>10</sup> förstod att besluten kommer genom brev och eh... brev som ger oss, vad heter... tillstånd någonting. Så varje dag när hon kom från skolan, hon frågade: ”Pappa, fick du eh... brev idag? Vad står det? Vad står det?” Det var faktiskt eh... jättetråkigt.

Darush

Genom att prata om posten ger intervjupersonerna perspektiv på vad det innebär att vänta. Det är genom posten man får besked om asyl, men posten blir också en central händelse under dagen när det inte finns så mycket annat att hålla fast vid. Besims beskriver hur han kan andas ut när han inte fått ett negativt besked, men närmast efterföljande tanke är hur det ska bli imorgon. ”Imorgon, idag, imorgon, idag om... hela tiden”, säger Blerta.

### **Uppehållstillstånd, och sen?**

Jag skrev tidigare under avsnittet om det liminala tillståndet att Blerta kanske inte längre vet vad hon väntar på, vidare beskrev jag utifrån Bunars (1998) resonemang om att inte komma ur det liminala tillståndet trots uppehållstillstånd. Ervin och Edita vittnar om just detta:

Någon säger att när du får uppehållstillstånd kommer det försvinna. Nej, det kommer inte direkt att försvinna. Det kan sitta i många år, kanske tar det hela livet. Hur tar det hela livet? Jo om du ser någon som gått igenom samma saker i livet som jag själv så kommer det direkt upp i huvudet.

Ervin

Även nu, jag blir mycket stressad. Jag känner mig mycket stressad. Precis, vi har fått stanna i Sverige, men jag är deprimerad fortfarande. När jag tittar i min lägenhet säger jag: ”Är den min eller inte min?” För att eh... min glädje försvann.

Och sen jag hade en dröm... barn... tänk om dom skulle utvisa oss igen? Alla skulle skoja med honom<sup>11</sup>... alla ska säga. Men här finns teckenspråk och respekt och man kan gå och handla.

Därför är jag lite ledsen varje dag. En dag... jag kan inte bli glad. Jag är mycket nervös också. Jag säger min glädje försvann. Jag ser lägenheten... bra, allting bra. Men jag tänker mycket för min son också, han är döv. Hur ska det gå?

Edita

Både Ervin och Edita syftar på den psykiska stress det inneburit att vänta länge på asyl. Psykologen Birgitta Angel och barnläkaren Anders Hjern har tillsammans genomfört flera forskningsprojekt gällande flyktingars psykiatriska problematik. I sin bok *Att möta flyktingar* beskriver de just hur nästan magisk drömmen om ett uppehållstillstånd kan bli för asylsökande (Angel och Hjern 2004). De menar att det ofta finns en tro på att allt kommer ordna sig bara uppehållstillståndet kommer. Författarnas lärdom är dock att ångesten brukar komma tillbaka snart efter att den första euforin efter uppehållstillstånd lagt sig, något som ovanstående utdrag bekräftar.

Darush, som haft uppehållstillstånd i fyra år, beskriver det fortfarande som att han är i ett fängelse. Han lever idag på ekonomiskt bistånd och sörjer djupt att han fortfarande inte har ett jobb. Ett jobb igenom vilket man själv kan försörja sin familj och också bidra till samhället. Han säger:

---

<sup>10</sup> Pratar om yngsta dottern.

<sup>11</sup> Syftar på sin hörselskadade son.



Och eh... allting påverkas även nu att eh... okej jag fick uppehållstillstånd. Det är okej, det är jätteokej, jag är jätteglad därför jag vet eh... det blir bättre framtid för mina barn. Det är faktiskt bra. Men för mig själv eh... /.../ jag kan leva i fred. Det är okej, men när man inte kan jobba det är någonting som man eh... i fängelse.

### ***Livet är hårt och det blir aldrig bättre***

Anna Johansson (2005) kunde i sin studie, där hon intervjuade nicaraguanska kvinnor i ett låginkomstområde i staden León, urskilja tre typiska mönster som dominerade hennes intervjupersoners berättelser: *Livet är hårt och det blir aldrig bättre*, *Livet är hårt men jag klarar mig alltid* och *Livet är hårt men jag fortsätter framåt*. Denna tredelade systematisering kan användas även i mitt material för att ytterligare stärka denna analys. Blertas berättelse skulle om man använder dessa mönster klassificeras under rubriken *Livet är hårt och det bli aldrig bättre*. Liksom i de berättelser som Loodin (2009) hade som grund i sin delstudie om PTSD, kretsar Blertas berättelse snarare kring de sociala omständigheterna än om henne som individ. Personen Blerta har en perifer roll i berättelsen. Även Editas berättelse faller inom denna kategori. Dessa kvinnor talar båda om hur deras liv i mångt och mycket varit en katastrof redan från start och de ser inga ljus i sina tunnlar. De framställer sig själva som offer för en rad yttre omständigheter som drabbat dem i livet. Blerta stipulerar att hennes liv är en katastrof. På liknande sätt handlar Editas berättelse om en kvinna som under hela sitt liv blivit utsatt, som säger att hon gråter varje dag och att som tappat glädjen:

Och sen... mitt liv från början jättehemskt (viskar), jag blev jätteledsen. Jag är psykiskt trött för att vi har kommit till Sverige för att få... Vi blev utvisade och måste lämna landet. Vi flyttade till Finland, Danmark där vi igen blev utvisade. Och sen ge oss bara lite... vi hade inte tak över huvudet eller mat när vi kom tillbaka till Sverige.

Editas berättelse framställs i samma anda hela samtalet igenom, hon är en drabbad person. Hennes röst är svår att beskriva i ord, men kanske man skulle kunna säga att den är sorgsam och beklagande utan att helt göra beskrivningen rättvisa. Det är en röst som kommunicerar ångest. Själv säger hon: "När jag pratar mycket också, jag känner här som en stor sten (pekar på sin hals), därför jag kan inte andas". Efter samtalet är även jag, som lyssnare, fylld av en känsla av hopplöshet å Editas vägnar, jag undrar om det någonsin ska bli bättre för henne och familjen. I samtalet med Edita är detta sätt att kommunicera som mest påtagligt, men även hos de andra kvinnorna kommuniceras en djup sorg. I Blertas och Editas berättelser är det (mycket förståeligt) den negativa hållningen som dominerar. De framställer sig själva som hjälplösa och som passiva offer (jmf Johansson 2005). Även Besims berättelse kan närmast placeras inom kategorin av berättelser som karaktäriseras av den tragiska intrigen att livet aldrig blir bättre. Han säger: "Kanske det en gång ska bli bra. Men jag prata: jag har 40 år nu för mig är det detsamma". Besim låter sin livsberättelse numera skrivas av migrationsverket. Hans berättelse präglas av hur migrationsverket skickar familjen hit och dit där han själv inte har något makt att påverka processens utgång längre. Berättelsen präglas av uppgivenhet.

## 6. BERÄTTELSEN SOM MÅSTE BERÄTTAS

Vi rör oss nu vidare från den helt igenom traumatiska berättelsen till en något mer sammanhållen berättelse. Berättelsen som måste berättas representeras av Ervins historia. Ervin berättar inte bara för sin egen skull, utan framförallt för andras. Han berättar för att utomstående ska få förståelse och empati för hur det kan vara att överleva krigens villkor, fly sitt land och sedan vänta på asyl. Det är inte för intet som Ervin blev min länk till att få kontakt med fler berättare.

### Ervins berättelse

Ervin är i 30-årsåldern och kom till Sverige från Kosovo tillsammans med sin fru Edita för åtta år sedan. När de kom 2002 sökte de asyl, men efter ett och ett halvt år fick de efter att ha överklagat två gånger slutgiltigt beslut om avslag. De var då tvungna att lämna Sverige och reste då först till Finland och sedan till Danmark. Paret hade under den första tiden i Sverige fått en son, och då Ervins fru blev gravid igen efter avvisningen bestämde de sig för att återvända till Sverige för att inte barnen skulle födas i två olika länder. Återigen sökte de asyl, men när de i slutet av 2006 igen fick veta att de måste lämna Sverige bestämde de sig för att gå under jord. I tre år levde de sedan som gömda. Efter att de fick ett läkarintyg på att deras yngsta son var svårt hörselskadad kunde de emellertid söka asyl ännu en gång. Denna gång gick det vägen och i början av 2010 beviljades de permanent uppehållstillstånd.

Jag träffar Ervin i hans hem en fredagkväll och intervjun genomförs i familjens vardagsrum. När vi kommer in i hans berättelse nedan har Ervin först beskrivit familjens situation så som den såg ut innan de kom till Sverige. Han berättar om kriget, hur han blev kidnappad och misshandlad, att Edita blev våldtagen i hemmet två gånger. De blev av med sina ägodelar och fick till slut gömma sig hos Ervins faster innan de slutligen kunde åka till Sverige.

***Ervin:** När vi kom till Sverige, jag tyckte jag var född på nytt. Fan, du vet så här, det fanns inget krig och vi tänkte att nu kommer vi att leva i Sverige. Det var bra i några månader, tills vi fick första negativ. /.../*

*Jag visste inte vad betyder "flykting", jag visste inte vad betydde "negativ". När jag fick negativ, då sa jag: "Vad är det för något?" till advokaten. Advokaten sa: "Jo, du ska tillbaka till Kosovo". När han sa till mig: "Du ska tillbaka till Kosovo", då tänkte jag: jaha, nu kommer dom och döda mig igen. Dom kommer direkt, dom gamla smärtorna. Dom gamla vanorna igen i huvudet. Du, jag kommer ihåg det som om det hände nu. Jag tänkte: jaha, nu kommer jag göra självmord själv. Jag ska inte tillbaka där, aldrig! Så då, då visste jag vad betydde negativ. Ja sen, vi kämpade och kämpade, men ingenting.*

*Sen min fru, när vi kom till Sverige... efter nästan tre år där, tre och ett halvt år så blev hon gravid. Ingen vi visste att det var sant<sup>12</sup>. När folk hörde att hon var gravid, alla tänkte att hon blev gravid med något, medicin eller nåt. Som att det inte är på riktigt. Men det var på riktigt, det var inte den så!*

*Ja, sen eh då hon under kriget, då hon blev våldtagen så blev hon alltid så här stressad och ont - problem. När hon födde andra barnet, fick hon eh hormoner... hon har problem med hormoner. Hon var så mycket tjock, hon var sjuk, 120 kg. Och nu har hon gått ner mycket, nästan 30 kg. Hon äter ingen mat, ingenting så det är ett fruktansvärt liv, fruktansvärt liv.*

---

<sup>12</sup> Edita blev gravid när hon under kriget våldtogs, hon gjorde abort och man trodde att hon inte kunde bli gravid igen.

Och sen, efter... jag själv, jag blev så mycket, mycket, mycket stressad. Sen efter tre år jag var tvungen...

Ja, just det när vi kom till Sverige då sa vi till migrationsverket att vi kom från Serbien, inte Kosovo, utan att vi flyttat till Serbien. Men det var inte sant. Vi sa så på grund av att vi inte ville göra problem för min faster. Vi var rädda att om hon... du vet, de finns ibland de som åker till Kosovo och undersöker om det är sant. Om dom skulle åka till min faster, det skulle också åka en albansk tolk där. Han skulle spionera, förstår du? Alltid. Så därför när jag hade tolk ifrån början jag hade serbokroatisk, inta albanska. //...//

Det hände en gång 2004. Vi hade åkt till Finland, från Danmark, till Sverige - andra asyl. Då, när vi hade tolk trodde han att jag inte kunde svenska. Jag sa till honom: "Albanerna gjorde till mig så här, så här, så här." Då sa han något annat till assistenten, eller handläggaren. Jag sa till honom: "Kan du säga till henne så som jag sa?" "Jo, jag sa" Hon<sup>13</sup> sa: vad säger ni? Då vände jag till svenska och sa: "Ursäkta, han tolkar inte så bra." Jag sa till honom: "Översätt så som jag sa och han översatte något annat." Då hon sa till honom. /.../ Sen tolkade jag för min fru. Så därför mycket händelser med albansk tolk. Du säger som det är. Du tror att han tolkar såsom det är om du inte kan prata svenska, men han tolkar helt något annat.

Så här, och sen så som jag sagt att från 2006, slutet på 2006 december, då var vi tvungen och gömma oss. Jag hade en kontakt i Filipstad, han hjälpte mig hit. Och så tre år gömda. Jag hoppas att ingen, någon kommer att gå under jord. Om någon visste om, om någon vill se i denna världen ett helvete då, men annars inte.

Jag för min del, själv, jag hade inte bröd, mata mina barn på tre dagar. /.../ Jag vet inte om du eller någon annan tror... tre dagar, vi hade fyra, fem påsar makaroner. Vi åt makaroner på morgon, eftermiddag och på kvällen. //...//

Ja, och sen min fru sjuk, hon hade 125 kg. Det går inte andas! Men nu har hon gått ner i vikt, men hon har ändå trauma (ohörbart), hon har fortfarande ångest, hon har fortfarande, hon går fortfarande hos en psykisk läkare som eh minnen och så här.

Någon säger när du får uppehållstillstånd kommer det försvinna. Nej, det kommer inte direkt att försvinna, det kan sitta många år, kanske det tar hela livet. Hur tar det tar hela livet? Om du ser någon som har gått livet som jag då kommer det upp med en gång i huvudet. Du ser någon, om du till exempel om du glömmet det, om du ser ingen någon då, då kommer och du och glömma. Men om du ser någon som har ingen mat, som går som går under jord som har jättedålig, som är kanske mamma eller pappa eller barnen sjuka. Ska du sitta bara så här (sätter armarna i kors framför bröstet) och titta på dom, åh vad fint, eller? Nej, det går inte, då måste du hjälpa. //...//

Så därför jag alltid funderade i Sverige, när jag flyttade<sup>14</sup>. Jag skulle vilja jobba... hur ska jag säga? Som en liten jurist och sitta framför migrationsverket nu, det gått mycket. Skulle prata med dom mittemot, ansikte mot ansikte. Så är det som politikerna... då skulle jag sitta så här och prata: inte bra att ni behandlar flyktingar så här. Jag läste på Internet att det är över 30 000 gömda i Sverige. //...//

Jag säger till Migrationsverket: "ge mig uppehållstillstånd, jag vill inte ha era pengar, jag har inte kommit till Sverige för att bli rik, med era pengar. Ni kan få era 5 800 kr, varsågod ta dina pengar, jag vill inte ha. Tror du på mig när inte migrationsverket gör det? Vid ett tillfälle jag kastade i ansiktet så här puff i ansiktet, och sen: vad gör du? Jag kom inte till Sverige för att bli rik, hallå sa jag. Jag kom till Sverige för att skydda mig och min familj. Ge mig bara arbetstillstånd, skit i uppehållstillstånd. Om jag får arbetstillstånd då får jag sen uppehållstillstånd.

Dom sa till mig: "Du är smart". Varför ska jag inte bli smart? Jag har inte kommit till Sverige för att bli dum, ni väntar tills jag ska bli dum i huvudet, ni väntar tills jag kommer och döda någon då jag blir psykopat. Då kommer ni och ge uppehållstillstånd. Ni ger uppehållstillstånd till alla dom människor som blir sjuka i Sverige. Ni låter dom ska leva fem, sex, sju, åtta, nio, tio år i Sverige tills man blir stressad, deprimerad, träffa hela tiden psykiatri

<sup>13</sup> Handläggaren på migrationsverket.

<sup>14</sup> Från det ställe där han levt gömd.

och psykiater. Jaha, jomen det är sant att han är sjuk: varsågod ge honom uppehållstillstånd. Ni behöver inte ge uppehållstillstånd till dom sjuka. Sverige kallas "de sjuka människornas land", kallas det. Varför sa dom så? Varför ni ge till mig uppehållstillstånd om jag är sjuk? Jag kan inte jobba, du kommer få förlora om du ger till mig pengar. Det är socialt och vårdbidrag det är pengar. Om jag är frisk, jobbar, du kommer tjäna på mig. Hon säger till mig: Vad ska jag göra? Jo, ge mig arbetstillstånd. //...//

Så därför... sen efter tre år vi sökte asyl på nytt, då vi hade nya intygen: pojken som blev hörselskadad. Sen min fru psykiatrisk och eh för mig själv läkare och psykiater sa: "du måste träffa oss". Jag vill inte. Jag vill inte visa mig att jag är sjuk, jag vill inte. "Varför?" Vaddå varför? Min fru sjuk, barnen sjuk. Vem ska ta hand om barnen? "Ska du ta hand om mina barn?" "Jo, det gör socialtjänsten". Då sa jag till honom: "socialtjänsten dom har ett jobb, dom gör sitt jobb och socialtjänsten kan inte i regel ta hand om barnen som en pappa och en mamma, som en förälder. Ni skiter i barn." Dom säger: "Nej, varför säger ni så?" "Jomen det är så, ni tar hand, jag säger inte nej. Ni ger pengar och allt, det hjälper inte. Jag ska ta hand om mina barn, och punkt." Sa okej, om jag skulle bli sjuk, min fru sjuk, barnen då skulle ändå socialtjänsten ta barnen. Det finns folk som inte ska, ni kan inte se åtta, tio månader, ett, två år tills föräldrarna blir friska... Om du går till psykiatri när barnen är små ett, två, tre år, när dom blir vuxna dom har inte samma känslor för föräldrar. //...//

**Jag:** Jag är nyfiken lite på hur, hur eh... det är svårt och förklara, men hur man tänker om sig själv. Har din självbild ändrats under den här långa tiden? Eum... eh vad du tänker om dig själv? Tycker du att du är samma person för tio år sen som idag eller har det ändrat sig?

**Ervin:** Ja, precis. Jag har sagt alltid att jag är samma person, man ska va samma person den som jag är, med mina tankar menar jag. Men om man tänker... samma person, det finns kanske många vägar, mycket vägar, men som jag tänker jag var samma person. För längesen jag tänker alltid att jag skulle ha ett bra liv jobba, försörja familj... så här att hjälpa varandra, hjälpa andra och så. Så det, det kom nu en dag efter 12 år att jag gör det, förstår du? Så därför alltid jag ber till Gud, jag sa till Gud: "Gud, om jag ändrar mig, om jag blir något som, samma som idiotisk, hoppas aldrig jag kan få uppehållstillstånd." Jag sa alltid så. Men jag sa alltid: "Gud, skydda min hjärna först, och sen ge mig hälsan." Det, det är viktig om du inte har hjärna i huvudet, så du, du kan inte göra den som du vill. Sen om du har hälsan då kan du göra vad du vill. Först hjärnan och hälsan, då kommer allt det andra. Men ja, jag är alltid samma person som jag tänkt.

### **En moralisk skyldighet att berätta - sökandeberättelsen**

Ett försök att kategorisera berättelser i olika mönster medför som jag tidigare noterat risker eftersom människan och hennes berättande är komplext. I föregående kapitel fick Blertas berättelse exemplifiera hur en kaosberättelse kan gestalta sig, eller för att använda Franks (1995) term hur ett "anti-narrativ" kan se ut. I jämförelse med Blertas berättelse kan vi se att Ervin på ett annat sätt lyckas beskriva olika händelser i berättande form. Även om berättelsen har inslag av kaos i det att han ibland tappar tråden och följer nya associationer är hans framställning relativt sammanhängande.

Jag valde Ervins berättelse som exempel för den typ av berättelse som måste berättas eftersom det finns en undertext i hans framställning att han ser det som sin plikt att berätta. Asylväntans erfarenheter är inget som han bara kan hålla för sig själv, utan människor måste få veta. Han berättar inte bara för mig, utan han berättar för alla som är intresserade att höra om hur tufft det kan vara att vänta på asyl, inte minst hur svårt det är att leva som gömd. Han säger att han hoppas att ingen kommer behöva gå under jord och jämför det med hur han tänker sig att ett helvete är. För att understryka sina poänger och dra in utomstående i berättelsen använder han den retoriska strategin att relatera till mig som lyssnare (och tänkbara andra lyssnare): "Jag vet inte om du eller någon annan

tror...”, ”Tänk om du har någon sjuk hemma...”. För Ervin handlar det inte bara om att han ska berätta, utan det är viktigt att jag förstår. Lyssnaren ska inte bara förstå med huvudet, utan han försöker aktivt få mig att känna och sätta mig in i hans situation.

Av de tre olika karaktäristiska berättelser som Frank (1995) beskriver kan Ervins berättelse närmast klassificeras som en *quest narrative*, alltså en sökandeberättelse. Han försöker hitta ett sätt att använda sig av de erfarenheter han fått, och ett sätt att göra just detta är att berätta om sina erfarenheter. Sökandeberättelsen innebär att berättaren vunnit något på de erfarenheter man gått igenom, ofta i form av en insikt som man vill föra vidare till andra (ibid.). Man är en överlevare och kan därför hjälpa andra i liknade situation. Att hjälpa andra är viktigt för Ervin, han låter oss förstå att han inte bara kan sitta och se på när andra går igenom samma helvete som han själv gått igenom. Ett annat typiskt drag i sökandeberättelsen är att berättaren retroaktivt skapar mening i händelser genom att uttrycka att vad hon/han erfärit har skett i syfte att exempelvis kunna hjälpa andra. När det gäller att skapa mening i händelserna på detta sätt håller inte jämförelsen mellan Ervins berättelse och sökandeberättelsen eftersom Ervin inte skapar ett egenvärde i vad han gått igenom. Det är inte en berättelse med en händelseutveckling som lyder: Jag gick igenom det här *för* att jag skulle kunna hjälpa andra. Han gick igenom ett meningslöst helvete och kan nu hjälpa andra såsom han alltid velat göra oavsett om han hade gått igenom det han har gjort. Att lyfta fram sin kamp för andra kan emellertid också förstås som en strategi att hålla kaos borta, ett sätt att distansera sig. En kamp för andra är nämligen inte bara en berättelse om den egna personen.

Frank (1995) urskiljer tre olika stilar av sökandeberättelser: memoaren, manifestationen och självmytologin. Memoaren kännetecknas av en berättelse som inte är så detaljrikt återgiven. Prövningar förminskas inte, men berättas med lugn och självbehärskning. I memoaren görs inte anspråk på någon speciell insikt, utan denna är snarare inbakad i berättelsen.

Den manifesterande berättelsen kännetecknas av att berättaren framhåller behovet av social aktion:

The manifesto asserts that illness is a social issue, not simply a personal affliction. It witnesses how society has added to the physical problems that disease entails, and it calls for change, based on solidarity of the afflicted.

Frank 1995 s. 122

En berättare som brukar en manifesterande berättarstil menar att samhället förnekar sanningen om lidandet, varför denna måste berättas.

I den sista av de tre stilar av sökandeberättelser som Frank redogör för, självmytologin, betonar berättaren inte bara hur hon/han överlevt, utan också hur man blivit pånyttfödd på grund av sjukdomen. I detta gör berättaren vissa anspråk på en ny identitet.

Ervins berättelse är en kombination mellan memoaren och manifestationen, med betoning på den manifesterande berättarstilen. Han berättar självbehärskat, med distans och med relativt få detaljer. Han gör egentligen inte anspråk på någon speciell insikt, olika insikter finns istället invävda i berättelsen. Dessa insikter som kanske bättre benämns som lärdomar, såsom att de men som familjen fått kanske kommer ta hela livet att läka. Den manifesterande berättarstilen är emellertid den som genomsyrar hela berättelsen. Här kan nämnas hur Ervin pratar om att han vill prata med migrationsverket och tala om för dem att de inte kan behandla flyktingar på det här sättet. Det som drabbat Ervin är inte bara något som drabbat honom själv och han visar i sin berättelse

solidaritet med andra drabbade. Ervins berättelse är inte självmytologisk, han beskriver inte en pånyttfödelse och inget anspråk på ny identitet görs. I slutet av mitt och Ervins samtal frågar jag honom om han tycker att han förändrats som person. En egen självreflektion är att jag söker efter att Ervin här ska konstruera en förändrad självidentitet när han ser tillbaka på allt som drabbat honom. Söker jag kanske i min frågeställning insikten i sökandeberättelsen? Ervin svarar dock att han är samma person som han alltid varit. Hans självaktning ligger inte i att han förändrats och fått nya insikter, utan att han faktiskt, trots allt han varit igenom fortfarande är den person som han alltid velat vara: en som hjälper andra. Frank (1995) anmärker i sin bok att de flesta berättelserna inte framhåller dramatisk förändring av hur man ser på sig själv, utan precis som hos Ervin upptäcker de flesta sårade berättare den person man menar att man alltid varit. Bilden av självet blir således förstärkt i de svårigheter man gått igenom. Trots allt är den egna personen den enda fasta punkt som funnits genom allt och för Ervins del har en av hans kamp varit att få lov att fortsätta vara den han menar att han är. Om Blertas berättelse fick stå som exempel för hur kaos kan ta över ens förmåga att framställa en sammanhållen bild av sig själv, får Ervins berättelse visa hur han aktivt försöker hålla just kaos på avstånd genom att i berättelsen förstärka sin självbild som en som vill finnas till för andra. Frank (ibid.) skriver med hänvisning till Bauman (n.d.) att det finns två olika sorters identiteter: dels den momentariska identiteten, där självet primärt bär ansvar för sig självt, men där identiteten är dagsaktuell och ansvaret för andra inkluderas bara tills vidare. Dels finns den andra sortens identitet där man definierar sig själv i termer av ansvaret för andra såsom Ervin gör. Etiken i Ervins berättelse kan närmast liknas med vad Frank benämner som *the ethic of solidarity and commitment*, där den utmärkande egenskapen inte är att tala för andra utan *med* andra lidande. Denna genomgående moraliska skyldighet att berätta i Ervins berättelse märks inte lika tydligt de andra berättelserna.

### **Den tunna livstråden – barnen**

Vi har nu sett hur Ervin skapar mening i sina erfarenheter genom att nu kunna hjälpa andra i liknande situationer. När det gäller att skapa mening i sina liv och erfarenheter, som enkelt uttryckt är syftet med sökandeberättelsen som jag beskrev ovan, finns barnen med som ett genomgående tema i mina intervjuer.

Om vi börjar med Ervin beskriver han hur han vid ett tillfälle, som inte finns med i utdraget ovan, inte ens hade bröd till sina barn och hur han inte hade möjlighet att ens köpa en godisbit till dem när familjen levde som gömda. Han ställer en retorisk fråga: ”Hur kan en mamma eller pappa känna inne i hjärtat? Precis som om man inte har tio kronor i fickan att köpa ett tuggummi eller en glass eller något barn som vill ha?” Vad Ervin ger uttryck för är skamkänslor i att inte ha möjlighet att som förälder ge sina barn en så enkel sak som en godisbit.

Den svenska professorn och socialantropologen Marita Eastmond har i ett av sina många forskningsprojekt om flyktingskap fokuserat på just föräldraskap i asylprocessen (2010). Studien bygger på djupintervjuer med barn och vuxna i tio asylsökande familjer. Utöver intervjuerna har hon också haft en etnografisk ansats i det att hon följt tre familjers kontakt med migrationsverket och juridiska ombud. I studien framkommer, liksom hos Ervin, att det ger upphov till skamkänslor att inte kunna försörja sina barn. Man skulle kunna säga att det finns en diskrepans mellan hur man vill vara som förälder och det handlingsutrymme det finns att vara denna förälder i asylprocessen (jmf Hylland Eriksens resonemang om möjlighetshorisonter).

Blerta pratar om hur hon hela tiden säger till sin dotter att de kanske kan köpa något nästa månad, hela tiden nästa månad. ”Inte lätt för en mamma och en pappa” säger hon. På följande sätt uttrycker Besim detsamma:

... många gånger säger Blùsha. ”Pappa, jag vill köpa den, jag vill köpa den”. Jag pratar: ”Okej, vi ska vänta, vänta, vänta, vänta, vänta, vänta.” Ett barn ska vänta en gång det är okej, det ska vänta två gånger, tre gånger... Men efter det går dom. Förstår du?

För Blerta och Besim har barnen blivit meningen med det egna livet. Eastmond (2010) skriver att barn för asylsökande ibland kan bli vuxenlivets mening. I hennes studie är det många gånger den bild som föräldrarna har av att vara en god förälder som ger dem mening. Även Angel och Hjern (2004) noterar att barnen i exil ofta får en central roll i familjens liv. Barnen är framtiden, det som ger mening åt livet - de är ”den nya tunna livstråden”.

I Ervins berättelse har barnen dock inte blivit meningen med det egna livet, trots deras centrala roll i hans berättelse. Kanske beror det på att han kom hit utan barn, att flykten alltså inte var för barnens skull från början. Men Ervin är också ung och ser en framtid för sig själv och familjen. I flera av de andra berättelserna tycks det som om intervjupersonerna gett upp sina egna liv till förmån för barnen. I Blertas framställning är dottern Blùsha en central karaktär för att överhuvudtaget föra berättelsen framåt. Genom berättelser om dottern beskriver hon den stress som det innebär att leva som gömd flykting. Jag uppfattar att Blùsha fyller två funktioner i berättelsen. Dels är det lättare för Blerta att beskriva situationen utifrån sin dotter än utifrån sig själv, och dels är det ett sätt att skapa mening. Blerta säger vid ett tillfälle: ”Kanske Gud ska hjälpa mig en dag? Mina barn, inte mig, utan mina barn...”. Edita säger gråtande i sin intervju: ”Någon gång tänker jag att om jag inte hade barnen så skulle jag mörda mig själv, jag tänker så: varför ska jag leva?” Besim pratar inte om självmord, men menar att hans eget liv inte längre spelar någon roll:

Kanske ska det bli bra en gång (pratar med låg stämma). Vad ska, jag pratar... Jag har 40 år nu, för mig är detsamma. Men för barn, att de ska ha ett bra liv, ska en...eh ja. Förra året jag var här i stan (pratar nu med högre röst igen), jag tittade på barnen som slutade gymnasiet. Det var fest. Jag tittade, varför har inte mina barn detsamma?

Besims barn har växt upp i exil och har på grund av detta missat stora delar av sin skolgång. Varken Besnik eller Besa har gått gymnasiet, som jag skrev ovan är detta en stor sorg hos föräldrarna:

Jag ska göra stor fest om Blùsha till exempel ska ha en studentdag. Jag ska ha stor fest. Med Besnik kan jag inte ändra någonting, också för Besa är det så. Till exempel om jag fick stanna här så ska jag leva en studentdag för ett barn (ohörbart). Jag tror det också blir så.

Besim

Barnen som centrala individer i berättelserna märks likaså hos Adelina, Diana och Darush. Adelina brister i gråt när hon berättar om hur hennes treåriga dotter säger att hon inte vill åka till Kosovo. Flera gånger återkommer hon till att man som förälder ska göra allt för barnen:

Om man säger, jag vet inte om du har barn? (suckar) Men dom är allt för mig och kommer något svårt med barnen... (ohörbart) Du kanske inte vet om du inte är gift och så. Men sen, om det ska komma barn... du ska leva bara för barnen och göra det bra för barnen och allt.

För Darush och Diana är barnens situation just nu mycket central i deras berättelser, särskilt för Diana. Detta eftersom det finns en stor oro för äldsta sonen som hoppat av gymnasiet. Diana berättar tidigt i berättelsen att hon är ledsen för att sonen inte kan fortsätta gymnasiet och hon betonar hur duktig han varit i skolan i Iran. När jag i slutet frågar henne om framtiden brister hon i gråt. Darush översätter för henne:

Hon säger att det gör ont att hela tiden känna som eh... son går vidare och eh... utbilda sig och få en bra framtid. Det är svårt, det gör ont faktiskt. Vi som Iranier tänker mycket om eh... våra barn ska bli utbildade så. /.../ Så det är något som vi saknar, som gör jätteont. Och hon<sup>15</sup> är sjuk och det påverkar vår framtid mycket. Så det är så. Det är, hon önskar att vår son ska utbilda sig, inte bara bli något bra för sig själv. Fast för landet, så att han kan hjälpa människor, någonting i framtiden. Men det är svårt nu.

Tidigare i berättelsen har Diana berättat hur sonen brukade komma hem ledsen och arg och säga: "Varför kom vi till Sverige? Varför? Jag kan inte skolan". Att barnen inte tillfullo verkar kunna starta en ny plattform här i Sverige är en större sorg för Diana och Darush än att de själva inte ännu fått exempelvis arbete här.

Ett annat fenomen som kommer fram i Adelina och Editas berättelser är hur viktigt det är att inte visa sig stressad inför barnen. Adelina pratar om hur de låter bli att prata om allt kring asylprocessen innan barnen gått och lagt sig, när de kommer från dagis leker de med barnen och tittar på bolibompa i ett försök att ha ett " normalt " liv. Edita pratar om att hon måste "öppna" ansiktet för andra fast hon inte orkar och att hon många gånger inte klarar detta inför sina barn. Bland de föräldrar som Eastmond (2010) intervjuade framställdes en liknande bild. Man ville inte inviga barnen i alla eventuella planer, detta för att skapa en trygghet för barnen. "Som asylsökande blir då förmågan att vara förälder och ta ansvar en av de mest brännande frågorna" (ibid. s. 96). Föräldraidentiteten är essentiell för mina intervjupersoner. Det är sannolikt att deltagarna i min studie gett upp långt tidigare om det inte varit för barnens skull.

Margareta Bäck-Wiklund och Birgitta Bergsten har i en studie intervjuat unga barnfamiljer om deras upplevelser av sig själva (Bäck-Wiklund och Bergsten [1997] 2010). Studien är utförd i en svensk kontext och har således inte särskilt fokuserat på flyktingar eller invandrarfamiljer. Likväl kan man i deras studie se hur både kvinnor som män framhåller att familjen, med särskilt fokus på barnen, är den centrala punkten i den individuella livsplanen. Som hos mina intervjupersoner finns det hos dessa unga föräldrar i stort sett inga planer, mål eller framtidsdrömmar utöver barnens välgång. Emellertid finns det en stor skillnad gällande begreppet livsplan mellan mina och hennes intervjupersoner eftersom det hos asylsökande ter sig som en omöjligt att ha en sådan under asylprocessen. De kan ju inte överhuvudtaget föreställa sig en framtid under väntan, barnen blir för de asylsökande snarare en "tunn livstråd" än en faktisk livsplan.

---

<sup>15</sup> Darush tolkar här sin fru, men talar emellanåt om henne.



### **Stackaren, skurken och önskan om det normala livet**

Teorier om den sociala identiteten relaterar identitetsbegreppet till individens relationer med andra människor, institutioner och strukturer i samhället. Erving Goffman [1963] (2005) menar att ens sociala identitet delvis utgörs av kategorier såsom kön, klass, etnicitet osv., men också av personliga egenskaper såsom hederlighet. Ett av hans centrala begrepp är *stigma*, alltså det som kan drabba en person som inte är i stånd att vinna fullt socialt erkännande. En strategi för att bemöta ett potentiellt stigma är att försvara sin situation. När mina deltagare berättar sin historia förhåller de sig inte enbart till mig som direkt lyssnare, utan deras berättelser konstrueras i relation till ett mycket större sammanhang. Det tycks exempelvis som om Ervin upplever att han behöver rättfärdiga sin sociala identitet när han säger: ”Jag kom inte till Sverige för att blir rik. Hallå, sa jag. Jag kom till Sverige för att skydda min familj.” Även Adelina försvarar sin sociala identitet på liknande sätt:

Men jag tror om vi kom hit till Sverige... eh människorna tänker att vi kommer bara så: Titta här Sverige, Sverige så... men nej, vi kom hit för att vi behöver hjälp. Men vi kan inte hitta den hjälpen, det är jättesvårt. Det är en lång process. Vi visste inte om det när vi kom till Sverige.

Längre fram i berättelsen frågar hon mig om jag kanske skulle vilja bo i ett annat land för att understryka hur hon tänker sig att hon, liksom alla andra, helst hade velat bo kvar i sitt eget land som hon känner till. I samband med detta poängterar hon än en gång att hon kom hit för att hon behövde hjälp. De försvarar sig mot ett potentiellt stigma som ohederliga människor, som ljuger och bara kommit hit för att utnyttja den svenska välfärden. Den negativa diskursen om invandrare är levande i deras berättelser. Mina intervjupersoner menar dock att de inte är människor som lurar systemet. Detta rättfärdigande är ett svar på den misstrohet som de upplever från migrationsverket. Vid ett senare tillfälle i under samtalet säger Adelina:

Precis, vi berättade vår story för migrationsverket, men hon accepterade den inte så mycket. Vi måste lämna, många säger... vi måste lämna många, många papper om det och så. Men vi har varit gömda i nio år<sup>16</sup>. Hur ska jag då kunna lämna många, många papper? Ska jag kanske ringa någon i Kosovo och be dem lämna papper? Jag har inte kontakt med någon sådan person.

Darush uttrycker liknande upplevelse av misstrohet från migrationsverket så här:

Så problemet från migrationsverket var att dom eh... som tänker att eh... jag kan inte säga för alla, men dom tänker att vi lurar dom hela tiden. Vad vi säger är inte sanning. Om det är sanning, som säger: ”Nej”. Till exempel vi ger dom en kopia av vårt ID-kort. Dom säger: ”Nej, det är inte sant Du ska ge oss...”. Till exempel en eh... vad heter? Original. Men originalen är i mitt hemland, jag kan inte ta den. Det är jättefarligt. /.../ dom litar inte på oss, dom gillar inte att vi stannar här eller varför vi kommer hit.

Samtidigt finns det en passus i Ervins berättelse där han faktiskt tillstår att han inte berättade hela sanningen för migrationsverket, han gjorde dock detta för att han inte ville riskera att utsätta sin faster för fara. Han identifierar sig alltså ändå inte med

---

<sup>16</sup> Adelina och hennes man levde gömda i Kosovo under nio år innan de kom till Sverige.

ohederlighet eftersom det fanns en godtagbar anledning för honom att berätta en annan berättelse.

Ingrid Sahlin publicerade för många år sedan en artikel som hon kallar ”Den kluvna klienten” (1994). Hon beskriver i denna hur klienter av myndigheter ofta beskrivs ”i två moraliskt polariserade bilder”, en av de klientkategorier som hon skriver om är just flyktingar. Den ena av dessa polariserade bilder kallar hon *stackaren* och den andra *skurken*. Sahlin talar här om stigmatisering i förhållande till myndigheter. Stackaren är den goda klienten som är ärlig och tacksam för den hjälp hon kan få från myndigheterna. Hon har hamnat i oförskyllad nöd och skäms för sitt hjälpbehov. Skurken å andra sidan vill utnyttja systemet, hon är krävande, har ingen skam och har själv försatt sig i sin situation. Skurken demonstrerar bara inte sin nöd, utan simulerar och överdriver den dessutom. Kopplat till ovanstående resonemang menar jag att Ervin, Adelina och Darush uppfattar att migrationsverket betraktar dem som skurkar, något som de måste gå i försvar emot.

Studier visar att deras uppfattning inte är tagen helt ur det blå. Anna Lundberg (2009), jurist och forskare vid Malmö universitet, redogör för en intervjuundersökning som genomförts med 35 tjänstemän från migrationsverkets olika enheter i Malmö. I dessa intervjuer framkommer en genomgående uppfattning bland handläggarna att personer som kommer hit inte har några egentliga asylskäl. Någon handläggare uttryckte att människor söker asyl i Sverige gör det för att ”legitimera sin vistelse” här, en annan menade att det inte är de mest behövande som söker asyl i Sverige eftersom det krävs både pengar för att komma ut och in i landet. En tredje åsikt som kunde observeras i hennes intervjuer var att vi i princip inte skulle behöva ha ett enda asylärende i Sverige eftersom det idag inte finns någon konflikt i världen. Det är alltså så att det finns en anledning till varför mina intervjupersoner försvarar sin sociala identitet som hederliga människor. De tvingas framhålla sig som stackare, medan handläggarna på migrationsverket betraktar dem som skurkar.

Det finns en paradox i detta att framhålla sig som stackare. Som det framgått kan detta krävas för att framlägga sina asylskäl, men samtidigt är det handlingskraftiga personer som kommer till Sverige och söker asyl. De har tagit sig hit många motgångar till trots. Att i sin berättelse framställa sig som en stackare, eller ett offer betyder därmed inte att man inte är en handlingskraftig person. Deltagarna i min studie är offer för en rad mycket tragiska omständigheter, men de måste hela tiden noga överväga när och hur de ska framhålla de olika sidorna av sig själva. Ervin exempelvis klargör tydligt att han inte kom hit för att bli rik och menar därmed att han inte är någon skurk. I ett annat sammanhang när han pratar om att en läkare menade att han borde träffa honom eftersom han själv också är stressad, säger han att han inte vill visa sig som sjuk. Han vill alltså inte identifiera sig som stackare i detta sammanhang, eller rättare sagt kan han inte det då han är orolig att hans barn skulle fråntas honom.

Ervin pratar om att Sverige kallas ”de sjuka människornas land”. Genom att be om arbetstillstånd istället för uppehållstillstånd visar han upp en bild av sig själv som en aktiv medborgare som vill göra rätt för sig, samtidigt blir han när han agerar så något av en skurk i förhållande till migrationsverket när han inte vill ha migrationsverkets pengar. Han är inte den tacksamma klienten. När människor blir sjuka, alltså riktiga stackare, får de stanna i Sverige menar Ervin. Denna bild av stackaren vill han dock inte själv kännas vid, även om han också känner sig stressad och påverkats psykiskt av tidigare traumatiska händelser och asylprocessen. Han vill inte bli vad han kallar ”idiotisk” då det inte stämmer överens med bilden av honom själv. Det blir en konflikt mellan den han vill vara, hur andra betraktar honom och någon han är rädd för att bli. Denna konflikt finns hos alla mina berättare. De blir betraktade som stackare eller

skurkar, olika bilder av dem som de på ett eller annat sätt tvingas förhålla sig till. Rädsla finns hos dem att bli personer som är psykiskt sjuka, eller aldrig blir friska. Det är genomgående bland mina intervjupersoner att de vill markera att de inte kommit hit för att kräva något av det svenska samhället. Det enda de önskar är ett normalt liv och leva som andra:

Det betyder inte så mycket om man har... jag vet inte... en bra bil, en bra lägenhet, ett bra sovrum. Det betyder inget för mig. Jag vill ha ett normalt liv och jag vill veta om jag kan stanna här och inte vara rädd för mitt liv. Så mina barn kan gå på dagis. Kanske jag kan få något jobb så jag kan jobba.

Adelina

Ervin är tacksam för att han om än sakta börjar närma sig ett normalt liv, det handlar om saker som många av oss tar för givet. Jobb, skola och boende:

Och sen nu, tack gode Gud, jag har börjat jobba, köper möbler. Fru går, hon är sjukskriven, men förr hon gick till skolan, barnen går i skolan. Nu vi har så här normalt liv, alltså vi har inte än landat ordentligt på botten så ändå det är stress.

En ytterligare aspekt gällande den sociala identiteten i kontakten med myndigheter är något som Diana lyfter fram i sin berättelse. Hon upplevde sig bli behandlad på olika sätt före och efter hon fått permanent uppehållstillstånd:

När vi träffade våra handläggare före vi fick uppehållstillstånd fanns det ingen respekt från dem till oss. Till exempel när vi hade en intervju eller någonting och pratade med dom så respekterade dom inte oss. Efter till exempel en intervju kunde dom säga: ”Gå ut”, inte på rätt sätt så. Det var skillnad när vi fick uppehållstillstånd, samma person var då jättesnäll när vi kom. Det är jätteskillnad, man blir jättearg varför de gör så. Jag kunde säga till henne att: ”Jag är samma person som kom hit förra månaden, eller för två veckor sen. Och nu är du jätteartig mot mig, varför gör du så?” Jag är samma person igår, eller idag när jag fått uppehållstillstånd.

I och med att Diana fick uppehållstillstånd betraktades hon inte längre av handläggaren som skurk, det var alltså nu bevisat att hon inte var en ohederlig kvinna. Diana själv accepterar emellertid inte detta sätt att behandla henne på eftersom hon menar att hon alltid varit en hederlig person.

Adelina, som är den enda av deltagarna som för närvarande har kontakt med migrationsverket, återkommer flera gånger till hur hon måste samarbeta med handläggaren på migrationsverket trots att hon tycker det är jobbigt: ”Vi måste samarbeta med honom<sup>17</sup>. Om vi inte samarbetar med honom så vet jag inte vad som ska hända. Så vi måste samarbeta med honom (suckar). Det är mycket bättre”. Detta kan förstås som en strategi för att inte riskera att framstå som en krävande person och därmed bli betraktad som skurk. Resonemanget går att jämföra med vad Lacroix (2010) noterade i sin studie där flyktingarna som intervjuades menade att de var flyktingar när de kom till asyllandet, men att de i asyllandet var tvungna att bevisa sin flyktingstatus för att där bli erkända som flyktingar. Även Leudars et al (2008) studie går i linje med ovanstående analys. Studien visade bland annat hur asylsökande försökte hitta strategier för att inte behöva framhålla negativa sidor om sig själva för att tillerkännas flyktingstatus.

---

<sup>17</sup> Handläggaren på migrationsverket.

### ***Livet är hårt men jag fortsätter framåt***

I kapitlet om Blerta beskrev jag hur hennes berättelse kunde klassificeras under en typ av berättelse som man skulle kunna kalla *Livet är hårt och det blir aldrig bättre* (Johansson 2005). När det gäller Ervin påminner hans berättelse snarare om den progressiva och positiva typen av berättelse som Johansson kallar *Livet är hårt men jag fortsätter framåt*. Jag har redan varit inne på hur viktigt det är för Ervin att hjälpa andra, i meningen "... det kom nu en dag efter 12 år som jag kan göra det" framgår att han vill fortsätta leva. Inte minst visar han det genom att han anordnade en fest för 130 personer när han hade fått uppehållstillstånd. Hans berättelse skildrar ett tufft liv med krig och traumatiska upplevelser. Sedan, efter åtta års väntan i Sverige, fick familjen så sent som i januari 2010 oväntat besked om uppehållstillstånd. Även om familjen, som han säger, ännu inte hunnit landa ordentligt är han glad för jobb och den fina lägenheten de nu bor i. I hans berättelse om väntetiden finns emellertid också en berättelse om en person som är på väg framåt och inte vill ge vika i att till exempel tillåta sig själv att bli psykiskt sjuk. Han beskriver vidare hur han kämpade för att få arbeta under väntetiden, då han inte ville bli en passiv person. Att våga göra motstånd och inte gå med på hur samhället vill att han ska agera tycks som sagt vara en del av hans identitet, alltså den person som han menar att han var redan innan han flydde sitt hemland.

Johansson (2005) skriver utifrån sitt material att berättelsetypen *Livet är hårt men jag fortsätter framåt* kan ses som en motståndsberättelse där huvudkaraktären på olika sätt gör motstånd mot dominerande normer. Något som Ervin berättar om angående tiden innan han kom till Sverige är hur han valde att fortsätta leva med sin fru efter våldtäkterna, trots att han kunde valt att inte göra det. Ervins pappa sa till honom att han fick välja hur han ville göra. Med denna historia visar Ervin att han redan innan tiden i exil var en man som stod upp för vad han trodde på. Bara det faktum att de som rom och alban har gift sig med varandra tyder på att de är personer som vågar gå emot gängse normer.

Framåtandan i Ervins berättelse blir än tydligare om vi jämför den med Editas berättelse. När familjen får besked om att de fått uppehållstillstånd säger Ervin att han inte kan beskriva hur glad han är. Han pratar om deras lägenhet på ett positivt sätt, och beskriver hur deras vänner är glada för deras skull att de fått det så fint. För Edita, som fortfarande är djupt deprimerad, betyder den fina lägenheten ingenting så länge hon inte har hälsan:

Min kompis säger: "Varför är du inte glad nu när du kunnat köpa möbler och så?"  
Jag känner inte så, bara så puh... det jag ser framför mina ögon betyder ingenting.  
Bara hälsan.

Det här med att uppfatta om det finns en framåtanda i berättelsen har inte bara att göra med vad som sägs innehållsmässigt, det handla också om upplevelsen i hela samtalet. Ervin berättar sin berättelse ganska mycket rakt upp och ner. Han pratar med säker och stabil röst och bjuder också på skratt vid några tillfällen. Min känsla efter samtalet är inte lika tung som efter jag till exempel pratat med Edita.

Av de övriga intervjupersonerna är det Adelinas berättelse som bäst kan kategoriseras inom *Livet är hårt men jag fortsätter framåt*. Adelina har ännu inte gett upp. Kanske beror det på att hon fortfarande är mycket ung, eller så gör hennes tro att hon fortfarande kan tänka framåt:

Och nu, jag vill bara lita på Gud. Jag tänker inte så mycket mer vad ska hända (ohörbart) hjälper mig. I alla fall, lita på Gud, jag lämnar allt till Gud, därför jag kan inte stressa nu.

## 7. BERÄTTELSEN SOM GÄRNA BERÄTTAS

I detta mitt tredje och sista analyskapitel får ett utdrag från Darush berättelse illustrera berättelsen som gärna berättas. I en sms-konversation några dagar efter vårt samtal skrev Darush: "... tack för att du lyssnade på vår historia". Vid ett tillfälle under samtalet, efter en lång berättelse, kommer han på sig själv och säger: "Jag ska prata så mycket" och jag får svara att det är precis det jag vill och vi skrattar tillsammans. Darush vill berätta!

### Darush berättelse

Darush och hans familj kommer ursprungligen från Iran. Darush var engagerad i arbetet för revolution i Iran varför han och familjen tvingades fly till Sverige för omkring sju år sedan. Familjen består av Darush, Diana och deras tre barn; en son och två döttrar. Sonen är 20 år och har flyttat hemifrån, döttrarna är 17 respektive 11 år. I två och ett halvt år sökte familjen asyl innan de efter flera överklaganden fick beslut om permanent uppehållstillstånd. Det har nu gått cirka fyra år sedan dess. Jag träffar Darush och familjen hemma hos honom en lördagseftermiddag i slutet av oktober. Jag blev välkommen med både fika och senare middag. När vi kommer in i intervjun har Darush precis sammanfattat varför de blev tvungna att lämna Iran:

**Darush:** *Så vi var där första gången en natt, på Källered. Så det var, första natt... det var jättesvårt därför vi lämnat vårt hemland.*

*Så jag hade, jag jobbade i 25 år. Barnen hade normalt liv, allting var normal. Så vi gick till en liten rum på ett sätt, vi måste vänta till imorgon. /.../ Dom sa det blir bara en natt vi ska stanna här sen dagen efter så flytta dom någonstans. Så först vi var, flyttade till... jag vet inte vilken del av Sverige, men (skrattar) det var kanske en, två timmar från Göteborg. /.../ Det var som... eh... fängelse.*

**Jag:** *Ja, dit ni kom?*

**Darush:** *Ja. Därför det var annorlunda rum och det var som vi säger kontainer, som finns eh... liten rum och sen dom gav oss rum. Och sen dom sa klockan 12 det finns matsalen ska öppnas till klockan 13, så ni måste då dit och äta och sådär. Så, det var en natt vi var där och alla vi i familjen tänkte: åh, det är jättesvårt, vad ska vi göra imorgon?*

*Dom har sagt vi måste vänta här kanske... mer än två veckor sen vi ska dela igen<sup>18</sup>, vi ska till en plats där vi kan bo när man väntar på asylprocess. Så det var... två dagar vi var där och sen min lilla dotter hon blev sjuk och jag pratade med någon personal där. Och jag sa: "Hon är sjuk, hjälpa mig jag ska eh... vad heter det, träffa en läkare". Dom sa: "Du kan själv eh... hyra en taxi gå och...". På den tiden jag pratade engelska så dom pratade engelska och det var okej. Så jag sa: "Jag vet inte var, var är, var ligger eh... vad heter, läkare". Dom sa: "Okej, vi ska boka, men vi kan inte hjälpa dig att träffa en läkare". Så det var jättedåligt situation för min dotter. Hon hade feber eh... jag vet inte, 39 grader någonting. Så det var faktiskt farligt så, jag tänkte så det blir jättedåligt att stanna här, den platsen, campen. //...//*

*Och man kan säga före man fick uppehållstillstånd det är som man eh... som man eh... går eller som man promenerar på, eh vad heter... eh...mörk eller på vad heter?*

**Jag:** *När det är mörkt på natten, eller*

---

<sup>18</sup> Darush beskriver hur alla nyanlända flyktingar i omgångar blev utspridda till olika platser.

**Darush:** Ja, nej, det kommer... vad heter? När det är vinter och vad kommer när man kan inte...

**Jag:** Eh, dimma

**Darush:** Dimma ja. Man promenerar i dimma, man vet inte vad är efter den process. Vad ska hända? Det är, du tänker att: okej du hade problem när du kom här och du har skrivit någonting att någon ska bestämma över den papper att du ska stanna eller inte. Så hela tiden man tänker att: vad ska hända efter? Vad ska hända imorgon? Så man väntar och väntar, så det påverkar på hälsan. Man vet inte vad man ska göra. Vad är framtiden? Vad ska hända med mina barn? Vad ska du göra här? Var, var jag rätt att komma hit, kanske det var fel eh... mm... land jag har hittat så. Det kommer hela den, det kommer hela eh... moment att eh jag var fel. Vad ska hända imorgon?

Och när man kollar på andra folk: åh, dom har uppehållstillstånd. Dom har ingen problem, dom har en bra liv här. Allting är bra. All problem är, alla påverka oss och man skäms faktiskt.

**Jag:** skäms...

**Darush:** Skäms att eh när man går ut man tänker själv att dom andra vet att jag har ingen uppehållstillstånd. Det kommer automatiskt att man tänker okej det finns skillnad mellan mig och andra, även invandrare. Dom är jätteglad... så kanske dom har uppehållstillstånd, men vi tänker så. Kanske dom vet att vi har inget uppehållstillstånd. Vi vågade inte att prata mycket med folk därför vi är, vi... kanske dom ska eh fråga: "Har du uppehållstillstånd?". Jag ska säga, vad jag ska säga: "Nej, ja". Så, det var en jättedålig situation. Dålig tid, så man kan inte tänka: vad ska man göra?

Och på den tid som man fick problem, det kommer mer problem från till exempel eh... migrationsverket att dom beslutat att du måste stanna hemma hela tiden. Så vad ska man göra hemma om man har ingenting att göra? Det är bättre om man går i skolan. //...//

**Jag:** Mm, jag... ja, jättespännande och höra. Eh, jag tänker lite på... Själv har jag tänkt mycket på att lämna ett land och så komma till ett helt nytt land och... eum... och dessutom när man kommer till nya landet och få vänta såsom ni fick vänta i två och ett halvt år. Om du tycker att det har påverkat dig, hur du tycker det har påverkat dig som person? Förstår du frågan?

**Darush:** Ja, för det första jag kan säga okej jag jobbade där 25 år som byggnadsingenjör. Så jag hade mitt jobb, jag hade mitt företag, så kanske eum livet var bra, men problemet var från regeringen så därför jag lämnade där. Och sen när jag kom till Sverige och så...

Jag jobbade som vanligt som man jobbar här till exempel 7-16, men i mitt hemland jag eum... jättesvårt därför kostnaden i kommunen var dåligt så man måste jobba eh... kanske på två ställen. Så jag började att jobba klockan 8-16, sen 18-22 och så hem. Och hela tiden jag jobbade, kanske man kan säga 16 timmar jag jobbade. Jag var aktiv, 100 % aktiv. Så när jag kom hit jag blev noll, ingen aktiv. Även skolan, ingenting. Så man känner själv att jag har missat mitt liv.

Det är en del, att okej jag jobbade 25 år, men här jag kan inte prata till exempel svenska. Okej, jag kunde prata engelska. Så varför det finns ingen hjälp så jag kan eh... jobba tills jag fick beslut. Så, man har mycket energi och eh... man tänker okej kanske efter några månader när jag kan prata lite svenska, eller språket lite bättre. Jag kan jobba som jag har jobbat förut, så det blir ingenting. Kommer inget jobb. /.../ Så, jag har förlorat allting. Tills nu, jag är inte så aktiv, därför eh... jag vet inte varför men eh... kanske 25 år att man jobbar på en eh riktigt jobb. /.../ Så man känner att jag är ingenting. Jag var någon som aktiv, 16 eller 14 timmar om dagen. Men just nu vi har förlorat den energi och det finns ingen framtid att vi kan gå till jobbet. Så där vi kom, kom dåligt tills nu. Jag känner själv att, jag läste till exempel på högskolan och jag har, jag fick erfarenhet på mitt jobb. Men här det är ingenting, det är noll.

*Det betyder ingenting. Så man blir helt andra människor. Man måste veta kulturen. /.../ Så jag tror vi aldrig kommer, jag aldrig kommer till arbetsmarknaden (skrattar).*

**Jag:** *Det känns som att du aldrig kommer...*

**Darush:** *Ja, det jag tror*

**Jag:** *Ja, det måste verkligen va... bara föreställa sig att man har en utbildning i sitt land och man kan någonting och sen räknas...*

**Darush:** *Ja, ibland jag tänker: dom som kommer hit och dom har ingen utbildning, dom eh... trivs bättre än jag. Därför dom har ingen utbildning, så dom måste kanske gå och jobba lätt jobb och dom är efter... Eller ja, man kan inte säga lätt jobb, det är jobb. Dom förlorar ingenting. Dom tjänar bättre, dom fick bättre... om dom fick lite kompetens, det är mycket för dom. Därför dom hade ingenting förut om man säger. Så för dom som har utbildning, dom har mycket problem. Därför dom har gjort en process som man måste, alltså jag själv, jag har läst på engelska i fem år. Jag har inte på mitt hemland, jag var på Filippinerna i fem år, jag studerade på engelska. Sen den kompetensen, så jag använde. Det är utbildning du kan använda i hela världen. Men här det kommer att man fick problem. Så jag tror att dom som är utbildade, dom trivs bättre än jag.*

**Jag:** *Ja, för att du har förlorat...*

**Darush:** *Ja, dom förlorar ingenting. Men jag har förlorat eh... kanske mitt utbildning, liv. Och när man ska börja igen och det är... Ålder är jätte viktigt och nu är jag så gammal att jag inte kan sitta och läsa åtta eller sex timmar varje dag. Det sitter inte i min hjärna (skrattar) allting, speciellt... okej, det är teknisk utbildning och jag måste slå upp i lexikon till min språk och det tar mycket tid. Och sen eh... ibland är det många ord som jag inte ens förstår från lexikon till mitt språk – så det blir problem. Så det blir jättestort problem (skrattar) för framtiden. Men vi har, jag har även nu... jag är glad att jag är här. Jag bor med min familj och det är inget problem för dom. Så, vi ska se vad som händer i framtiden. Hoppas det går bra.*

### **Att berätta när livet inte är i kaos**

Darush berättelse skiljer sig från de andra berättelserna i denna studie. Tills nu har jag, för att närma mig en djupare förståelse av de berättelser jag tagit del av, tagit hjälp av Franks (1995) teorier om *The wounded storyteller*. När det gäller Darush håller inte längre jämförelsen med hur sårade personer berättar sin historia. Han berättar nämligen inte sin berättelse som en traumatiserad person, faktum är att han inte en enda gång pratar om att vara psykiskt sjuk, nervös eller stressad. Detta kan naturligtvis förklaras med att han haft tid på sig att retrospektivt skapa en berättelse eftersom han haft uppehållstillstånd sedan fyra år tillbaka. Andra faktorer spelar sannolikt också in: grad av tidigare trauma, hur länge han fått vänta på uppehållstillstånd, kultur, tidigare erfarenheter av att ta sig igenom svåra upplevelser osv.

Darush är den av deltagarna i denna studie som framställt den mest detaljrika berättelsen om honom och familjens kamp för att få ett bra liv i Sverige. Berättelsen är lätt att följa och är i stort sett kronologiskt ordnad. I jämförelse med de andra berättelserna ramar Darush in handlingen i sina berättelser med detaljerade upplysningar om hur många dagar de stannade vid ett ställe, vilken tid matsalen öppnades etc.

Berättelsen tar sitt avstamp i en kort redogörelse om varför familjen tvingades att lämna Iran, för att sedan fokusera på asylprocessen - det som jag bett Darush berätta om. Vi får därefter följa Darush berättelse om första tiden i Sverige, om hur utelämnad familjen var som nyanlända flyktingar. I utdraget ovan har jag bara tagit med en av



många berättelser som skildrar deras utsatthet som nyanlända. Efter berättelsen om dottern som fick feber berättar Darush att han bestämde att de inte kunde bo på det stället längre. De flyttade därför till en kompis i Göteborg. Där kunde de dock inte stanna, varför Darush tog kontakt med migrationsverket för att få flytta någon annanstans. De blev sedermera placerade i Vårgårda, och efter två veckor där skickade med buss till Storfors i Värmland dit de anlände ensamma på julaftonskväll. Efter en tid där tog Darush åter kontakt med migrationsverket eftersom staden var ”jättetråkig” och det inte fanns något att göra. Till slut fick de en plats på en liten ort i västra Sverige, där de blev kvar tills de fick beslut om uppehållstillstånd.

Familjen blir behandlade som skurkar, men Darush beskriver hur han inte tillåter sig att bli fånge i systemet. Trots att de blir behandlade som skurkar motsätter sig Darush att bli en stackare. Berättelsen om hur han fick kämpa för att få dottern till sjukhus är en av flera berättelser som visar på detta. Den ytligt sett dominerande berättelsen handlar om asylprocessens svårigheter och dilemman. Här finns underliggande teman såsom tristessen i att vänta och förlust av social identitet. Dessa teman kommer jag behandla mer ingående nedan.

Huvudkaraktären i berättelsen är Darush själv, därjämte är hans fru och barnen framträdande karaktärer. Den genomgående intrigen handlar om Darush kamp gentemot migrationsverket som hela tiden motarbetar honom. Han återkommer till hur migrationsverket i olika skeden säger till honom vad han inte kan göra, exempelvis att han inte kan gå i skolan längre när han fått avslagsbeslut. Berättelsen är ett drama där Darush delvis segrar. Hans vinst består i att han fick uppehållstillstånd, däremot har han förlorat mycket på vägen dit som han inser att han sannolikt aldrig kommer att kunna återfå. Framförallt har han förlorat sin tidigare sociala identitet.

### ***När den sociala identiteten kommer i gungning***

Det alltigenom överordnade temat i Darush berättelse är förlusten av den sociala identitet som han hade i Iran. I Iran hade han ett ”normalt” liv – Darush var välutbildad och hade dubbla arbeten. Att komma till Sverige var som att komma till ”ett litet rum”, säger han. Jag förstår i intervjun med Diana att detta inte bara är bokstavligt menat utan det är också en liknelse för att beskriva hur det är att ha ett bra liv och komma till Sverige och plötsligt inte ha någonting:

Det är så när... som om man kan jämföra, du har ett bra liv i en lägenhet, du har allt. Så jag tror att lämna den och komma till en liten rum som det finns ingenting där, så det är jätteskillnad. Så det påverkar hälsan och man eh... förstår inte varför. Men på grund av problemen måste man acceptera, men ändå det är hårt, eller svårt.

I Darush svar på min frågeställning om hur han förändrats som person utvecklas detta att förlora en social identitet och jag förstår att detta varit något av det mest centrala under hans asylprocess: ”Så när jag kom hit jag blev noll, ingen aktiv”, ”Så man känner själv att jag har missat mitt liv”, ”Så jag har förlorat allting”, ”Så man känner att jag är ingenting”. Efter att ha beskrivit hur han under 25 år arbetade som byggnadsingenjör och hur han brukade vara mycket aktiv sammanfattar han sitt svar på min fråga: ”Så man blir helt andra människor”.

Angel och Hjern (2004) menar att en dimension av exilen är sorgen av allt man förlorat genom att lämna sitt hemland. Förutom förlust av socialt nätverk, eventuell politisk kamp som man varit aktiv i och förlust av framtidsperspektiv, kan man som flykting också sörja förlust av en tidigare social identitet. Flyktingskapet kan innebära

ett fall på den sociala stegen som är svårt att acceptera, skriver de. I Darush berättelse är denna sistnämnda förlust mer märkbar än i någon annan av mina andra deltagares berättelser. Kanske beror det på att han faktiskt hade en social identitet som han innebär ett större fall på den sociala stegen än vad det gör för de andra? Darush reflekterar själv över detta och säger att han tror att de som kommer hit utbildade har det bättre än honom själv. Hans reflektion bekräftas av Angel och Hjern (ibid.) som skriver att den som levt under knappa omständigheter tidigare njuter av välståndet i Sverige, medan andra lider av en försämrad standard. Av alla berättelserna är det som nämnts Darush som tydligast lyfter fram denna förlust av social identitet, och faktiskt tycks det inte som om de andra haft det lika bra tidigare som Darush haft.

Att det blir så betydelsefullt för Darush att berätta om sitt yrke och hur han tidigare levde relativt gott, skulle kunna förstås som en strategi att skydda sig från de grupptillhörigheter som erbjuds honom här i Sverige: invandrare, socialbidragstagare, arbetslös etc. Skulle Darush godta dessa klassificeringar skulle han reducera beskrivningen av sig själv, men genom att framhäva tidigare yrkeserfarenhet och social status kan han bevara en självbild som han kan leva med. Detta kan jämföras med hur Ervin vägrar att bli klassificerad som psykiskt sjuk eller 'idiotisk' som jag skrivit om tidigare. Kanske blir en sådan identifikationspunkt som ett yrke än viktigare för en individ när man har förlorat alla andra referenspunkter att berätta sin historia utifrån? Behovet av identitet hos flyktingar att tillerkännas mänskligt värde var något som även Lennartsson (2007) noterade i sin intervjustudie.

Bauman (2004) skiljer mellan de människor vars identitetsanspråk inte erkänns av samhället och de människor som inte ens tillåts att göra anspråk på en identitet då de befinner sig utanför det sociala rum där identitet förhandlas. Att befinna sig utanför det sociala rummet menar jag kan jämföras med att befinna sig ett liminalt tillstånd där man är strukturellt osynlig. De flesta av mina intervjupersoner befinner sig utanför detta sociala rum. Darush tillhör dock den grupp som får göra anspråk på en social identitet, men hans anspråk erkänns inte. Kanske godtar man att han säger det, men så länge han inte får ett jobb inom sitt område kommer han att ha svårt att göra anspråk på denna del av sin identitetsuppfattning. Blackburn (2010) skriver i sin studie om människors prefererade berättelser, vilka hon i sin terapi arbetar med att förstärka. Om man befinner sig utanför det sociala rum där identiteter erkänns eller inte erkänns kan det vara svårt att ha en prefererad berättelse. Bauman skriver:

After all, asking 'who you are' make sense to you only once you believe that you can be someone other than you are; only if you have a choice, and only if it depends on you what you choose; only if you have to do something, that is, for the choice to be 'real' and to hold.

Bauman 2004 s. 19

Som jag förstår Bauman är hans poäng att reflekterandet över den egna personen inte är meningsfull förrän det finns en bild av att man skulle kunna vara något annat än vad man är. Alltså i liminalitetens tillstånd är det meningslöst att fråga sig själv "vem man är" eftersom valmöjligheterna/möjlighetshorisonten att vara någon annan inte tycks finnas.

Både Darush och Ervin menar att de kan vara något annat än de kategorier som står tillbuds för dem som invandrare och flyktingar. Måhända är en av svårigheterna för mina andra berättare att de accepterat de 'tunna' beskrivningar som givits dem. Med tunna beskrivningar menar jag när man exempelvis bara beskriver sig själv som psykiskt sjuk och andra berättelser om en själv därför får en perifer roll. Man skulle kunna säga att de andra berättarna inte ser en möjlighetshorisont att ha en föredragen

berättelse (jmf Hylland Eriksen 2004), och på grund av detta blir identiteten som psykiskt sjuk, nervös och stressad central i deras berättelser.

Kulturell identifikation är en annan företeelse som refererar till den sociala identiteten. I mitt empiriska material finns emellertid relativt få uttalanden där man hänvisar till någon form av kulturell identifikation som referenspunkt för att framhålla sig själv. Vid ett tillfälle förenas dock vikten av utbildning med kulturell identifikation. Darush tolkar/förklarar något som Diana sagt:

Vi, vi som Iranier, vi tänker mycket om eh... våra barn ska bli utbildade så. Även nu här kanske det är eh... kanske här det är lite annorlunda, jag vet inte. Men för oss, till exempel när pappa är utbildad man tänker att eh... barnen ska bli bättre än pappa, bättre nivå. Och när man tänker så och det är i våran kultur, att när man kommer från en utbildad familj så alla barnen ska bli bättre än föräldrar. Så det är någonting som vi saknar, som gör jätteont. Och hon är sjuk och det påverkas mycket på våran framtid. Så det är så.

För att underbygga hur viktigt de tycker det är med utbildning tar de hjälp av deras etnicitet: ”Vi som Iranier...” och ”i våran kultur...”. Det här är ett exempel på hur likhet och skillnader används för att skapa vår identitet, samtidigt som vi sett att intervjupersonerna också förhåller sig till många andra referenspunkter i sina berättelser. Människan är helt enkelt för komplex och även motsägelsefull. Exempel på motsägelsefullhet märks i en sekvens i Ervins berättelse:

När ett barn skriker på natten kan någon anmäla. Någon, mest utlänningar än om man är svensk. Kanske om det är någon som inte är svensk, då kan det vara 50/50, men det beror på, ja. Men om det också är en utlänning... det är många, jag är själv utländsk. Men jag bara säger jag gillar inte om jag bor med någon utländsk mitt emot.

Ervin pratar här om hur svårt det är att leva som gömd eftersom vem som helst kan anmäla att man bor där, till exempel om hans barn skriker på natten. Sedan kommer detta lite motsägelsefulla resonemang där han säger att han inte vill bo med utlänningar, samtidigt som han inrymmer att han själv är utlänning. I sitt fortsatta resonemang menar Ervin att svenskar inte skvallrar på samma sätt som utlänningar gör. Underförstått betraktar inte Ervin sig själv som en del av den stora gruppen invandrare i allmänhet.

Darush kommer in på skillnader inom gruppen ’asylsökande’ när han drar sig till minnes hur han brukade tänka att personer med uppehållstillstånd kunde se på honom att han inte hade det. Han säger att han skämdes för att gå ut på grund av detta. Goffman [1963] (2005) menar att det går att urskilja tre olika typer av stigma: kroppsliga missbildningar, fläckar på den personliga karaktären eller ’tribala’ (stambetingade) stigma som exempelvis ras, nation och religion. Den skam som Darush pratar om handlar om risken för att bli misskrediterad på grund av personlig karaktär. Frågan som dock inte besvaras direkt är vilka personliga karaktärer som han tänker tillhör asylsökande. Betraktas man av andra invandrare som ohederlig innan man fått uppehållstillstånd? Eller är man kanske en stackare? Psykiskt instabil? Här ger Darush berättelse inga svar.

Angel och Hjern (2004) skriver om ”förlust” av social identitet. Ordet förlust kan antyda att man inte längre har någon identitet. Darush har visserligen delvis förlorat en tidigare social identitet. Samtidigt tyder hans berättelse på att han anstränger för att i någon mån kunna bevara denna tidigare sociala identitet som han själv vill identifiera

sig med. Det är en förlust som i allra högsta grad är närvarande i hans livsberättelse och således konstruktionen av hans identitet.

### ***Tristessen – från att vara 100 % aktiv till noll***

”... så det blir ingenting. Det kommer inget jobb” säger Darush. Det andra centrala temat i hans berättelse är tristessen som präglar livet i väntan på asyl (som visserligen är nära sammankopplat med ovanstående resonemang om den sociala identiteten). När de andra deltagarna fokuserar på psykisk sjukdom och stress, talar Darush istället om tristess. Han berättar om hur han tidigare var en mycket aktiv man, men att han här blivit ”ingenting”. Han säger att man i början har mycket energi, en energi som försvinner efterhand som man inser att det inte kommer något jobb. Berättelser om hur han och frun tvingats in i inaktivitet löper som en röd tråd igenom helhetsberättelsen. Flera av hans berättelser handlar om hans strider med migrationsverket om att i alla fall få lov att gå i skolan under asylprocessen. Han säger att det är ett problem att migrationsverket bestämmer att man måste vara hemma hela tiden: ”Så vad ska man göra hemma om man har ingenting göra? Det är bättre att man går i skolan.” Genom att betona rastlösheten framhäver Darush en bild av sig själv som en person som egentligen är aktiv.

En del av problemet med asyltidens väntan är att man både ska förberedas för integration och vara beredd på ett återvändande. Men som Darush säger så läser han hellre svenska här och kommer tillbaka till Iran med mer kunskap än vad han hade när han lämnade sitt land: ”Då vet man i alla fall lite mer om den platsen som man varit på”.

Även Adelina pratar om att det är tråkigt att bara sitta hemma, hon lyfter i samband med detta fram att hon är en ung person:

Så mina barn kan gå på dagis, kanske jag kan få något jobb så jag kan jobba. Därför det är mycket tråkigt att sitta hemma. Jag vet, jag kan gå, promenera utan att vara rädd för mitt liv. Men jag har inte... jag sitter bara hemma. Jag är en ungdom, en ung person och jag vill ha ett normalt liv.

En väsentlig skillnad mellan Adelina och Darush är emellertid att Adelina ser en framtid om hon kan få stanna i Sverige. Hon föreställer sig hur barnen kommer gå på dagis och hur hon kanske kan få ett arbete. Darush däremot konstaterar efter att ha haft uppehållstillstånd i fyra år: ”Så jag tror vi aldrig kommer, jag aldrig kommer till arbetsmarknaden”. Efter detta konstaterande följer ett uppgivet skrott.

Enligt Thomas Johansson (2002) har en stor del av framförallt mäns identitetsskapande traditionellt hört nära samman med arbetet. Att arbeta eller gå i skolan har inte bara med försörjning att göra, utan det ger också mening och en känsla av tillhörighet. Det är en viktig del i vår identitetskonstruktion och våra berättelser om oss själva. Inaktivitet kan därutöver utgöra ett potentiellt stigma grundat på uppfattningen av asylsökande som ohederliga människor som vill komma hit och utnyttja den svenska välfärden. I mötet med nya människor är oftast sysselsättning ett tema som kommer på tal ganska snart för att ge den andre en bild av vem man är. Detta sammantaget ger en bild av svårigheter i identitetskonstruerandet för Darush.

Utredarna i *Aktiv väntan – asylsökande i Sverige* (SOU 2009:19) bekräftar att aktivitetsnivån bland asylsökande är låg. De framhåller att bristen på meningsfull sysselsättning för många leder till passivitet och isolering, vilket i sin tur påverkar människors hälsa. Asylprocessens väntan får inte bli en tid där individens självkänsla och initiativkraft successivt bryts ner, skriver de. Ervin framhåller i sin berättelse att

sysslöshet gör människor sjuka. I en sekvens berättar han om en konversation med migrationsverket om just arbetstillstånd:

Ge mig bara arbetstillstånd, skit i uppehållstillstånd. Om jag får arbetstillstånd då får jag sen uppehållstillstånd. /.../ Ni låter dom ska leva fem, sex, sju, åtta, nio, tio år i Sverige tills man blir stressad, deprimerad... träffa hela tiden psykiatri och psykiater. Jaha, jomen det är sant att han är sjuk: ge honom uppehållstillstånd.

Märk hur hans moraliska skyldighet att berätta framträder igen, han pratar inte bara för sin egen del utan för alla flyktingar. Innan ovanstående excerpt har han hållit en utläggning om hur bra det vore om Sverige gav amnesti till alla gömda för att samhället då skulle få in skattepengar. Poängen i detta sammanhang är emellertid att sysslösheten under "fem, sex, sju, åtta, nio, tio år..." gör att man till slut blir psykiskt sjuk. Darush säger vid ett tillfälle: "Man blev galen, när man kan göra ingenting."

### ***Finns det någon skillnad i hur kvinnor och män berättar?***

Jag är medveten om att det är problematiskt att endast plocka ut genus som en faktor när exempelvis ålder, etnicitet och klass är variabler som också inverkar på hur och vad man berättar. Jag har till viss del berört dessa variabler invävt i analysen ovan. Ålder omnämns som en faktor för att till exempel kunna föreställa sig en framtid kontra en mer uppgiven berättelse, klassfrågan berördes till viss del i avsnittet om social identitet i gungning. Vad gäller etnicitet utgör det empiriska materialet inte tillräcklig grund för att göra en ingående analys eftersom fem av berättarna kommer från Balkan och två av dem från Iran, underlaget är således varken tillräcklig stort eller jämnt fördelat. Genusfrågan har dock inte berörts i någon större omfattning, varför jag ser en poäng i att nämna några ord om det. När jag skiljer ut kön som ett element för analys gör jag det med utgångspunkten att könsidentitet konstrueras socialt i de berättelser vi framhåller om oss själva och berättelser som vi tar del av.

Deltagarna förhåller sig på många sätt till vad vi brukar kalla traditionella könsroller, exempelvis att mannen är den ansvariga för familjen och den som framförallt borde försörja sin familj. Inte minst märks detta i Darush berättelse. Ovan skrev jag om hur viktigt det var för honom att få behålla sin sociala identitet som välutbildad man, i detta kan man utläsa en plikt i att det traditionellt sett är mannen som ska ansvara för och försörja sin familj.

När Ervin pratar om att han är samma människa nu som förut kommer han in på att han också ser det som sin plikt att försörja sin familj: "För längesen jag tänker alltid att ha en bra liv jobba, försörja familj så här att hjälpa varandra, hjälpa andra och så." Vid ett annat tillfälle tar han upp att han fick hjälp av människor som skänkte kläder när de levde som gömda, men att det ändå inte blev den bästa hjälpen:

Vi hade folk som hjälpte oss med kläder, vi hade folk som hjälpte oss med mat och så med medicin, med sjuk, med allting sådant. Men ändå dom kunde inte hjälpa som det ska. Som exempel som man jobbar, så man försörjer själv familj.

Adelina nämner visserligen att hon kanske kan få något jobb i framtiden (se ovan i avsnittet om tristessen), men samtidigt säger hon senare i samma stycke: "Därför jag säger jag vill ha normalt liv, en normal framtid och barnen gå på dagis, min man gå på jobbet och jag koka mat hemma."

I Darush berättelse tycks det som om det är han som sköter den mesta kontakten med migrationsverket, och i dessa berättelser betonas än en gång bilden av självet som handlingskraftigt och ansvarigt för familjen. Detta märks också i de andra männens berättelser:

Kom till Sverige 2006, jag prata till migration: ”min fru har inte medborgarskap”. Han<sup>19</sup> prata: ”kanske ja, eh” Förstår? Han prata inte riktigt. Jag prata: ”min fru har inte medborgarskap i Serbien.” Han prata: ”ge henne en ny identitet.” Jag kom inte hit från mitt land, jag kom från Danmark, måste jag hämta papper i Danmark?

Besim

Besim beskriver hur han sköter samtalen med migrationsverket och det tycks som om han också för sin frus talan. Ervin säger:

När min fru gick in då sa jag till migrationsverket: ”jag vill vara inne, jag bara vill lyssna hur tolken tolkar”. Och hon säger: ”jomen hon är alban hon har albansk tolk, jo”. Jag säger: ”jag skiter i albansk tolk, jag tolkar själv”. ”Jamen du får inte”. ”Jo, jag får”. /.../ Sen tolkade jag alltid för min fru.

Ervin beskriver här hur opålitliga tolkar kan vara. I citatet ser vi hur han tar ansvar och också handlar. Kvinnorna pratar i högre grad om relationer och bemötande när de pratar om migrationsverket. Det är inga motståndsberättelser på samma sätt som hos männen. Blerta försöker i excerptet nedan få fram att det är jobbigt och stressande för henne att prata med migrationsverket (och även hur jobbigt det är att prata *om* migrationsverket):

**Blerta:** Jag prata migrationsverket, prata... åh migration inte, det inte... uff, inte eh... inte vill prata med, förstå? Jag så mycket till migrationsverket om...

Diana berättade, som jag tidigare noterat, hur hon upplevde att hon blev olika bemött av migrationsverket före och efter att hon fått uppehållstillstånd. När det gäller hur kvinnor och män berättar har samtalsforskning uppmärksammat att manlig samtalsstil utmärks av betoning på hierarkiska strukturer och statusorientering, medan berättelser om människor och relationer utmärker en kvinnlig samtalsstil (Johansson 2005 med hänvisning till Tannen 1990).

Kvinnorna har i berättelserna en benägenhet att i högre grad framställa sig själva som offer, emedan männen som vi noterat i större utsträckning beskriver sig själva som handlingskraftiga. Detta kan sammankopplas med den traditionella synen på mannen som familjeförsörjare. Carin Norrby (1998) noterade även hon hur kvinnors och mäns framställning av berättarjaget skilde sig åt gällande detta att framställa sig själv som offer respektive handlingskraftig.

En avslutande observation är emellertid, som redan omnämnts, att barnens centrala roll är lika i både kvinnors och mäns berättelser. Mina intervjupersoner har en gemensam om än tunn livstråd – barnen!

### ***Livet är hårt men jag klarar mig alltid***

Det tredje och sista mönstret av berättelser som Johansson (2005) kunde urskilja bland sina intervjuer med de nicaraguanska låginkomsttagande kvinnorna var: *Livet är hårt men jag klarar mig alltid*. Darush berättelse stämmer väl överens med denna typ av

---

<sup>19</sup> Handläggaren på migrationsverket.

intrig. Här framhävs förmågan att överleva och klara sig 'trots allt'. Berättaren har varit med om mycket lidande, men historien präglas av en positiv ton. Samtalet med Darush är på ett sätt lättsamt, men samtidigt förstår jag att hans liv innehåller mycket sorg. Det finns också en underliggande ton av uppgivenhet, samtidigt som han kämpar på.

I sista stycket i utdraget ovan beskriver Darush hur han nu är så gammal att han inte längre kan studera sex, åtta timmar om dagen. Resonemanget har egentligen börjat långt tidigare när han pratar om att han förmodligen aldrig kommer att komma ut på arbetsmarknaden. Detta konstaterande är en enorm sorg hos Darush, men till sist avslutas det hela med att han ändå säger att han är glad att vara här. "Jag bor med min familj och det är inget problem för dem. Så, vi ska se vad händer i framtiden (skrattar). Hoppas går bra.", säger han.

Darush berättelse skiljer sig även här från de andra berättelserna i denna studie. Denna anda av att klara sig trots allt känns inte igen i de andra berättelserna. När det gäller Diana är det som nämnts svårt att analysera hennes berättelse, då det är svårt att avgöra om det är hon eller Darush som berättar. Måhända är det deras gemensamma berättelse? I samband med metaforen om att det är som att komma till ett litet rum (se avsnitt om när den sociala identiteten kommer i gungning) säger de emellertid: "Men på grund av problemen måste man acceptera, men ändå det är hårt, eller svårt". Acceptans är nyckelordet. Livet är hårt, men man måste acceptera att det har blivit som det blivit.

## 8. SLUTSATSER OCH DISKUSSION

### Sammanfattning och slutsatser

Inget kan bättre sammanfatta denna uppsats än det citat som jag inledde hela rapporten med:

Man promenerar i dimma, man vet inte vad som är efter den process. /.../ Så hela tiden man tänker vad ska hända efter? Vad ska hända imorgon? Så man väntar och väntar...

Det var Darush som liknade asylprocessens ovissa väntan med att promenera i vinterdimmor. Det är farligt att promenera i dimma. Det är farligt att inte kunna se vart nästa fotsteg leder, eller ens vilken markyta man promenerar på.

Syftet med uppsatsen var att ge ökad förståelse kring hur flyktingskap och en lång asylprocess påverkar människors förmåga att berätta och således deras möjlighet att vara aktiva i konstruktionen av sin identitet. Jag ställde fyra frågor i början som jag nu vill återkoppla till för att sammanfatta och diskutera studiens resultat.

*Vad kan det innebära för en individs identitet att fly sitt land och under lång tid vänta på beslut om asyl?* Att asylprocessen påverkar människors berättelser, identiteter och självbilder är ett tydligt resultat i denna studie. Det finns även flera klara indikationer som visar att det spelar roll hur länge processen varar. Att hantera väntans villkor upptar intervjupersonernas berättelser och att reflektera över den egna identiteten uppslukas helt av ovissheten. Som asylsökande befinner man sig utanför det sociala rum där identiteter förhandlas. Det finns heller inte tillräckliga medel för dem att kunna (om)konstruera sin identitet, uttryckt annorlunda finns det inget utrymme att fundera över vem man är när basala behov inte är uppfyllda.

*Vilka berättelser kan berättas?* Det viktigaste som min studie fått fram är att asylprocessens erfarenheter för merparten av mina intervjupersoner inte låter sig berättas, i alla fall inte när man befinner sig mitt i processen eller när processens avgörande ligger allt för nära i tiden. Lidandet är för stort. I grunden bygger vårt berättande på något förgånget som leder till en bild av en förutsägbar framtid, de personer som intervjuats i denna studie saknar dock både riktning och framtidsvision. Det är helt enkelt omöjligt att berätta när man befinner sig i tjock dimma. Det står klart att just asylprocessen är en oerhört svår del av livet att berätta om för de personer jag intervjuat.

Mina intervjupersoner tycker emellertid att det är viktigt att berätta om asylprocessen. I några berättelser framträder detta tydligare än i andra. Vid analysen av Ervins berättelse framkommer att det finns en moralisk skyldighet att berätta. Han berättar för att vara en röst även för andra asylsökande. En berättelse i det empiriska materialet urskiljer sig från de andra, det är Darush berättelse som visar att det också finns berättelser om asylprocessen som gärna berättas. Det tycks vara lättare att berätta en sammanhållen berättelse om asylprocessen när det hunnit gå en viss tid från när man fått beslut om uppehållstillstånd.

*Vilken verklighet lyfts fram som central i berättelserna?* Den oändliga väntans ovisshet är den verklighet som de asylsökande gång på gång skildrar och betonar i sina berättelser. De vet ingenting om framtiden. De frågar sig ständigt: vad ska hända? Törs man titta i brevlådan idag? Kanske är det ett brev från migrationsverket? Är det bra eller dåligt? Ännu en dag med blandade känslor av hopp, lättnad och bakslag. Ännu en dag



av absurd väntan och obesvarade frågor. Maktlösheten är påtaglig, det är någon annan som bestämmer om framtiden. Vidare är upplevelsen av misstrohet stark i berättelserna – att bli betraktade som ohederliga människor. Detta är den verklighet som de asylsökande tvingas förhålla sig till varje dag.

*Hur hanterar de sin situation och ger sina liv mening?* När det inte finns några framtidsutsikter och besluten om individers framtid ligger i andras händer är det svårt att hitta mening i livet. Uppgivenheten är omisskännlig i berättelserna. Flera av de personer jag intervjuat uttrycker att de har gett upp sina egna liv. Att de orkar fortsätta leva beror för många av dem endast på att de har barn som de hoppas kan få ett bättre liv. Ett sätt att skapa någon form av kontroll över det egna livet är att leva en dag i taget. En dag är en överskådlig tidsrymd.

Efter asylprocessen går det att retroaktivt skapa mening av de erfarenheter man genomlidit. Ervin, som fått uppehållstillstånd, försöker exempelvis att idag hjälpa andra människor som befinner sig i liknande situation som han själv varit i.

## Slutdiskussion

Att få vara någon och att tillerkännas mänskligt värde är grundläggande för mänsklig existens. När jag lyssnat på mina intervjupersoners berättelser blir jag både ledsen och upprörd över att mitt hemland kan bemöta hjälpsökande människor så illa som vi gör. Intervjupersonernas utsatthet och skildringar av hur utelämnade de är under asylprocessen har berört mig starkt.

Dimma gör inte bara att man själv inte kan se vart man är på väg, det gör också att omgivningen inte ser dem som befinner sig i den. Asylsökande är idag en osynlig grupp i vårt samhälle. Inte minst tydligt blir det i min analys om att befinna sig i ett liminalt tillstånd. Människor som befinner sig i ett sådant tillstånd är "at very least 'betwixt' and 'between' all recognized fixed points in space-time of structural classification" skriver Turner (1979 s. 236). Vi behöver hitta ett sätt där människor inte tvingas avstanna sina liv i ett liminalt tillstånd, utan där det även under väntetiden finns möjlighet att finnas till och berätta, där de asylsökandes beskrivningar av sig själva kan få möjlighet att berikas även under väntetiden, för att undvika att de till slut inte kan beskriva sig på andra sätt än som stressade, nervösa och psykiskt sjuka. Vad är det som hindrar att asylsökande under asylprocessen kan ha samma rättigheter som andra människor i landet? Att bli en del av samhället under asyltiden anser jag inte vara ett hinder för ett eventuellt återvändande vid avslag, snarare skulle det underlätta då människors liv inte avstannat.

Inledningsvis skrev jag att statens offentliga utredning (SOU 2009:19) förespråkade bättre organiserad sysselsättning för asylsökande – detta helt i linje med vår regerings arbetslinje. Som vi sett är tristessen en stor del av asylsökandes vardag, i alla fall i den retrospektiva berättelsen. Här kan sysselsättning absolut spela stor roll, samtidigt så tycks diskussionen om vilket psykosocialt stöd flyktingar behöver lysa med sin frånvaro. Jag menar att det sociala arbetet har brustit inom detta område. Liksom samhället i stort står socialtjänsten handfallen när det gäller asylsökande. Socialtjänsten nämns bara en gång i mina berättelser och det är när Ervin pratar om att barnen skulle kunna bli omhändertagna om han tillät läkare att definiera honom som psykiskt sjuk. Socialtjänsten framstår i Ervins berättelse snarare som ett hot än som en stödjande myndighet. Ingen av mina intervjupersoner pratar om något som helst socialt stöd från andra än frivilligt engagerade människor. Dessa frivilliga spelar en viktig roll, men samhället bör inte överlämna detta arbete helt åt denna sektor. Det är hög tid att socialarbetare organiserar sig för att kunna erbjuda flyktingar psykosocialt stöd. Det

sociala arbetets viktigaste uppgift är att verka för utsatta människor och att arbeta för och med de människor som befinner sig i samhällets marginaler. Vi får inte tillåta att människor befinner sig ingenmansland. Att människors röster blir hörda är i detta arbete mycket viktigt, samt att asylsökandes berättelser och identitetsanspråk tillerkänns i samhället. Frank (1995 s. xii) skriver: "In stories, the teller not only recovers her voice; she becomes a witness to the conditions that rob others of their voices. When any person recovers his voice, many people begin to speak through that story".

När det gäller migrationsverkets bemötande av asylsökande visar Lundbergs (2009) studie att det bland handläggare finns åsikter om att de människor som kommer hit inte har några 'riktiga' asylskäl. Det finns en inställning hos handläggare på migrationsverket att asylsökande generellt inte är hederliga människor. Att grunda bedömningar på asylsökandes berättelsers detaljrikedom, hur sammanhängande de är och hur fria från motstridigheter de är, anser jag vara vaga grunder att fatta beslut på. Denna studie visar på hur svårt det är att framställa just den här typen av berättelser när man befinner sig i kaos. Det betyder dock inte att berättelsen inte finns.

Ibland tvingas asylsökande att framställa en 'osann' berättelse av rädsla för sitt eller någon annans liv. Ervin berättar till exempel att han inte berättade sanningen för migrationsverket för att inte utsätta sin faster för fara. Detta är dock inte bevis för att han inte är en hederlig människa med 'riktiga' asylskäl. Migrationsverket bygger med andra ord sina beslut på ytterst dåliga beslutsunderlag. Det är inte rättssäkert. Mina intervjupersoners berättelser vittnar om hur migrationsverkets agerande successivt bryter ner deras självbilder, vilket resulterar i att de psykiskt mår allt sämre och sämre i det land där de hoppades på att få skydd.

I mina intervjupersoners berättelser är migrationsverket antagonisten, det vill säga den karaktär som ständigt motarbetar dem. Att migrationsverket av dem jag intervjuat tilldelas en motståndares identitet klingar inte väl med verkets uppdrag att ta emot asylsökande och värna om deras rätt till skydd.

Vad gäller framtida forskning ser jag framförallt behov av studier som fokuserar hur migrationsverkets arbetssätt kan utvecklas för att möjliggöra lyssnade till människors berättelser, samt hur det sociala arbetet kan förbättras för asylsökande. Hur kan vi uppmuntra berättande och möjliggöra en sund identitetskonstruktion? Jag ser vidare ett behov av att framtida forskning undersöker barns berättande och identiteter. Dels utifrån barns egna berättelser och dels utifrån hur föräldrars berättande påverkar barns självbilder.

När jag sitter och skriver dessa slutord får jag höra att polisen hittat Blerta och Blusha (Besim var inte hemma vid tillfället). Familjen ska utvisas. De får inte stanna i Sverige. 11 år i dimma tycks inte vara nog för att få uppehållstillstånd för synnerligen ömmande omständigheter. Det är hög tid att börja lyssna på människors berättelser. Inte bara höra, utan anstränga sig för att förstå. Även de berättelser som inte kan berättas behöver bli lyssnade på!

## LITTERATUR

Angel, Birgitta och Hjern Anders (2004) *Att möta flyktingar*. Lund: Studentlitteratur.

Bauman, Zygmunt (2004): *Identity Conversations with Benedetto Vecchi*. Cambridge: Polity Press.

Bek-Pedersen, Kathrine och Montgomery, Edith (2006): "Narratives of the Past and Present: Young Refugees' Construction of a Family Identity in Exile", *Journal of Refugee Studies*, vol. 19 (1), s. 94-112.

Blackburn, Pannie J. (2010): "Creating space for preferred identities: narrativa practice conversions about gender and culture in the context of trauma", *Journal of Family Therapy*, vol. 32, s. 4-26.

Brekke, Jean-Paul (2004): *While we are waiting: Uncertainty and empowerment among asylum-seekers in Sweden*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning (Institute for Social Research), Report 2004:10.

Bunar, Nihad (1998): "Identitet, flyktingskap, vardagsliv. Självbiografi som en narrativ konstruktion" i: Ålund, Aleksandra (red.), *Mot ett normalt liv: Bosniska flyktingar i Norden*. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet, Nord 1998:7.

Bäck-Wiklund Margareta och Bergsten, Birgitta [1997] (2010): *Det moderna föräldraskapet – en studie av familj och kön i förändring*. Stockholm: Natur och Kultur.

Eastmond, Marita (2010): "Gäster i välfärden? Föräldraskap i asylprocessen" i Andersson, Hans E, Ascher, Henry, Björnberg, Ulla och Eastmond, Marita (red.): *Mellan det förflutna och framtiden. Asylsökande barns välfärd, hälsa och välbefinnande*. Göteborg: Göteborgs Universitet, Centrum för Europaforskning.

Ekblad, Solveig (2009): "Upplevd ohälsa hos vuxna asylsökande", i: Fryklund, Björn och Lundberg, Anna (red.), *Current themes in IMER (Internationell migration och etniska relationer) Research*, nr. 9, s. 170-192.

Forinder, Ulla (2008): "Människors berättelser om sorger, lidanden och kriser" i Larsson, Sam, Sjöblom, Yvonne och Lilja, John (red.): *Narrativa metoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Frank, Arthur W. (1995): *The wounded storyteller: body, illness, and ethics*. Chicago: The University of Chicago Press.

Ghorashi, Halleh (2007): "Giving silence a chance: the importance of life stories for research on refugees.", *Journal of refugee studies* vol. 21(1), s.117-132.

Giddens, Anthony (1991): *Modernity and self-identity*. Cambridge: Polity Press.

Goffman, Erving [1963] (2005): *Stigma. Den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Gorst-Unsworth, C. och Goldenberg, E. (1998): "Psychological sequelae of torture and organised violence suffered by refugees from Iraq. Trauma-related factors compared with social factors in exile", *The British journal of Psychiatrists*, vol. 172, s. 90-94.

Hammarén, Nils och Johansson, Thomas (2009): *Identitet*. Malmö: Liber.

Hondius, Adger; Willigen, Loes; Kleijn, Wim och van der Ploeg, Henk (2000): "Health problems among Latin-American and Middle-Eastern refugees in the Netherlands: Relations with violence exposure and ongoing sociopsychological strain", *Journal of Traumatic Stress*, vol. 13(4), s. 619-634.

Händel, Stella och Siewertz, Helena (2010): "*Kallar ni det här för en människa?*" – En intervjustudie om gömda flyktingars upplevelse av sig själva. Examensarbete vid psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Hydén, Lars-Christer (1997): "De otaliga berättelserna" i Hydén, Lars-Christer och Hydén Margareta (red.): *Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Stockholm: Liber.

Hydén, Margareta (2008): "Om den svåra konsten att lyssna till berättelser" i Larsson, Sam, Sjöblom, Yvonne och Lilja, John (red.): *Narrativa metoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Hylland Eriksen, Thomas (2004): *Rötter och fötter. Identitet i en föränderlig tid*. Nora: Nya Doxa.

Johansson, Anna (2005): *Narrativ teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, Thomas (2002): *Bilder av självet*. Stockholm: Natur och Kultur.

Kohler Riessman, Catherine (2008): "Analys av individuella berättelser" i Larsson, Sam; Sjöblom, Yvonne och Lilja, John (red.): *Narrativa metoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lacroix, Marie (2004): "Canadian Refugee Policy and the Social Construction of the Refugee Claimant Subjectivity: Understanding Refugeeeness", *Journal of Refugee Studies*, vol. 17(2), s. 147-166.

Lennartsson, Rebecka (2007): *Mellan hopp och förtvivlan. Erfarenheter och strategier i väntan på asyl*. En skriftserie från NTG (Den nationella tema gruppen)-asyl och integration, nr 4.

Leudar, Ivan; Hayes, Jacqueline; Nekvapil, Jirí och Turner Baker, Johanna (2008): "Hostility themes in media, community and refugee narratives", *Discourse och Society* vol. 19(2), s. 187-221.

Loodin, Henrik (2009): "Living in "Contra life" – a biographical approach to posttraumatic stress disorder" i: *Biografier från gränslandet – En sociologisk studie om psykiatrins förändrade kontrollmekanismer*. Lund: Mediatryck Lunds universitet.

Lundberg, Anna (2009): *Principen om barnets bästa i asylprocessen. Ett konstruktivt verktyg eller kejsarens nya kläder?* Malmö: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare.

Mansouri, Fethi och Cauchi, Stephanie (2007): "A Psychological Perspective on Australia's Asylum Policies", *International Migration* vol. 45, s. 123-150.

Migrationsverket: <http://www.migrationsverket.se/> 2010-12-18

Morgan, Alice (2007): *Vad är narrativ terapi?* Falun: Mareld.

Norrby, Carin (1998): *Vardagligt berättande. Form, funktion och förekomst*. Göteborg: Göteborgs universitet, Nordistica Gothoburgensia 21.

Riessman, Catherine (1997): "Berätta, transkribera, analysera – en metodologisk diskussion om personliga berättelser i samhällsvetenskaper" i Hydén, Lars-Charter och Hydén Margareta (red.): *Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Stockholm: Liber.

Roth, Göran; Ekblad, Solverig och Ågren, Hans (2006): "A longitudinal study of PTSD in a sample of adult mass-evacuated Kosovars, some of whom returned to their home country", *European psychiatry: the journal of the Association of European Psychiatrists*, vol. 21(3), s. 152-159.

SOU 2009:19, *Aktiv väntan – asylsökande i Sverige*. Justitiedepartementet.

Sahlin, Ingrid (1994): "Den klivna klienten", *Socialvetenskaplig tidskrift*, vol. 4, s. 303-322.

Steel, Zachary; Frommer, Naomi och Silove, Derrick (2004): "Part I – The mental health impacts of migration: the law and its effects. Failing to understand: refugee determination and the traumatized applicant.", *International Journal of Law and Psychiatry* 27, s. 511-528.

Steimel, Sarah J. (2010): "Refugees as people: The portrayal of refugees in American Human Interest Stories", *Journal of Refugee Studies*. Vol. 23(2), s. 219-237.

Turner, Victor W. (1979): "Betwixt and between: the liminal period in rites de passage" i Lessa, William A. och Vogt, Evon Z. (red.): *Reader in comparative religion. An Anthropological Approach*. New York: Harper och Row.

UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees): <http://www.unhcr.se/> 2010-12-18

Valentine, Gill och Sporton, Deborah (2009): "How other people see you, it's like nothing that's inside": The impact of processes of disidentification and disavowal on young people's subjectives", *Sociology* vol. 43(4), s. 735-751.

Van Gennep, Arnold [1960] (1977): *The Rites of Passage*. London: Routledge and Kegan Paul Ltd.

Watters, Charles och Ingleby, David (2004): "Locations of care: meeting the mental health and social care needs of refugees in Europe", *International journal of law and psychiatry*, 27, s. 549-570.

Wigg, Ulrika (2008): *Bryta upp och börja om. Berättelser om flyktingskap, skolgång och identitet*. Avhandling. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för beteendevetenskap och lärande.

Yakushko, Oksana; Watson, Megan och Thompson, Sarah (2008): "Stress and Coping in the Lives of Recent Immigrants and Refugees: Considerations for Counseling", *Int J Adv Counselling*, vol. 30, s.167-178.

# BILAGA

Göteborg den 1 oktober 2010

## Inbjudan till ett samtal

Jag heter Åsa Andersen och studerar just nu socialt arbete på Göteborgs universitet. I studierna ingår att under sista terminen skriva en uppsats/studie om ett ämne som engagerar oss. Jag har valt att skriva om flyktingskap med särskilt intresse för migrations- och asylprocess.

I min studie vill jag samtala med flyktingar som genomgår eller har genomgått en lång asylprocess, eftersom jag är intresserad av hur denna process påverkar människor. Samtalen kommer att utföras med en person åt gången och jag räknar med att de kommer ta omkring 1-1,5 timme.

Jag är intresserad av din berättelse om migrations- och asylprocess och hur den påverkat din identitet och självbild?

Berättelserna kommer att spelas in på band och efter det kommer jag att skriva ner det som sagts. Utskrifterna får du gärna läsa. De kommer sedan att användas i min uppsats där jag kommer att analysera det som sagts. Det som du berättat kan även komma att användas i andra vetenskapliga sammanhang, till exempel diskuteras på skolan eller om jag skriver en artikel om uppsatsen.

Ditt namn kommer inte att synas i något sammanhang, utan jag kommer att använda andra namn. Ingen kommer heller få veta var du bor eller några andra uppgifter om dig.

För dig som ännu inte fått beslut från migrationsverket vill jag säga att deltagande i studien inte kommer att påverka behandlingen av ert ärende på något sätt.

Till sist! Ditt deltagande i studien ska bygga helt på frivillighet och det är du som avgör om du vill vara med. Du kan när som helst säga att du inte längre vill vara med, till och med mitt under intervjun.

Jag är mycket glad om du kan tänka dig att vara med i studien. Hör gärna av dig om du har några frågor.

Med vänliga hälsningar

Åsa Andersen  
Telefon: 0737-52 44 15  
Email: andersen.asa@gmail.com